

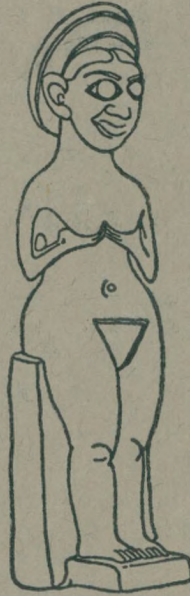
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

Cilt : XVIII

Sayı : 71

Temmuz 1954

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ - A N K A R A

1 9 5 4

İ Ç İ N D E K İ L E R

Makaleler, Etüdler :

Sayfa

ŞENYÜREK, PH. D. MUZAFFER SÜLEYMAN : A Study of A Skull of Promethitis from the Pontian of Küçükyozgat (15 resimle birlikte)	279
TEMİZER, RACİ : Kayapınar Hüyüğü buluntuları (19 resim ve 3 plânla birlikte)	317
ÖZGÜÇ, TAHSİN — AKOK, MAHMUT : Melik-Gazi Türbesi ve kalesi (10 resim ve 4 plânla birlikte)	331
ORAL, M. ZEKİ : Yatağan Mürsel vakfiyesi	337
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İ. HAKKI : Rodos Şövalyeleri hakkında Antalya valisi Sultan Korkud'a gönderilmiş bir mektup	347

Raporlar :

ÖZGÜÇ, DR. TAHSİN : Kültepede 1953 yılında yapılan kazılar (37 resim ve 3 plânla birlikte)	357
————— : Die Grabungen von 1953 in Kültepe	373

Haberler :

Türk Tarih Kurumu'nun Genel Kurul toplantısı	391
--	-----

BELLE TEN

Cilt : XVIII

Temmuz 1954

Sayı : 71

A STUDY OF A SKULL OF PROMEPHITIS FROM
THE PONTIAN OF KÜÇÜKYOZGAT

MUZAFFER SÜLEYMAN ŞENYÜREK, Ph. D.

Professor of Anthropology and Chairman of the Division of Palaeoanthropology
University of Ankara

During the course of a visit to the fossiliferous region of Küçükkyozgat¹ in the Fall of 1953, with the help of a few workers, I opened a small pit in the fossiliferous locus² I had discovered and excavated in 1951, which is just to the southeast of the site first visited by Tschachtli in 1941.³ During the course of this brief excavation, near the pit I dug in 1951, was found the skull of a small carnivore belonging to genus *Promephitis*, which is the first specimen of this genus reported to date from Anatolia. This skull was found embedded in the whitish calcareous marls of lacustrine origin at this site.

The genera and species from the whitish calcareous marls of lacustrine origin at Küçükkyozgat, which have been determined so far are as follows⁴:

¹ For the location of the fossiliferous region at Küçükkyozgat (Elmadağ) see: Tschachtli, 1942, p. 323; Şenyürek, 1953a, p. 1; Erol, 1954, fig. 1.

² For the place where this skull was found see Şenyürek, 1953a, fig. 3.

³ Tschachtli, 1942, p. 325. In his report Tschachtli (1942, p. 326) mentions only the occurrence of *Mastodon sp.*, *Hipparion gracile* Kaup, *Sus erymanthius* Roth and Wagner, *Tragocerus sp.* and *Gazella sp.* at this locus. For the locus visited by Tschachtli see Şenyürek, 1953a, fig. 2.

⁴ See Şenyürek, 1953a, p. 2; Şenyürek, 1953b, p. 142; Şenyürek, 1953c, p. 460.

Mastodon pentelici Gaudry and Lartet

Hipparion gracile Kaup

Sus erymanthius Roth and Wagner

Giraffa sp.

Tragocerus amaltheus Roth and Wagner

Palaeoryx pallasii (Wagner sp.)

Helicotragus rotundicornis Weithofer

Gazalla gaudryi Schlosser (*Gazalla pilgrimi* Bohlin)

Gazalla capricornis Rodler and Weithofer (*Gazalla rodleri*
Pilgrim)

Gazalla eleanorae Şenyürek

Oioceros rothii Wagner

This list of fossils clearly shows that these lacustrine deposits at Küçükyoçgat belong to the Pontian Age, as has been stated previously by Tschachtli⁵ and me⁶. In other words, this fauna belongs to the Lower Pliocene⁷.

The members of the extinct genus *Promephitis*, first established by Gaudry,⁸ have been reported from the Pontian of Pikermi⁹ and Samos,¹⁰ from the Maeotic beds of Odessa region,¹¹ from the Pontian of Ertemte in Mongolia¹² and from the Upper Pliocene of Malusteni in Rumania.¹³ However, as will be shown in the following pages, the skull from Küçükyoçgat differs in a number of features from all the other species of this genus described so far, thus clearly representing a new species. I have dedicated this new species to the memory of the late Professor Dr. Earnest Albert Hooton, my teacher of Anthropology, at Harvard University.

⁵ Tschachtli, 1942, p. 324 and p. 327.

⁶ Şenyürek, 1953a, p. 2; Şenyürek, 1953b, p. 142; Şenyürek, 1953c, p. 460.

⁷ For the authors attributing the Pontian Age to the Lower Pliocene, instead of Upper Miocene, see Şenyürek, 1954, p. 2.

⁸ Gaudry, 1862, p. 46.

⁹ Ibid. See also Boule and Piveteau, 1935, p. 782; Zittel, 1925, p. 73.

¹⁰ Major, 1891a, p. 608; Major, 1891b, p. 88; Pilgrim, 1931, p. 53; Pilgrim, 1933b, p. 2.

¹¹ Pilgrim, 1931, p. 54.

¹² Schlosser, 1924, p. 11.

¹³ Simionescu, 1930, p. 93 and p. 140; Pilgrim, 1933b, p. 13.

FAMILY MUSTELIDAE SWAINSON, 1835¹⁴SUBFAMILY MEPHITINAE GILL, 1872¹⁵GENUS PROMEPHITIS GAUDRY, 1861¹⁶

PROMEPHITIS HOOTONI. NEW SPECIES

The holotype of this new species, preserved in the Division of Palaeoanthropology of the University of Ankara (No. Ky. P. 1), is represented by a broken skull and an associated broken mandible.¹⁷ The mandible, when found, was in normal occlusion with the upper jaw, the two being cemented by whitish calcareous marl, in which the skull was embedded and which also fills the cranial cavity. I have succeeded in freeing the mandible from the upper jaw, with only a small amount of damage to both jaws.

The skull is broken behind the orbits and behind the palate. The greatest part of the face and palate is retained, while the posterior portions of the vault and the base of the cranium are missing. The mandible is broken behind the left P₄ and behind the alveolus of right M₂. Thus the symphyseal region, the right corpus mandibulae and a part of left corpus mandibulae have been preserved.

¹⁴ Simpson, 1950, p. 112.

¹⁵ Pilgrim, 1933b, p. 1 and Simpson, 1950, p. 114. It may however be pointed out here that Zittel (1925, pp. 72-73) and Weber (1928, pp. 334-335) classify *Promephitis* and other skunks in the subfamily Melinae.

¹⁶ Gaudry, 1862, p. 46; Pilgrim, 1931, pp. 52-53; Pilgrim, 1933b, p. 2; Simpson, 1950, p. 114.

¹⁷ On this occasion I wish to extend my thanks to the Peabody Museum of Harvard University, Professor Dr. H. L. Movius of Peabody Museum, Mrs. B. Schevill of the Mammals Department of Harvard University for sending me, upon my request, photographs of the upper and lower teeth of the modern American genera *Mephitis*, *Spilogale* and *Conepatus*, which are the nearest living relatives of the genus *Promephitis*, for comparison, and to Mr. Fred Orchard of the Peabody Museum for photographing them. I also wish to thank Prof. Dr. W. C. Osman Hill of the Zoological Society of London, Prof. Dr. W. K. Gregory and Mrs. R. H. Nichols of the American Museum of Natural History in New York, Mrs. Lilian Takeshita of the Library of Congress of Washington, D. C., Mrs. Elizabeth S. West and Miss L.E. Hoyme of Washington, D. C., and Miss Blythe Ellen Foote of the U. S. Consulate General in Dusseldorf, Germany, for procuring, upon my request, some publications. I also wish to thank Mr. Birhan Görgüç, photographer of the Faculty of Language, History and Geography of the University of Ankara, for doing the photographs.

All the upper and lower teeth preserved are moderately worn and the tip of the left C¹ is broken, so that all the height measurements listed in Tables 1 and 2 are not of much comparative value.¹⁸ The amount of attrition on the teeth clearly shows that this skull belongs to a fully adult animal.

THE SKULL AND THE UPPER TEETH

The muzzle in *Promephitis hootoni* is relatively short, as is a characteristic of the members of genus *Promephitis*.¹⁹ When the skull is examined in norma verticalis it is seen that the postorbital process, preserved on the left side (fig. 1), is well developed. In this feature *Promephitis hootoni* differs from *Promephitis lartetii* Gaudry from Pikermi, which according to Gaudry lacks the postorbital process²⁰ and from *Promephitis maeotica* Alexejew from Novo-Elisavetovka (Odessa region), in which this process is relatively feeble.²¹ In having a well developed postorbital process the Anatolian specimen approaches *Promephitis majori* Pilgrim from the Pontian of Samos.²² In the Anatolian skull, however, in norma verticalis, the upper part of the skull is not so abruptly contracted behind the postorbital process as in *Promephitis majori*.²³

When the skull of *Promephitis hootoni* is viewed in norma lateralis, it is seen that the upper profile of the face behind the superior most and posterior most point of the anterior nasal aperture is perfectly straight, rising steadily to a point between the postorbital processes and then turning backward (figs. 2 and 4). In the upper profile of the skull, the Anatolian specimen differs from that of *Promephitis majori*, in which, as can be seen from the drawing published by Pilgrim, the upper profile of the skull is slightly convex rising to a point considerably behind the postorbital pro-

¹⁸ As the upper and lower teeth preserved are enumerated in the following pages, they are not mentioned here.

¹⁹ Gaudry, 1862, p. 47; Pilgrim, 1931, p. 52; Pilgrim, 1933b, p. 4.

²⁰ Gaudry, 1862, p. 47 and Pilgrim, 1931, p. 52. Regarding this feature of *Promephitis lartetii* Gaudry (1862, p. 47) states: "*Le frontal ne forme point d'apophyse post-orbitaire.*"

²¹ Pilgrim, 1933b, p. 4.

²² Ibid., p. 4.

²³ See *ibid.*, fig. 1.

cesses and then curving backward and downward.²⁴ Also in the Anatolian specimen the upper profile of the face appears to rise, relatively speaking, more steeply than that of *Promephitis majori*.²⁵ As can be seen from the drawing published by Gaudry, in *Promephitis lartetii* the upper profile of the braincase and that of the preserved part of the face seem to approach that of *Promephitis majori*.²⁶

As the anterior margins of both orbits of the Anatolian skull are damaged, it is not possible to determine the location of the infraorbital foramen, which is found just forward of the anterior border of the orbit in *Promephitis lartetii*²⁷ and *Promephitis majori*.²⁸ The anterior nasal aperture in the Anatolian skull is subcircular in outline, with a maximum transverse diameter of 8.40 mm. It faces slightly upward and more forward (figs. 1-5).

In *Promephitis hootoni* the palate ends immediately at the end of M¹, showing that there was no M² (fig. 6). In having a palate that ends at the distal border of M¹, the Anatolian specimen approaches *Promephitis majori* and *Promephitis maeotica*.²⁹ The shape of the dental arch of the Anatolian specimen (fig. 6) also closely resembles that of *Promephitis majori* depicted by Pilgrim.³⁰

In the Anatolian skull the left I¹ and the right I³ have not been preserved, while the right I¹-I² and the left I²-I³ are retained intact. The crowns of the incisors are separated from each other by short spaces, as also seems to be the case in *Promephitis majori*.³¹ All three upper incisors possess high and relatively narrow crowns, as is also stated to be the case in *Promephitis lartetii* by Gaudry.³² In the first and second incisors the mesial and distal

²⁴ Ibid., fig. 2.

²⁵ Ibid., fig. 2. The upper profile of the skull in *Promephitis majori* and other species of skunks is described by Pilgrim (1933b, p. 4) as follows: "The upper profile is gently arched, little less so than in *Mephitis* and *Conepatus*. *Spilogale* on the other hand has an almost straight profile. *Promephitis maeotica* seems to be intermediate between *P. majori* and *Spilogale*."

²⁶ Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 5.

²⁷ Ibid., p. 47; Pilgrim, 1931, p. 52.

²⁸ Pilgrim, 1933b, pp. 4-5.

²⁹ Ibid., p. 13.

³⁰ Ibid., fig. 4.

³¹ Ibid., fig. 4.

³² Gaudry, 1862, p. 46.

sides of the crown, in buccal view, are nearly parallel, while the crown of the third upper incisor, in the same view, gently tapers toward the tip.

Regarding the relative sizes of the upper incisors in *Promephitis majori*, Pilgrim states: "Incisors increasing in size from I¹ to I³; I³ much the largest of the three."³³ The same is also true for the upper incisors of *Promephitis hootoni* (see Table 1).³⁴ In *Promephitis hootoni*, in all three upper incisors, the bucco-lingual diameter exceeds the mesio-distal diameter, as also appears to be the case in *Promephitis majori*.³⁵ As can be seen from Table 1, the crown index decreases from the first toward the third upper incisor.

In *Promephitis hootoni* the right upper canine is not preserved, while in the retained left canine the tip portion is broken and missing. The left upper canine is separated from the third upper incisor by a diastema which is about 2.4 mm. wide at the base. Although the tip portion is broken, the remainder of the canine still projects considerably below the level of the other teeth. The crown presents an anterior vertical edge, or keel, and a posterior edge, with a small tubercle at its base. There is no cingulum on the buccal face of the crown, while there is a trace of it at the base of the lingual surface. In its morphology this tooth, which presents an oval cross-section, closely resembles that of *Promephitis majori*, as described by Pilgrim.³⁶

In size the upper canine of *Promephitis hootoni* is larger than that of *Promephitis majori* and smaller than that of *Promephitis maeotica*, being intermediate between these species (Table 3). In crown index it conspicuously exceeds those of *Promephitis majori* and *Promephitis maeotica*.

The left P³ is more worn than the right P³ and in fig. 6, it appears to be slightly more forward than the right P³, which is

³³ Pilgrim, 1933b, p. 7.

³⁴ Regarding the upper and lower incisors of *Promephitis lartetii*, Gaudry (1862, p. 46) states: "Les incisives sont longues et fines; les latérales sont un peu plus grosses que les moyennes." From this statement it would appear that in this feature the upper incisors of *Promephitis majori* and *Promephitis hootoni* probably do not differ much from those of *Promephitis lartetii*.

³⁵ Pilgrim, 1933b, fig. 4.

³⁶ Ibid., p. 7.

solely due to a distortion on the left side of the skull. That this tooth on the left side is a P³ and not a P² is shown by its size which is the same as that of the right P³ and also by the fact that it normally occludes with P₄, as is the case also with the right P³ (see figs. 2-4). Thus in *Promephitis hootoni* there are only two premolars on each half of the upper jaw (P³ and P⁴) and that in this species P¹ and P² were missing, as is also true for other species of *Promephitis*.³⁷ The left P³ is separated from the canine by a short diastema which is only about 0.9 mm. wide. As can be seen from the drawing published by Gaudry,³⁸ this diastema is wider in *Promephitis lartetii* than in *Promephitis hootoni*. The Anatolian specimen seems to come closer to *Promephitis majori* in this feature as far as can be judged from the drawings published by Pilgrim.³⁹

P³ of *Promephitis hootoni* is a two-rooted tooth and possesses a main cusp and a lower posterior tubercle behind it. On the lingual surface of the crown there is a slight belt of basal cingulum, which encircles the anterior end of the crown and extends to the mesio-buccal corner of the buccal surface. In the anterior face of the crown this cingulum juts out, thus forming a tiny anterior tubercle. This tooth of *Promephitis hootoni* presents an oval cross-section, as is also the case in *Promephitis majori*.⁴⁰ However, it differs from that of *Promephitis majori*, in possessing a relatively better developed posterior tubercle.⁴¹

In size, as expressed by the robustness value, P³ of *Promephitis hootoni* is considerably larger than that of *Promephitis majori* and very slightly exceeds that of *Promephitis maeotica* (Table 4). In crown index the Anatolian specimen falls far below those of P³ of *Promephitis majori* and *Promephitis maeotica*.

In P⁴ of *Promephitis hootoni*, which has three main cusps, the paracone is higher than the metacone and the protocone is, in

³⁷ See Gaudry, 1862, p. 46; Pilgrim, 1931, p. 52; Pilgrim, 1933b, p. 7.

³⁸ Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 6.

³⁹ Pilgrim, 1933b, figs. 2 and 4. Regarding this diastema in *Promephitis majori*, Pilgrim (1933b, p. 7) states: "Diastema of about 5 mm. behind the canine." However, this relatively wide space mentioned by Pilgrim, is not borne out by his drawings which show only a small diastema.

⁴⁰ Pilgrim, 1933b, p. 7.

⁴¹ Compare figs. 2 and 6-7 with figs. 2 and 4 of Pilgrim (1933b).

mesio-distal direction, relatively long, amounting to more than half of the total crown length. In this tooth, the parastyle is small (figs. 6-7). The anterior margin of the tooth is formed by a thin belt of cingulum that extends from the protocone to the buccal surface, being however extremely reduced on the latter face of the crown. The small parastyle referred to is in reality a part of this cingulum. On the disto-lingual corner of the metacone is seen a relatively well developed and vertical strip of cingulum which however does not extend to the distal face of protocone, as is also the case in *Promephitis majori*.⁴² On the whole, in the arrangement of cingulum, P⁴ of *Promephitis hootoni* approaches that of *Promephitis majori*, as described by Pilgrim.⁴³ P⁴ of *Promephitis hootoni*, however, differs conspicuously from that of *Promephitis majori* in having a protocone that is considerably longer in mesio-distal direction, and a smaller parastyle.⁴⁴ This tooth of *Promephitis hootoni* in having a relatively long protocone also differs from that of *Promephitis maeotica* in which, according to Pilgrim, the protocone is of about the same length as that of *Promephitis majori*.⁴⁵ P⁴ of *Promephitis hootoni* also has, in mesio-distal direction, a longer protocone than that of *Promephitis alexejewi* Schlosser from the Pontian of Ertemte in Mongolia.⁴⁶ On the other hand, as far as can be judged from the drawings published by Gaudry,⁴⁷ in the length of protocone and in the size of parastyle, P⁴ of *Promephitis hootoni* seems to come closer to that of *Promephitis lartetii*.⁴⁸

The size of P⁴ of *Promephitis hootoni*, as expressed by the robustness value, is larger than that of *Promephitis majori* and smaller than those of *Promephitis maeotica* and *Promephitis alexejewi* (Table 5). P⁴ of the Anatolian species is distinguished from that of *Promephitis*

⁴² Pilgrim, 1933b, p. 7.

⁴³ Ibid., p. 7 and fig. 4.

⁴⁴ See Ibid., p. 7.

⁴⁵ Ibid., p. 13.

⁴⁶ See Schlosser, 1924, pl. I, fig. 31.

⁴⁷ Gaudry, 1862, pl. VI, figs. 5-6.

⁴⁸ Regarding the present condition of the upper teeth and the size of protocone of P⁴ in the holotype of *Promephitis lartetii*, Pilgrim (1931, p. 53) states: "It has evidently been damaged since it was figured by Gaudry, and has lost the upper canine, P³ and a part of P⁴. The protocone of P⁴ may quite easily have extended as far back as it is represented in Gaudry's figure, which is evidently farther than in *P. maeotica* and *P. alexejewi*."

lartetii in having a considerably smaller length measurement. In crown index this tooth of *Promephitis hootoni* exceeds those of *Promephitis majori*, *Promephitis maeotica* and *Promephitis alexejewi*.

The first upper molar of *Promephitis hootoni* has three main cusps, of which the paracone and metacone are considerably worn, while the protocone is better preserved. The metacone is near the paracone in length and the protocone is a crescent-shaped cusp, the distal end of which extends to the vicinity of metacone (figs. 6-7). External cingulum of this M^1 is well developed. External to the paracone is seen a rather well developed parastyle, while the metastyle is rudimentary. Lingual to the protocone there exists a strongly developed internal cingulum. The internal cingulum of *Promephitis majori* is described by Pilgrim as follows: "...pronounced internal cingulum, very faint at the antero-internal angle but widening out posteriorly into a broad basin-shaped valley which extends to the base of the metacone;..."⁴⁹ This description also nearly fits the internal cingulum of M^1 of *Promephitis hootoni*. However, in *Promephitis hootoni* the disto-lingual corner of the internal cingulum is rather angular, at least partly on account of an attrition facet on the lingual half of the distal surface of the crown, which must have been caused by friction against the second lower molar.

The first upper molar of *Promephitis hootoni* differs from that of *Promephitis majori* mainly in having a longer protocone, which is shorter in the Samos species.⁵⁰ As far as can be judged from the drawing published by Gaudry, the extension of protocone in M^1 of *Promephitis hootoni* comes near to that of *Promephitis lartetii*.⁵¹ However, M^1 of the Anatolian species differs from that of *Promephitis lartetii* in having a longer external margin to the crown, which is rather abbreviated in the Pikermi species.⁵² In the extension of its protocone, M^1 of *Promephitis alexejewi* approaches that of *Promephitis hootoni*, but seems to differ from the Anatolian species in

⁴⁹ Pilgrim, 1933b, p. 8.

⁵⁰ See Ibid., fig. 4. Pilgrim (1933b, p. 8) describes the protocone in M^1 of *Promephitis majori* as follows: "...protocone forming a crescentic ridge which terminates at little more than half-way across the crown."

⁵¹ Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 6.

⁵² Ibid., pl. VI, fig. 6. See also Pilgrim, 1931, p. 52.

having a somewhat shorter distal margin.⁵³ First upper molars of the modern genera of skunks of the Americas differ from that of *Promephitis hootoni* in having usually better developed parastyles and metastyles.⁵⁴

In M^1 of *Promephitis hootoni* the bucco-lingual diameter exceeds the mesio-distal dimension (Table 6), as is characteristic also of other species of *Promephitis*.⁵⁵ M^1 of *Promephitis hootoni* is larger in size than that of *Promephitis majori* and slightly surpasses that of *Promephitis lartetii*. It is somewhat inferior in size to that of *Promephitis alexejewi* and is considerably smaller than that of *Promephitis maeotica*, which has the largest M^1 in genus *Promephitis*. In crown index M^1 of *Promephitis hootoni* exceeds that of *Promephitis majori*, and comes near to that of *Promephitis alexejewi*. In this index *Promephitis hootoni* is far exceeded by *Promephitis maeotica* and *Promephitis lartetii*. It would appear that in this feature M^1 of *Promephitis hootoni* is more advanced than those of *Promephitis maeotica* and *Promephitis lartetii*, but is more primitive than that of *Promephitis majori*, in which the difference between the breadth and length measurements is less.⁵⁶

The length measurement of P^3 relative to the length of M^1 in three species of *Promephitis* are listed in Table 7. In is seen that in this index, expressing P^3 length as a percentage of M^1 length, *Promephitis hootoni* greatly exceeds *Promephitis majori* and also *Promephitis maeotica*, which is intermediate in this index between the Anatolian and Samos species. In the relative] size of its P^3 , *Promephitis hootoni* is more primitive than *Promephitis maeotica* and *Promephitis majori*.

The length measurements of P^4 relative to those of M^1 are listed in Table 8. In this index *Promephitis hootoni* somewhat exceeds *Promephitis majori*, but falls short, in ascending order, of *Promephitis maeotica*, *Promephitis alexejewi* and *Promephitis lartetii*. It would appear that in this feature *Promephitis hootoni* is more primi-

⁵³ See Schlosser, 1924, pl. I, fig. 31.

⁵⁴ See Hall, 1936, pl. V, fig. 1.

⁵⁵ Gaudry, 1862, p. 46; Schlosser, 1924, p. 12; Pilgrim, 1931, p. 52; Pilgrim, 1933b, pp. 7, 11 and 13.

⁵⁶ See Pilgrim, 1933b, p. 13.

tive than *Promephitis majori*, but more advanced than *Promephitis maeotica*, *Promephitis alexejewi* and *Promephitis lartetii*.

THE MANDIBLE AND THE LOWER TEETH

In the mandible of *Promephitis hootoni*, the symphysis is moderately receding and the lower margin of the corpus mandibulae is straight from the lower end of symphysis to a point under the hinder part of M_2 , where it turns upward (fig. 11). In the right corpus mandibulae there are three main foramina mentalia, arranged in a row, of which the first is under the anterior root of P_3 , the second is between P_3 and P_4 and the third is below the distal root of P_4 . On the left side the two anterior foramina are preserved but as the bone is broken over the distal root of P_4 , the third foramen has not been retained (fig. 13).

The lower margin of corpus mandibulae in *Spilogale*, *Promephitis maeotica* and *Promephitis lartetii* is described by Pilgrim as follows: "In *Spilogale* the lower border of the ramus is horizontal or slightly convex from symphysis to angle, and apparently the same is the case in *Promephitis lartetii* and *P. maeotica*."⁵⁷ The lower margin of corpus mandibulae of *Promephitis hootoni* differs from these mainly in turning upward in the hinder part of M_2 . As can be seen from the drawing published by Schlosser,⁵⁸ the mandible of *Promephitis alexejewi* differs from that of *Promephitis hootoni* in having a strongly convex lower margin under the premolars and molars. In this Mongolian species also the lower margin of the mandible turns gently upward and backward somewhat behind the second molar, that is slightly more posteriorly than it does in the Anatolian species. The lower margin of the mandible of *Promephitis majori* is described by Pilgrim as follows: "Its lower border is straight up to the hinder end of M_2 and then steps up to the angle, as in *Mephitis* and *Conepatus*."⁵⁹ However, an examination of the drawings published by Pilgrim,⁶⁰ shows that it would

⁵⁷ Ibid., p. 8. For the configuration of the lower margin of the mandible in *Promephitis lartetii* see: Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 5.

⁵⁸ Schlosser, 1924, pl. I, fig. 32.

⁵⁹ Pilgrim, 1933b, p. 8.

⁶⁰ Ibid., figs. 6A and C.

be more appropriate to describe the anterior part of the lower margin of the mandible of *Promephitis majori* as rather wavy. The lower margin of the mandible in the Samos species is slightly concave under the premolars and the anterior half of M_1 , then it is slightly convex downward to a point somewhat behind the hinder end of M_2 where it turns upward. Although the configuration of the lower margin of the mandible of *Promephitis hootoni* comes nearer to that of *Promephitis majori* than to those of *Promephitis maeotica*, *Promephitis lartetii* and *Promephitis alexejewi*, still the Anatolian species differs from the Samos species in that the lower margin of its mandible is straight from the symphysis to the hinder part of M_2 . Furthermore, in *Promephitis hootoni* the lower margin of the mandible turns upward somewhat more anteriorly than it does in the Samos species.

As can be seen from Table 9, the height of corpus mandibulae of *Promephitis hootoni*, measured below M_1 , is the same as those of *Promephitis lartetii*, *Promephitis majori* and *Promephitis malustenensis* Simionescu from the Upper Pliocene of Malusteni in Rumania, but is lower than those of *Promephitis maeotica* and *Promephitis alexejewi*.

In the distance from the posteriormost point of the canine to the anteriormost point of M_1 (Table 10), the mandible of *Promephitis hootoni* exceeds *Promephitis majori* and is surpassed by *Promephitis maeotica*, *Promephitis lartetii* and *Promephitis malustenensis* in which this distance is very great indeed, supporting the suggestion of Pilgrim that this Upper Pliocene species from Malusteni in Rumania may have closer affinities with genus *Trocharion* or with *Mydaus* rather than with *Promephitis* in which the premolars are reduced.⁶¹

The crowns of left I_1 - I_2 and right I_3 are retained intact in the mandible of *Promephitis hootoni*. Right I_1 and I_2 are represented by the lower halves of the crowns, while only the basal part of the crown of left I_3 has been preserved. The lower incisors are somewhat more compactly placed than the upper incisors. When the lower incisors are examined in occlusal view (figs. 8-10), it is seen that instead of standing in a row, on both the right and left

⁶¹ Ibid., p. 14.

side, the second incisor stands somewhat behind the first and third incisors. In all lower incisors the bucco-lingual diameter exceeds the mesio-distal diameter. As is the case in the upper jaw, in the mandible also in going from the first toward the third incisor the size increases, while the crown index decreases in the same direction.

The lower incisors of *Promephitis majori* are described by Pilgrim as follows: "*Incisors of equal size and in the same line.*"⁶² In having an I₂ that stands behind the I₁ and I₃, *Promephitis hootoni* conspicuously differs from *Promephitis majori* and resembles some of the modern skunks (fig. 15). As Pilgrim⁶³ has not listed the measurements of the incisors of *Promephitis majori*, a comparison of the sizes of the lower incisors of *Promephitis hootoni* with those of the Samos species has not been possible.

On both the right and left side, the lower canine is retained intact. The lower canine is separated from the third lower incisor by only a very short space. The tip portions of both canines are slightly worn. The lower canine, in norma lateralis, is much more curved than the upper canine, as in *Promephitis alexejewi*.⁶⁴ As far as can be judged from the pictures, the same feature is also seen in *Promephitis lartetii*⁶⁵ and *Promephitis majori*.⁶⁶ In the lower canine of *Promephitis hootoni* there is no distinct anterior edge, the mesial surface in occlusal view being rounded, while there is a slight distal edge, with a small basal tubercle at its base. There is no buccal cingulum, while the internal cingulum is moderately developed, extending all along the basal part of the lingual surface of the crown. The internal cingulum forms a tiny eminence at the mesio-lingual corner of the crown, at the same place as that seen in the lower canine of *Conepatus mesoleucus mearnsi* shown in fig. 15. In the basal part of the buccal surface of the right lower canine is seen a wide groove, due to wear, that extends upward to the back of the tip. This worn groove must have been caused by

⁶² Ibid., p. 8 and fig. 6B.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Schlosser, 1924, p. 11.

⁶⁵ Gaudry, pl. VI, fig. 5.

⁶⁶ Pilgrim, 1933b, figs. 2 and 6C.

friction against the mesial edge of the upper canine.⁶⁷ In the left canine the upper section of this groove is present, but its lower part is completely missing.

The lower canine of *Promephitis majori* is described by Pilgrim as follows: "Canine very concave behind, slenderer than in living genera, with well marked internal cingulum but practically no posterior cusp."⁶⁸ In its general morphology the lower canine of *Promephitis hootoni* recalls that of *Promephitis majori*,⁶⁹ differing from it mainly in having a small basal posterior tubercle. As far as can be judged from the pictures, a small basal tubercle is present in *Promephitis lartetii*,⁷⁰ but is lacking in *Promephitis alexejewi*.⁷¹

As can be seen from Table 11, in size and also in crown index, the lower canine of *Promephitis hootoni* far exceeds that of *Promephitis majori*. In crown height the lower canine of *Promephitis hootoni* is higher than that of *Promephitis majori* and lower than that of *Promephitis alexejewi*, being intermediate between these two species.

In *Promephitis hootoni* P₁ is congenitally missing, as is a characteristic of genus *Promephitis*.⁷² P₂, on both the right and left side, is represented by only its alveolus which is placed close to the root of the canine, showing that there was no diastema between these two teeth (figs. 8 and 10). The distal part of the alveolus of P₂ is close to the anterior root of P₃ and is overhung by the mesial surface of the crown of this tooth. The alveolus shows that P₂ of *Promephitis hootoni* was a small tooth, smaller than P₃, and that it was single rooted. In the presence of a P₂, *Promephitis hootoni* resembles *Promephitis majori* which has three lower premolars⁷³ and differs from *Promephitis lartetii* and *Promephitis alexejewi* which have only two premolars,⁷⁴ viz., P₃ and P₄. In the absence of a

⁶⁷ In the left lower canine of *Promephitis majori*, depicted by Pilgrim (1933b, fig. 6C) is also seen a worn groove on the basal part of the buccal surface exactly as in the right lower canine of *Promephitis hootoni*.

⁶⁸ Pilgrim, 1933b, p. 8.

⁶⁹ Ibid., figs. 6A-C.

⁷⁰ Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 5.

⁷¹ Schlosser, 1924, pl. I, fig. 33.

⁷² Pilgrim, 1933b, p. 2.

⁷³ Ibid., p. 8.

⁷⁴ For these see Gaudry, 1862, p. 46 and Schlosser, 1924, p. 11.

diastema between C_1 and P_2 *Promephitis hootoni* resembles *Promephitis majori*, which is also devoid of a diastema.⁷⁵

P_3 is preserved intact on both sides. This tooth has a main cusp, a tiny anterior tubercle, which is part of the faint internal cingulum, a somewhat larger posterior basal tubercle and two roots. In its general morphology P_3 of *Promephitis hootoni* resembles that of *Promephitis majori*.⁷⁶ Regarding the position of the lower premolars in *Promephitis majori* Pilgrim states: "The premolars lie more obliquely in the jaw than in *Spilogale* or *Mephitis*, but less so than in *Conepatus*."⁷⁷ The obliquity of P_3 in *Promephitis hootoni*, in occlusal view, is about equal to that of *Promephitis majori*⁷⁸ (figs. 8-10). Regarding the position of P_3 in *Promephitis alexejewi*, Schlosser states: "In the lower jaw we see between the alveole of the canine and the preserved P_4 two alveoles, the first of which is detached outward, indicating therefore an obliquely inserted P_3 ."⁷⁹ As can be seen from the picture published by Schlosser⁸⁰ the position of the two roots clearly shows that P_3 of *Promephitis alexejewi* is more oblique than those of *Promephitis hootoni* and *Promephitis majori*.

It is seen from Table 13 that in size P_3 of *Promephitis hootoni* greatly exceeds that of *Promephitis majori* and is slightly smaller than that of *Promephitis maeotica*. In crown index this tooth of the Anatolian species slightly surpasses that of *Promephitis majori*, and falls short of that of *Promephitis maeotica*.

The right P_4 is damaged, while the left P_4 is preserved intact (figs. 8-10). The right P_4 is separated from P_3 by a short diastema that is about 0.5 mm. wide. This tooth has two roots. P_4 differs from P_3 mainly in being larger, in having a relatively higher main cusp, a comparatively wider posterior portion and also in not being implanted obliquely at all. The shape of the crown in oc-

⁷⁵ Pilgrim, 1933b, p. 8. In *Promephitis larteti* a wide diastema intervenes between C_1 and P_3 , representing the space formerly occupied by P_2 , which has been lost during the course of evolution of this species (see Gaudry, 1862, pl. VI, figs. 5 and 7).

⁷⁶ Pilgrim, 1933b, p. 8 and figs. 6 A-C.

⁷⁷ Ibid., p. 8.

⁷⁸ Ibid., fig. 6B.

⁷⁹ Schlosser, 1924, p. 11.

⁸⁰ Ibid., pl. I, fig. 32.

clusal view and the relative sizes of the anterior and posterior basal tubercles are about the same as in *Promephitis majori*.⁸¹ In having a long axis nearly parallel to that of corpus mandibulae, P₄ of *Promephitis hootoni* differs from that of *Promephitis majori*, in which this tooth is moderately obliquely set,⁸² and also from that of *Promephitis alexejewi* in which it is even more obliquely implanted than that of the Samos species.⁸³ P₄ of *Promephitis lartetii* is unfortunately damaged. But as far as can be judged from the drawing published by Gaudry,⁸⁴ it would seem that the direction of P₄ in this species was similar to that of *Promephitis hootoni*.

P₄ of *Promephitis hootoni* is longer and wider than that of *Promephitis majori* and is very slightly shorter but broader than that of *Promephitis maeotica* (Table 14). In size, as expressed by robustness value, and also in crown index, it far exceeds those of *Promephitis maeotica* and *Promephitis majori*.

M₁ is preserved on the right side and on the left side it is missing as the bone is broken behind P₄ (fig. 8). In M₁ of *Promephitis hootoni* the trigonid section (breadth=4.00 mm.) is narrower than the talonid section (breadth=4.30 mm.). The external side of the trigonid section, in occlusal view, is slightly convex, while the internal side, between paraconid and metaconid, is concave. In the trigonid section of the tooth the length of paraconid is near that of protoconid, and the antero-posterior axis of paraconid is slightly bent inward and forward in relation to that of the protoconid, as is the case in *Promephitis majori*.⁸⁵ The protoconid is considerably worn, but is slightly higher than the metaconid, which is also worn, but to a lesser extent than the protoconid. In occlusal view, the metaconid is slightly more posteriorly placed than the protoconid, as is also the case in *Promephitis alexejewi*⁸⁶ and *Promephitis maeotica*.⁸⁷ In buccal view, the protoconid is only slightly higher than the paraconid, which is due to the consider-

⁸¹ See Pilgrim, 1933b, figs. 6 A-C.

⁸² Ibid., fig. 6B.

⁸³ See Schlosser, 1924, pl. I, fig. 32.

⁸⁴ Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 7.

⁸⁵ Pilgrim, 1933b, p. 9 and fig. 6B.

⁸⁶ Schlosser, 1924, p. 11 and pl. I, fig. 32.

⁸⁷ Pilgrim, 1931, p. 54.

able attrition suffered by the protoconid (figs. 11-12). In its fresh state protoconid was very probably considerably higher than the paraconid, as is true also for other species of *Promephitis*.⁸⁸ In the talonid section, which is shorter antero-posteriorly (length=3.80 mm.) than the trigonid section (length=5.00 mm.), both the hypoconid and entoconid are worn, but the hypoconid is still slightly higher than the entoconid. Although the entoconid is worn, the presence of two worn scars on the upper surface of its lingual side suggests that in the fresh state of the tooth there probably were two small tubercles on this side. There is a third worn scar on about the middle of the distal margin of the crown. The entoconid is separated from the metaconid by a rather deep notch (see fig. 14). In this feature M_1 of *Promephitis hootoni* differs from that of *Promephitis majori*, which is devoid of such a deep notch⁸⁹ and approaches that of *Brachyprotoma obtusata* (Cope) from the Pleistocene of North America.⁹⁰ In M_1 of *Promephitis hootoni* there is no external or internal cingulum whatsoever.

⁸⁸ Pilgrim, 1933b, p. 9 and fig. 6C; Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 5; Schlosser, 1924, pl. I, fig. 32.

⁸⁹ Pilgrim, 1933b, fig. 6A.

⁹⁰ See Hall, 1936, pls. 1, 2 and 3. As far as can be judged from the photographs published by Hall (1936, pl. 4, figs. 3-4 and pl. 5, fig. 2), the same feature is also seen in at least some specimens of modern genera of skunks.

Regarding the genus *Brachyprotoma*, Pilgrim (1933b, p. 13) states: "Brachyprotoma from the Pleistocene of Pennsylvania and Arkansas, in spite of the absence of P^1 and P^2 clearly possesses many primitive characters such as the large size of P^4 and M_1 ; the large size of the anterior premolars; the smaller protocone in P^4 ; the weaker metaconid in M_1 ; the transverse elongation of M^1 . It seems to be a survival of a much more primitive form than any species of *Promephitis*." In addition to the notch between the entoconid and metaconid in M_1 , *Promephitis hootoni* resembles *Brachyprotoma* also in the dental formula, as this North American genus has two upper and three lower premolars (see Hall, 1936, p. 47). The Anatolian species also approaches the North American genus in the length of lower premolars relative to that of M_1 (see footnote 99). On the other hand, *Promephitis hootoni* differs from *Brachyprotoma obtusata* (Cope) in having a larger protocone in P^4 (see Hall, 1936, pl. 2, figs. 3 and 6 and pl. 3, fig. 4) and a higher metaconid in M_1 (see Hall, 1936, pls. 1-2). The Anatolian species also differs from *Brachyprotoma* in having a shorter P^4 relative to M^1 and a lower crown index in M^1 . As calculated from the figures (P^4 length=6.0; M^1 length=3.7; breadth=5.7) given by Pilgrim (1933b), in *Brachyprotoma pristina* (included in *Brachyprotoma obtusata* by Hall, 1936), the index expressing the length of P^4 as a percentage of that of M^1 is 162.16 and the crown index of M^1 is 154.05. Although

M_1 of *Promephitis majori* and of the living skunks is described by Pilgrim as follows: " M_1 length much greater than the depth of the ramus and much exceeding that of the premolar series. In this respect it is strikingly different from all the living genera, in which M_1 is either equal in length to or slightly less than the premolar series; trigonid a little longer than talonid; paraconid not very oblique to protoconid, as long as protoconid but lower; metaconid strong but lower than protoconid and almost on the same level with it. In *Spilogale* and *Mephitis* the position of the paraconid is about the same but the metaconid is somewhat higher. In *Conepatus* the paraconid is shorter and much more oblique; the metaconid is higher and the trigonid is no longer, sometimes much shorter than the talonid. The talonid in *Promephitis majori* is basin-shaped, having a tranchant hypoconid somewhat worn, and an entoconid on which two low cusps are apparent with a trace of a faint one behind them. *Spilogale* agrees with *P. majori* in the lowness of the entoconid, but the single entoconid cusp in *Mephitis* is much higher, and one of the two present on the entoconid of *Conepatus* is equally high."⁹¹

In its general morphology, M_1 of *Promephitis hootoni* comes near to that of *Promephitis majori*, but, aside from its larger size, differs from it mainly in having a slightly more posteriorly placed metaconid.⁹² M_1 of *Promephitis hootoni* approaches those of *Promephitis maeotica* and *Promephitis alexejewi* in the posterior position of the metaconid,⁹³ but differs from these species in the absence of a cingulum.⁹⁴ M_1 of *Promephitis hootoni* is distinguished from that of *Promephitis lartetii* mainly in the position of metaconid, which, as stated by Pilgrim, is placed slightly before the protoconid in the *Pikermi* species.⁹⁵ The position of metaconid in M_1

in some features the Anatolian species further shortens the hiatus between *Promephitis* and *Brachyprotoma*, the presence of a larger protocone in P^4 , a higher metaconid in M_1 , a relatively shorter P^4 and a relatively narrower M^1 , which are all advanced characters, shows that *Promephitis hootoni* is not a direct ancestor of the North American *Brachyprotoma*.

⁹¹ Pilgrim, 1933b, pp. 8-9 and 12.

⁹² See *ibid.*, fig. 6B.

⁹³ See Pilgrim, 1931, p. 54 and Schlosser, 1924, p. 11 and pl. I, fig. 32.

⁹⁴ See Pilgrim, 1933b, p. 2 and p. 13, and Schlosser, 1924, p. 12 and pl. I, fig. 32.

⁹⁵ Pilgrim, 1931, p. 53; Schlosser, 1902, P. 146; Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 7.

of *Promephitis majori*⁹⁶ appears to be intermediate between that of *Promephitis hootoni*, which has retained a more primitive condition in this feature, and *Promephitis lartetii*⁹⁷ which represents an advanced stage in the location of its metaconid.

In length, M_1 of *Promephitis hootoni* exceeds those of *Promephitis majori*, *Promephitis lartetii* and comes near to that of *Promephitis malustenensis* (Table 15). In length of M_1 , *Promephitis hootoni* is surpassed by *Promephitis maeotica* and *Promephitis alexejewi*. In robustness value M_1 of the Anatolian species exceeds those of *Promephitis majori* and *Promephitis malustenensis*, but falls far below those of *Promephitis maeotica* and *Promephitis alexejewi*. M_1 of *Promephitis hootoni* exceeds in crown index all species of *Promephitis* listed in Table 15. In the index expressing the talonid length of M_1 as a percentage of the trigonid length of this tooth, *Promephitis hootoni* exceeds *Promephitis majori*, but falls far below *Promephitis alexejewi* in which the talonid section is relatively long (Table 16). In this index the Anatolian species comes nearer to *Promephitis majori* than to *Promephitis alexejewi*.

In *Promephitis hootoni* and in all other species of *Promephitis* listed in Table 17, the height of the corpus mandibulae measured below M_1 is less than the length of this tooth.⁹⁸ In the index expressing the height of corpus mandibulae as a percentage of M_1 length, *Promephitis hootoni* falls in the range of genus *Promephitis* (Table 17). In this index *Promephitis hootoni* surpasses *Promephitis alexejewi*, *Promephitis malustenensis* and is exceeded by *Promephitis maeotica* and *Promephitis lartetii*.

As for the relative size of the lower premolars, the length of P_3 relative to that of M_1 in three species of *Promephitis* are listed in Table 18. In this index expressing P_3 length as a percentage of M_1 length, *Promephitis hootoni* exceeds both *Promephitis majori* and

⁹⁶ Pilgrim, 1933b, fig. 6B.

⁹⁷ Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 7.

⁹⁸ See also Pilgrim, 1933b, p. 8 and p. 11. In this feature *Promephitis hootoni* and all other species of *Promephitis* conspicuously differ from *Trocharion albanense* Major, a primitive member of Mephitinae from the Tortonian stage of La Grive Saint Alban in France, in which M_1 length is smaller than the height of corpus mandibulae below it (according to Pilgrim, 1933a, in *Trocharion albanense* Major M_1 length is 8.5 mm., while the height of corpus mandibulae below it is 10.2 mm.).

Promephitis maeotica. In the index expressing P_4 length as a percentage of M_1 length *Promephitis hootoni* also surpasses those of *Promephitis alexejewi* and *Promephitis majori* (Table 19). *Promephitis hootoni* is more primitive in this feature than *Promephitis majori* and *Promephitis alexejewi*.⁹⁹ In conclusion it can be stated that in *Promephitis hootoni* upper and lower premolars are reduced, but not to the same extent as in *Promephitis majori* from Samos.¹⁰⁰

M_2 is represented on the right side only by its alveolus, of which the hinder part is broken (fig.8). The configuration of the alveolus indicates that this tooth had one root. The top of the alveolus is not horizontal but is seen to be slanting upward, in side view, forming an obtuse angle with the top of the alveolus of M_1 . This shows that the crown of M_2 was not horizontally placed, but was slanting upward at the place of junction of corpus mandibulae with the anterior border of ramus mandibulae. The position of M_2 indicates that in this species there was no other molar behind M_2 , as is also the case in other species of *Promephitis*.¹⁰¹ In the slanting position of M_2 , *Promephitis hootoni* resembles *Promephitis alexejewi*¹⁰² and *Promephitis majori*,¹⁰³ but differs from *Promephitis lartetii* in which M_2 is horizontally placed.¹⁰⁴

⁹⁹ In this index *Promephitis hootoni* is more advanced than the earlier *Trocharion albanense* Major, in which P_4 , relative to M_1 , is much longer (according to Pilgrim, 1933a, in *Trocharion albanense* P_4 length is 6.2 mm., M_1 length is 8.5 mm. and the index expressing P_4 length as a percentage of that of M_1 , calculated from these figures, is 72.82).

¹⁰⁰ The same result also comes out of the comparison of the index expressing the distance from the posteriormost point of the lower canine to the anteriormost point of the first lower molar as a percentage of M_1 length. The values obtained in three species are as follows :

<i>Promephitis hootoni</i>	86.36
<i>Promephitis majori</i> . Calculated from the figures given by Pilgrim, 1933b.	75.94
<i>Brachyprotoma pristina</i> (<i>Brachyprotoma obtusata</i> according to Hall, 1936). Calculated from Pilgrim, 1933b.	87.83

In this index the Anatolian species exceeds *Promephitis majori* and approaches *Brachyprotoma* from the Pleistocene of North America.

¹⁰¹ Gaudry, 1862, p. 46; Schlosser, 1924, pl. I, fig. 32; Pilgrim, 1933b, fig. 6.

¹⁰² Schlosser, 1924, pl. I, fig. 32.

¹⁰³ Pilgrim, 1933b, fig. 6A and C.

¹⁰⁴ Gaudry, 1862, pl. VI, fig. 5.

DENTAL FORMULA

It is clear from the account given above that the dental formula of *Promephitis hootoni* is as follows¹⁰⁵:

$$I \frac{3}{3} \quad C \frac{1}{1} \quad P \frac{2}{3} \quad M \frac{1}{2}$$

In the foregoing pages points have been discussed in which the skull of *Promephitis* from Küçükyozgat resembles and differs from the other species of *Promephitis* and allied genera. We can now summarize the results of these comparisons.

Promephitis hootoni resembles *Promephitis lartetii* Gaudry from the Pontian of Pikermi mainly in the depth of corpus mandibulae below M_1 , in size of protocone and parastyle of P^4 , in the length of protocone of M^1 , in the presence of a small basal tubercle in the lower canine and in the direction of P_4 . The Anatolian species differs from *Promephitis lartetii* in the upper profile of the skull, in possessing a well developed postorbital process, in the configuration of the lower border of the mandible and in dental formula, as the Pikermi species has only two lower premolars on each side.¹⁰⁶ *Promephitis hootoni* is further distinguished from the Pikermi species in having a shorter diastema between C^1 and P^3 , a longer external border and a lower crown index in M^1 , in having a P^4 that is, relative to M^1 , shorter, a slightly longer M_1 , in the position of metaconid of M_1 and in the slanting position of M_2 .

The comparisons with *Promephitis maeotica* Alexejew from the Maeotic beds of Novo-Elisavetovka (Odessa region) have unfortunately been of a limited scope, as I could not obtain the original report of Alexejew (1916).¹⁰⁷ It has been fortunate, however, that Pilgrim, in his excellent studies referred to, has recorded some features, although a limited number, and measurements of *Pro-*

¹⁰⁵ In its dental formula *Promephitis hootoni* differs from the living North American genera *Spilogale* and *Mephitis* which have 3 upper and 3 lower premolars (see Hall, 1936, pp. 55 and 64) and resembles the living genus *Conepatus*, of North and South America, which has also two upper and three lower premolars (see Weber, 1928, p. 335 and Hall, 1936, p. 73).

¹⁰⁶ See Gaudry, 1862, p. 46.

¹⁰⁷ Cited by Schlosser, 1924, p. 11; Pilgrim, 1931, p. 54; Pilgrim, 1933 a, p. 865; Pilgrim, 1933b, p. 12.

mephitis maeotica, which show that *Promephitis* from Küçükoyzgat is different from this species. *Promephitis hootoni* approaches *Promephitis maeotica* in having a palate that ends at the end of M^1 and in the position of metaconid of M_1 . The Anatolian species differs from the Ukrainian species in having a well developed postorbital process, in the configuration of the lower border of the mandible, in having a lower corpus mandibulae, a longer protocone in P^4 and in lacking a cingulum in M_1 . With the exception of P^3 and P_4 , the teeth of *Promephitis hootoni* are smaller than those of *Promephitis maeotica*. The crown index of M^1 in *Promephitis maeotica* is higher, that is more primitive. In the Anatolian species, relative to M^1 , the P^3 is longer while P^4 is shorter than in the Ukrainian species. In the lower jaw of *Promephitis hootoni* P_3 , relative to M_1 , is longer than in *Promephitis maeotica*.

Promephitis hootoni approaches *Promephitis malustenensis* Simionescu from the Upper Pliocene of Malusteni in Rumania mainly in the height of corpus mandibulae, in the position of metaconid of the first lower molar¹⁰⁸ and in the length of this tooth. But the Pontian species from Anatolia is distinguished from this upper Pliocene species of Rumania mainly in having a shorter distance between the posteriormost point of C_1 and the anteriormost point of M_1 , in the position of the second lower incisor,¹⁰⁹ in lacking a cingulum in M_1 and in having an absolutely, as well as relatively, much broader first lower molar.¹¹⁰

Promephitis hootoni approaches *Promephitis alexejewi* Schlosser from the Pontian of Ertemte in Mongolia in having the lower border of the mandible turn upward behind M_2 , in the length of protocone and crown index of M^1 , in the position of metaconid of M_1 and in the slanting position of M_2 . The Anatolian species differs from *Promephitis alexejewi* in having a straight lower border

¹⁰⁸ See Simionescu, 1930, fig. 13.

¹⁰⁹ Simionescu (1930, p. 140) describes the position of I_2 in the Rumanian species as follows: " I_2 se place en avant des autres comme chez certaines formes du miocène."

¹¹⁰ According to the dental formula given by Simionescu there are two lower premolars in this Rumanian species (see Simionescu, 1930, p. 94). Regarding the missing lower premolar, however, Pilgrim (1933a, p. 859) states: "With regard to *Promephitis rumana*, I cannot resist the conclusion that the absence of P_4 is pathological;...."

in the mandible between the symphysis and hinder part of M_2 and in having the lower margin of the mandible turn upward more anteriorly. *Promephitis hootoni* is further distinguished from *Promephitis alexejewi* in having a lower corpus height in the mandible, in dental formula, as the Mongolian species has only two lower premolars on each side,¹¹¹ in having a small posterior tubercle in C_1 , in the position of P_3 and P_4 , in lacking a cingulum in M_1 , and in having a relatively shorter talonid in M_1 . The teeth of *Promephitis hootoni* are smaller than the available teeth of *Promephitis alexejewi* and with the exception of M^1 they possess higher crown indices. Besides in *Promephitis hootoni* P^4 is shorter, relative to M^1 , while P_4 , relative to M_1 , is longer than in the Mongolian species.

Promephitis hootoni approaches *Promephitis majori* Pilgrim, approximately from the middle levels of the Pontian beds¹¹² in Samos, in possessing a well developed postorbital process, in having a palate that ends at the end of M^1 , the shape of the dental arch, in having the lower border of mandible turn up behind M_2 , in height of corpus mandibulae below M_1 , in dental formula, relative size of upper incisors, shape of upper canine, the size of diastema between C^1 and P^3 , in the distribution of cingulum in P^4 , in lack of a diastema between C_1 and P_2 , in the shape and position of P_3 , in shape of P_4 , in lack of a cingulum in M_1 and in the slanting position of M_2 . *Promephitis hootoni* differs from *Promephitis majori* in having the upper part of the vault of the skull behind the postorbital process not so abruptly constricted, in upper profile of the skull, in the shape of the lower border of mandible between symphysis and the hinder part of M_2 and in having the lower border of the mandible turn up more anteriorly. *Promephitis hootoni* is further distinguished from *Promephitis majori* in the size of the posterior tubercle in P^3 , in the smaller parastyle and longer protocone of P^4 , longer protocone of M^1 , in the position of lower incisors, in having a basal posterior tubercle in C_1 , in position of P_4 , in the more posteriorly placed metaconid and very slightly longer talonid of M_1 . Furthermore, in *Promephitis hootoni* all the teeth are

¹¹¹ See Schlosser, 1924, p. 11 and pl. I, fig. 32.

¹¹² Pilgrim, 1933b, p. 2.

conspicuously larger than in *Promephitis majori* and they, with the only exception of P^3 , possess higher crown indices. In *Promephitis hootoni* P^3 - P^4 and P_3 - P_4 , relative to respectively M^1 and M_1 , are longer, that is, more primitive than in the Samos species. The length of three lower premolars in *Promephitis majori*, relative to M_1 length, is shorter, that is more advanced than in *Promephitis hootoni*.

The account given above clearly shows that *Promephitis hootoni* is distinct from all the species of *Promephitis* discussed. Thus, *Promephitis hootoni* represents a new species of genus *Promephitis*.

Although *Promephitis hootoni* is clearly a new species, still among all the species of *Promephitis* reviewed, it is more closely allied to *Promephitis majori* Pilgrim from Samos than to any other species of this genus. In most of its features *Promephitis hootoni* is more primitive than *Promephitis majori* but in a few features such as the larger protocone of P^4 and the position of lower incisors it is more advanced than the Samos species. For this reason, neither one of the species from Anatolia or Samos may be considered as the direct ancestor of the other. It would appear more probable that *Promephitis hootoni* Şenyürek and *Promephitis majori* Pilgrim are the modified descendants of a common ancestral form that lived in basal Pontian or Upper Sarmatian Age in the region extending from Samos to Anatolia, which were united at that time.

CONCLUSION

1. *Promephitis hootoni* Şenyürek from the Pontian of Küçükoyzgat represents clearly a new species of the extinct genus *Promephitis*.
2. Although a distinct species, *Promephitis hootoni* Şenyürek is more closely allied to *Promephitis majori* Pilgrim from the Pontian of Samos than to other species of the genus *Promephitis*. However, neither of these two species seems to be the direct ancestor of the other. It appears probable that *Promephitis hootoni* Şenyürek and *Promephitis majori* Pilgrim may be the modified descendants of a common ancestral form that might have lived in basal Pontian or upper Sarmatian times in the region extending from Samos to Anatolia, which were united in that remote period.

R E F E R E N C E S

- ALEXEJEW, A. K. 1916. *Animaux fossiles du vilage Novo-Elisavetovka*. Odessa (Cited by Schlosser, 1924, p. 11; Pilgrim, 1931, p. 157; Pilgrim, 1933a, p. 865; Pilgrim, 1933b, p. 15).
- BOULE, M. and PIVETEAU, J. 1935. *Les fossiles. Éléments de Paléontologie*. Paris.
- EROL, O. 1954. *Elma dağı'nın Küçükyozgat-Karacahasan memeli hayvan fosil yatakları*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi (Revue de la Faculté de Langue, d'Histoire et de Géographie, Université d'Ankara), Vol. XII, Nos. 1-2, pp. 91-97.
- GAUDRY, A. 1862. *Animaux fossiles et Géologie de l'Attique*. D'Après les recherches faites en 1855-1856 et en 1860, sous les auspices de l'Académie des Sciences, Paris.
- HALL, E. R. 1936. *Mustelid mammals from the Pleistocene of North America with systematic notes on some recent members of the genera Mustela, Taxidea and Mephitis*. Carnegie Institution of Washington, Publication No. 473, pp. 41-119.
- MAJOR, C. J. F. 1891 [a]. *Considerations nouvelles sur la faune des vertébrés du miocène supérieur dans l'île de Samos*. Comptes Rendus des Séances de l'Académie des Sciences, Vol. CXIII, No. 18, pp. 608-610.
- MAJOR, C. J. F. 1891 [b]. *Le Gisement ossifère de Mitylini*. In Carlo de Stefani, C. J. F. Major and W. Barbey: *Samos. Étude géologique, paléontologique et botanique*. Lausanne, pp. 85-99.
- PILGRIM, G. E. 1931. *Catalogue of the Pontian Carnivora of Europe in the Department of Geology*. British Museum (Natural History), London.
- PILGRIM, G. E. 1933[a]. *The genera Trochictis, Enhydriactis, and Trocharion, with remarks on the taxonomy of the Mustelidae*. Proceedings of the Zoological Society of London, 1932, pp. 845-867.
- PILGRIM, G. E. 1933 [b]. *A fossil skunk from Samos*. American Museum Novitates, No. 663, pp. 1-15.
- SCHLOSSER, M. 1902. *Beiträge zur Kenntniss der Säugethierreste aus den süddeutschen Bohnerzen*. Geologische und Paleontologische Abhand-

- lungen, Neue Folge Band V (Der Ganzen Reiche Band IX.), Heft 3, pp. 117-258.
- SCHLOSSER, M. 1924. *Tertiary Vertebrates from Mongolia*. Palaeontologia Sinica, Series C, Vol. 1, Fascicle 1, Peking.
- ŞENYÜREK, M. S. 1953 [a]. *A note on a new species of Gazella from the Pontian of Küçükoyzgat*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (Revue de la Faculté de Langue, d'Histoire et de Géographie, Université d'Ankara), Vol. XI, No. 1, pp. 1-14.
- ŞENYÜREK, M. S. 1953 [b]. *Küçükoyzgat'da bulunan Gazella capricornis Rodler ve Weithofer'e ait bir boynuz. A horn-core of Gazella capricornis Rodler and Weithofer found at Küçükoyzgat*. Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni (Bulletin of the Geological Society of Turkey), Vol. IV, No. 2, pp. 141-146.
- ŞENYÜREK, M. S. 1953 [c]. *Horn-cores of Oioceros from the Pontian of Küçükoyzgat*. Belleten, Vol. XVII, No. 68, pp. 459-473.
- ŞENYÜREK, M. S. 1954. *A study of the remains of Samotherium found at Taşkınpaşa*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (Revue de la Faculté de Langue, d'Histoire et de Géographie, Université d'Ankara), Vol. XII, Nos. 1-2, pp. 1-32.
- SIMIONESCU, J. 1930. *Les vertébrés Pliocènes de Malusteni (Roumanie)*. Publicat. Fundului Vasile Adamachi Acad. Romana, Tome IX, No. XLIX, pp. 83-151.
- SIMPSON, G. G. 1950. *The principles of classification and a classification of mammals*. Bulletin of the American Museum of Natural History, Vol. 85, New York.
- TSCHACHTLI, B. C. 1942. *Küçük Yozgat civarında bulunan memeli hayvanat fosilleri. Fossile Säugetiere aus der Gegend von Küçükoyzgat*. Östlich Ankara. M.T.A., No. 2/27, Ankara, pp. 322-324 and 325-327.
- WEBER, M. (with O. ABEL). 1928. *Die Säugetiere. Einführung in die Anatomie und Systematik der recenten und fossilen Mammalia*. Zweite Auflage, Band II, Jena.
- ZITTEL, VON K. A. (Revised by A. S. Woodward.) 1925. *Text-book of Palaeontology*, Vol. III, London.

EXPLANATION OF THE FIGURES

- Fig. 1. The skull of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma verticalis. Enlarged about 1.9 times.
- Figs. 2-3. The skull of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma lateralis (right side). Enlarged about 1.9 times.
- Fig. 4. The skull of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma lateralis (left side). Enlarged about 1.7 times.
- Fig. 5. The skull of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma frontalis. Enlarged about 2.5 times.
- Figs. 6-7. The palate of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma basilaris. Fig. 6: Enlarged about 1.7 times. Fig. 7: Enlarged about 3 times.
- Figs. 8-10. The mandible of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma verticalis. Fig. 8: Enlarged about 1.5 times. Fig. 9: Enlarged about 3 times. Fig. 10: Enlarged about 5 times.
- Fig. 11. The mandible of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma lateralis. Enlarged about 2.4 times.
- Fig. 12. The mandible of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma lateralis (slightly tilted to show only the teeth of the right side). Enlarged about 2.7 times.
- Fig. 13. The mandible of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma lateralis. Enlarged about 2.5 times.
- Fig. 14. The mandible of *Promephitis hootoni* Şenyürek from Küçükoyozgat in norma lateralis (slightly tilted to show only the teeth of the left side). Enlarged about 2.8 times.
- Fig. 15. The mandible of *Conepatus mesoleucus mearnsi*, from Oro Blanco Mts. of Arizona, in norma verticalis (Museum of Comparative Zoology of Harvard University No. 17956). Published through the courtesy of the Peabody Museum of Harvard University. Enlarged twice.

TABLE 1

Measurements of the Upper Teeth of *Promephitis hootoni* Şenyürek, n.sp. ¹

	Maximum Length ²	Maximum Breadth ³	Crown Height ⁴	Robustness Value ⁵	Crown Index ⁶
I ¹	1.00	1.80	—	1.80	180.00
I ²	1.20	1.8	—	2.16	150.00
I ³	1.50 ⁷	2.10	—	3.15	140.00
C ¹	4.00	3.10	5.60++	12.40	77.50
P ³	2.80	1.90	2.40 ⁸	5.32	67.85
P ⁴	6.10	5.10	3.30	31.11	83.60
M ¹	5.70	7.60	—	43.32	133.33

¹ In this study all the measurements are given in millimeters.

² The length measurements of the teeth are the maximum mesio-distal dimensions of the crown.

³ The breadth measurements of the teeth are the maximum bucco-lingual dimensions of the crown.

⁴ In all the teeth the height is measured on the buccal side of the crown.

⁵ Robustness Value = Max. Length × Max. Breadth.

⁶ Crown Index = $\frac{\text{Max. Breadth} \times 100}{\text{Max. Length}}$

⁷ Measured at the base, the dimension taken at the tip region being 1.3 mm.

⁸ Right side.

TABLE 2

Measurements of the Lower Teeth of *Promephitis hootoni* Şenyürek, n.sp.

	Maximum Length	Maximum Breadth	Crown Height	Robustness Value	Crown Index
I ₁	0.80	1.40	—	1.12	175.00
I ₂	0.90	1.50	—	1.35	166.66
I ₃	1.20	1.50	—	1.80	125.00
C ₁	4.00	3.00	6.70+	12.00	75.00
P ₃	2.50	1.80	2.00	4.50	72.00
P ₄	3.70	2.80	3.00	10.36	75.67
M ₁	8.80	4.30	3.00+	37.84	48.86

TABLE 3

Measurements of the Upper Canine in Genus *Promephitis*¹

	Maximum Length	Maximum Breadth	Crown Height	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	4.00	3.10	5.60++	12.40	77.50
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	3.50	2.30	5.00 (appr.)	8.05	65.71
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka. Pilgrim, 1933b.	4.80	3.30	9.70	15.84	68.75
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Schlosser, 1924.	—	—	7.00	—	—

¹ In all the tables, the robustness values and the crown indices of the material taken from the literature have been calculated by me.

TABLE 4
Measurements of P³ in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Breadth	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	2.80	1.90	5.32	67.85
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	2.00	1.60	3.20	80.00
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka. Pilgrim, 1933b.	2.50	2.00	5.00	80.00

TABLE 5
Measurements of P⁴ in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Breadth	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	6.10	5.00	30.50	81.96
<i>Promephitis lartetii</i> Gaudry from Pükermi. Gaudry, 1862.	8.00	—	—	—
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	5.60est.	4.10	22.96	73.21
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka. Pilgrim, 1933b.	7.10	5.30	37.63	74.64
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Schlosser, 1924.	8.00	5.00	40.00	62.50

TABLE 6
Measurements of M¹ in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Breadth	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyozgat.	5.70	7.60	43.32	133.33
<i>Promephitis lartetii</i> Gaudry from Pikermi. Gaudry, 1862.	5.00	8.00	40.00	160.00
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	5.60	6.50	36.40	116.07
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka. Pilgrim, 1933b.	5.70	9.10	51.87	159.64
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Schlosser, 1924.	5.80	7.60	44.08	131.03
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Schlosser, 1924.	6.00	8.00	48.00	133.33

TABLE 7
The Length of P³ Relative to that of M¹ in Genus *Promephitis*

	P ³ Length × 100
	M ¹ Length
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyozgat.	49.12
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos.	35.71
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka.	42.37

TABLE 8

The Length of P⁴ Relative to that of M¹ in Genus *Promephitis*

	P ⁴ Length × 100
	M ¹ Length
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	107.01
<i>Promephitis larteti</i> Gaudry from Pikermi.	160.00
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos.	100.00
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka.	124.56
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia).	135.59

TABLE 9

Height of Corpus Mandibulae under the Middle of the First Lower Molar in Genus *Promephitis*

<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat (On the inside).	7.00
<i>Promephitis larteti</i> Gaudry from Pikermi. Gaudry, 1862.	7.00
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933 b.	7.00
<i>Promephitis malustenensis</i> Simionescu from Malusteni. Pilgrim, 1933b.	7.00 appr.
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka. Pilgrim, 1933b.	8.50 appr.
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Pilgrim, 1933b. ¹	8.00 appr.

¹ According to Schlosser (1924, p. 12) this measurement is 18 mm. However, as can be seen from the picture published by Schlosser (1924, pl. I, fig. 32), the figure given by Pilgrim (1933b, p. 11) seems to be more correct.

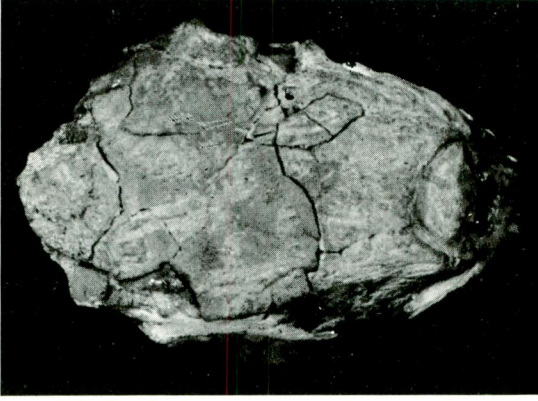

Fig. 1

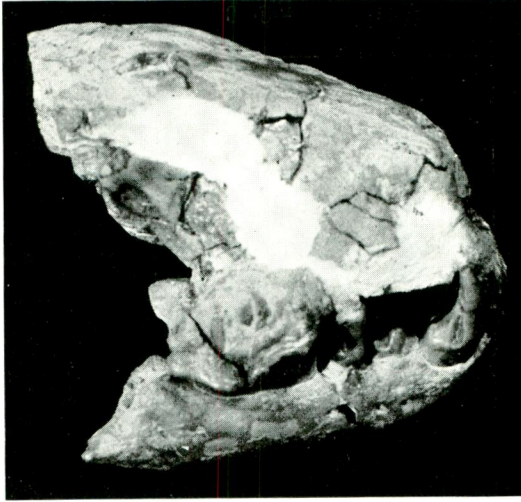

Fig. 2

Fig. 3

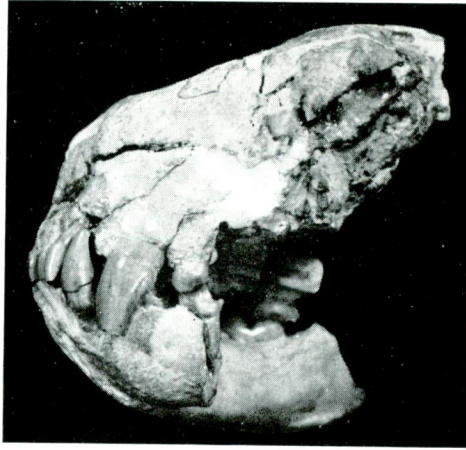

Fig. 4

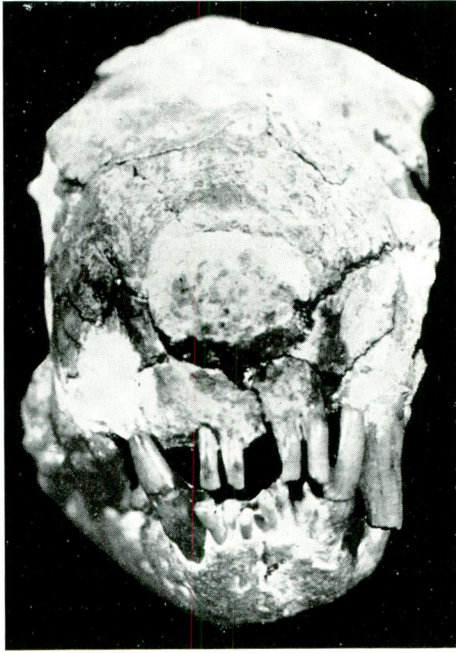

Fig. 5

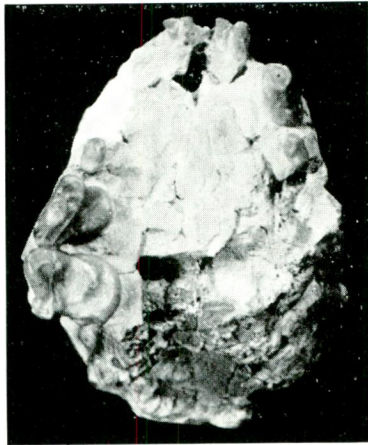

Fig. 6

M. Şenyürek

Fig. 7

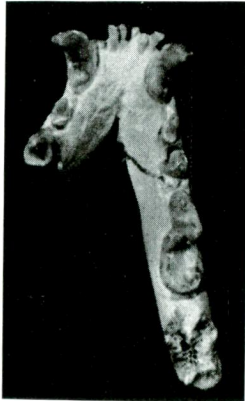

Fig. 8

Fig. 9

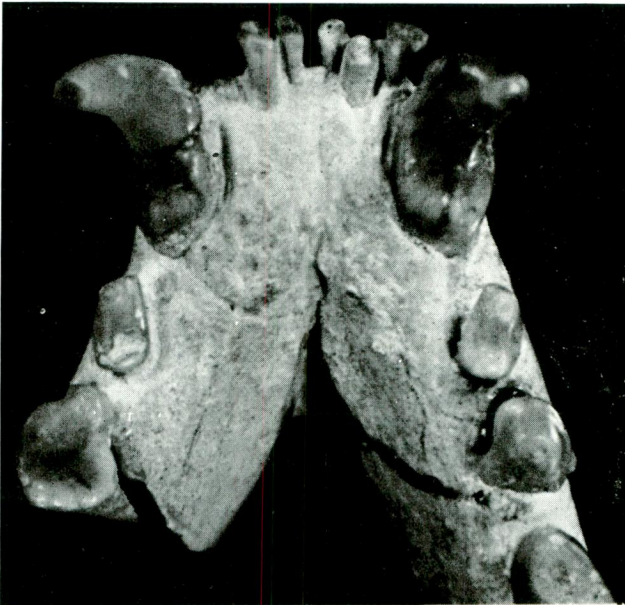

Fig. 10

Fig. 11

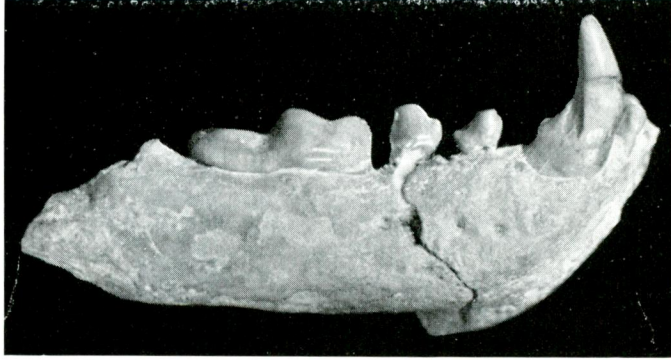

Fig. 12

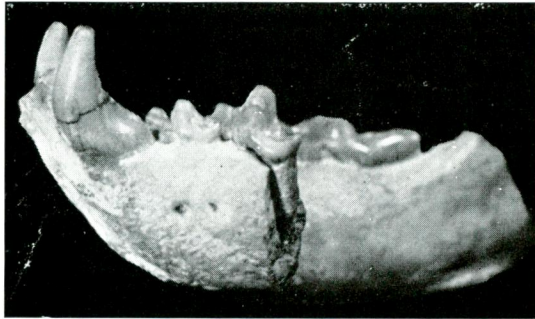

Fig. 13

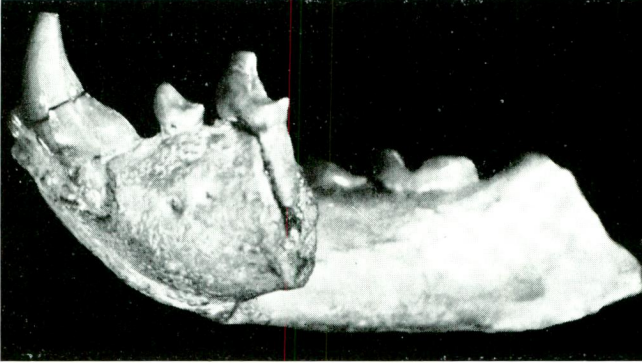

Fig. 14

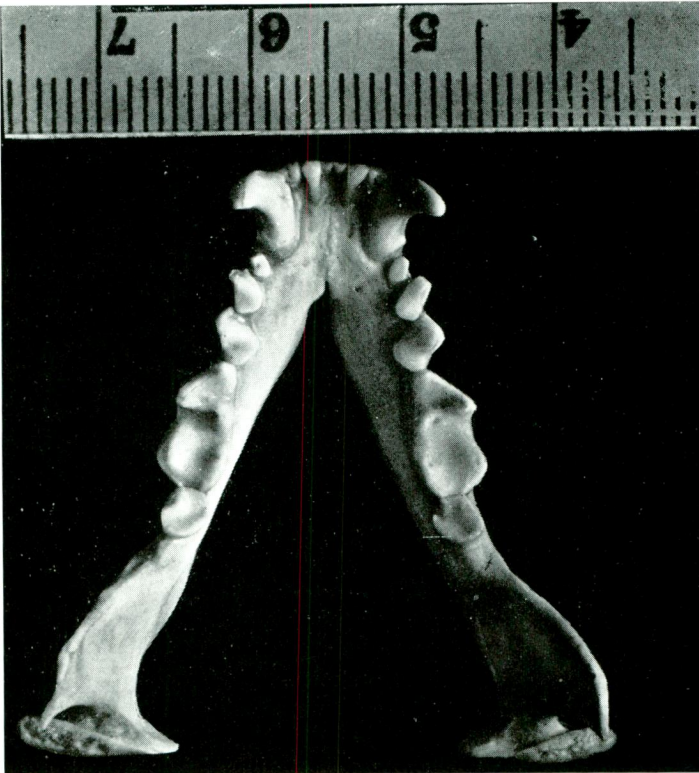

Fig. 15

TABLE 10

The Distance from the Most Posterior Point of the Lower Canine to the Most Anterior Point of the First Lower Molar in Genus *Promephitis*

<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	7.60
<i>Promephitis lartetii</i> Gaudry from Pikermi. Gaudry, 1862.	8.00
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	6.00
<i>Promephitis malustenensis</i> Simionescu from Malusteni. Pilgrim, 1933b.	14.50 appr.
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka. Pilgrim, 1933b.	80.00 appr.

TABLE 11

Measurements of the Lower Canine in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Breadth	Crown Height	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	4.00	3.00	6.70+	12.00	75.00
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	3.50	1.80	4.50+	6.30	51.42
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Schlosser, 1924.	—	—	9.00	—	—

TABLE 12

Measurements of P_2 in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Breadth	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	0.90	0.60	0.54	66.66

TABLE 13
Measurements of P_3 in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Breadth	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyozgat.	2.50	1.80	4.50	72.00
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim From Samos. Pilgrim, 1933b.	2.00	1.40	2.80	70.00
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka. Pilgrim, 1933b.	2.50	2.00	5.00	80.00

TABLE 14
Measurements of P_4 in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Breadth	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyozgat.	3.70	2.80	10.36	75.67
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	3.00	2.00	6.00	66.66
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Schlosser, 1924.	3.80	2.00	7.60	52.63

TABLE 15
Measurements of M_1 in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Beradth	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	8.80	4.30	37.84	48.86
<i>Promephitis lartetii</i> Gaudry from Pikerimi. Gaudry, 1862.	8.00	—	—	—
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	7.90	3.50	27.65	44.30
<i>Promephitis malustenensis</i> Simionescu from Malusteni. Simionescu, 1930.	9.00	3.50	31.50	38.88
<i>Promephitis maeotica</i> Alexejew from Elisavetovka. Pilgrim, 1933b.	10.20	4.70	47.94	46.07
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Schlosser, 1924.	10.60	4.80	50.88	45.28

TABLE 16
The Trigonid and Talonid Lengths in the First Lower Molar
of Genus *Promephitis*

	Trigonid Length	Talonid Length	Talonid L. $\times 100$
			Trigonid L.
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	5.00	3.80	76.00
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	4.50	3.30	73.33
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia). Schlosser, 1924.	5.60	5.00	89.28

TABLE 17
Corpus Height of the Mandible Relative to the Length of M_1
in Genus *Promephitis*

	Height of Corpus Man- dibulae under M_1	Maximum Length of M_1	Corpus Ht. \times 100
			M_1 Length
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	7.00	8.80	79.54
<i>Promephitis lartetii</i> Gaudry from Pikermi.	7.00	8.00	87.50
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos.	7.00	7.90	88.60
<i>Promephitis malustenensis</i> Simionescu from Malusteni.	7.00 appr.	9.00	77.77
<i>Promephitis maotica</i> Alexejew from Elisavetovka.	8.50 appr.	10.20	83.33
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia).	8.00 appr.	10.60	75.47

TABLE 18
The Length of P_3 Relative to that of M_1 in Genus *Promephitis*

	P_3 Length \times 100
	M_1 Length
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükoyzgat.	28.40
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos.	25.31
<i>Promephitis maotica</i> Alexejew from Elisavetovka.	24.50

TABLE 19

The Length of P_4 Relative to that of M_1 in Genus *Promephitis*

	P_4 Length $\times 100$
	M_1 Length
<i>Promephitis hootoni</i> Şenyürek from Küçükyozgat.	42.04
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos.	37.97
<i>Promephitis alexejewi</i> Schlosser from Ertemte (Mongolia).	35.84

TABLE 20

Measurements of M_2 in Genus *Promephitis*

	Maximum Length	Maximum Breadth	Robustness Value	Crown Index
<i>Promephitis lartetii</i> Gaudry from Pikerimi. Gaudry, 1862.	3.00	—	—	—
<i>Promephitis majori</i> Pilgrim from Samos. Pilgrim, 1933b.	2.40	2.40	5.76	100.00

KAYAPINAR HÜYÜĞÜ BULUNTULARI

RACİ TEMİZER

1949 yılında, Tokat'ın Artova ilçesinin Ayazmayeni köyü civarında, Kayapınar mevkiinde, izinli olarak define aramak maksadiyle kazı yapan Artova'lı Yusuf Erdost'un bulduğu eserler, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne getirilmişti. Bunlar, adı geçen yerde bir hüyükün varlığını ve bu kazı ile tahrip edildiğini gösteriyordu.

1952 Ağustosunda yerinde yaptığımız araştırma sonunda¹, Kayapınar hüyükünün Pazarlı², Büyük Göllücek³ tipinde bir yerleşme yeri olduğunu gördük.

Hüyükün mevkii ve şekli :

Kayapınar hüyükü, Artova ilçesinin 17 Km., Taşpınar köyünün 11 Km. kuzeyinde, Ayazmayeni köyünün 3 Km. güneyindedir (Lev. I). Sivas-Samsun demir-yolu üzerinde, Artova-Ulus istasyonları arasında ve demir yolunun 3 Km. kuzeyindedir. Sularını Akdağ silsilelerinden alıp, Bebek deresine (Silis vadisine) akıtan ufak su yarınlarından birinin sırtı üzerindedir. Yeşilırmağın Kazova'yı geçtiği yerde ve Taşlıhüyük köyü civarında menbaı olan Çekerek ırmağının bir kolu, Akdağ ile Deveci dağlarını yararak, Bebek deresinden Kunduz boğazına geçmekte ve orada asıl ırmağa (Çekereğe) dökülmektedir.

Ağustos ve Temmuz aylarında dahi kâfi miktarda suyu olan bu münbit vadiye bakan Kayapınar hüyükü, Akdağ silsilelerinde yer yer görülen kalker bloklardan bir tanesi üzerine kurulmuştur

¹ Bu yazımızın hazırlanmasında büyük yardımı geçmiş olan Sayın Prof. Dr. Tahsin Özgüç'e; bu buluntuları neşretmemize müsaade eden Arkeolog Necati Dolunay'a; her zaman olduğu gibi, bu seferde yardımlarını esirgemeyen ve benimle beraber Kayapınar hüyüküne kadar yorulmak zahmetinde bulunan Arkeolog Mahmut Akok'a teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

² Koşay, Hamit Zübeyr, Pazarlı Hafriyatı Raporu, Ankara 1941 (kısaltılışı: Pazarlı) s. 1-11.

³ Belleten, 46, s. 471-472.

(Res. 1). Bu kitle Bebek deresine doğru dikçe, dağa doğru düz bir şekilde yayılmakta ve böylece geniş bir düzlük meydana getirmektedir.

Kayapınar hüyüğü, işlek yollarla münasebeti bulunan, yanındaki pınardan başka, akar suları bol olan, taş malzemesi hazır, ormanlık bir bölge içinde ve tahkimi kolay bir muntıkada teşekkül etmiştir.

Kayapınar hüyüğü, oval biçimde olup, genişliği 45 m., uzunluğu 70 metredir (Lev. II). Definecilerin ifadesine ve yerinde kalan küçük parçaya göre, yüksekliği aşağı-yukarı 2.5 metredir. Bebek deresine nazaran yüksekliği 60 metredir. Kuzeyinde, Ayazmayeni köyü istikametinde (hüyükten 70 metre mesafede) bir pınar ve pınarın üst tarafındaki kalker kitlenin bir tanesinde, içi toprak dolu, bir mağara vardır.

Hüyüğün batısındaki sırtlardan biri üstünde, köylüler tarafından araştırılmış bulunan iki Tümüls izi görülmektedir.

Hüyüğün maktası :

Hüyüğün kuzey kısmında korunan maktasını tetkik ettik. Kenara düşen bu maktada birbirinden kolaylıkla ayrılan üç medeniyet katı tesbit edildi (Lev. III). Burada anakaya iki yana doğru alçalmakta, ortasına doğru yükselmektedir. İlk medeniyetin enkazı da bu şekilde uymakta, yani, toprak kitlesi kenarlarda kalınlaşmakta, ortada hafiflemektedir. Koyu toprak renginde olan bu yığıntıdan topladığımız çanak-çömlek parçaları bu seviyenin Kalkolitiğe tekabül ettiğini göstermektedir. Burada, zikre değer yangın, ocak ve duvar izleri görülmemiştir. Bunun üstündeki medeniyet katının maktası, altındakinden daha kalın olup, bol miktarda Alishar'ın Ia-b çağına ait çanak-çömleği muhtevlidir. Toprak daha açık renkli ve yer yer kırmızı izler olup, küllüdür. Bu seviyede kırmızı ve siyah renkli kalıntılarıyla iyice belli olan bir ocak ve himleri Kalkolitik medeniyete kadar inen taş temeller, yerinde durmaktadır. Bunlar Bakırçağı medeniyetinin ilk mimarlık seviyesine aittir. Yüksek kısımlarda, daha geç mimarlık seviyeleri de beklenebilir. Üstteki seviye, eteklere doğru incelen, merkeze doğru kalınlaşan; ve içinde bol miktarda nakışlı ve tek renkli çanak-çömlek bulunan medeniyete aittir. Açık renkli olan bu maktası, eserlerine göre, Frig'lere aittir. Kenarda, Hitit eserleri veren bir maktası yokluğu dikkate şayandır. Bu, Hititlerin hüyüğün yalnız mer-

kezinde oturduklarını, iskân yerinin bu çağda küçüldüğünü ve Hitit tabakalarının defineciler tarafından kaldırıldığını göstermektedir. Frig maktainda Bakırçağı medeniyetine nüfuz eden himler görülüyordu. Bugün yerinde duran küçük bir toprak yığıntısına göre çizilen bu maktada, büyük yangınlara tanıklık eden izlere rastlanmamıştır.

İlk kat=Frig Çağı :

Hüyüğün korunan maktainın göre, son iskânın 1.5 metre kalınlığında iki yapı katını ihtiva etmiş olması mümkündür. Maktadaki kalıntılar, üst seviyeye ait yapı taşlarının, İç-Anadolu'daki Frig şehirlerinde görüldüğü gibi, irili-ufaklı, düzensiz, toplama olduğunu öğretir.

Elimizde, bu devri karakterlendiren çanak-çömlekten müteşekkil bir koleksiyon bulunmaktadır. Bunların tam olanları, hüyüğü kazanlar tarafından bulunmuş, diğerleri de yerinde, tarafımızdan derlenmiştir. Definecilerin Ankara'ya getirdikleri kaplardan biri boya ile nakışlı, geri kalan ondördü tek renklidir. Definecilerin attığı topraktan toplanan parçaların (bir tesadüf dahi olsa) çoğu boyalı idi. Bu bakımdan definecilerin elde ettikleri nakışlı kapları, güzelliklerinden dolayı, saklamış olmaları mümkündür.

Bu çanak-çömleği, boyalı-nakışlı ve tek renkli-nakışsız, olmak üzere, ikiye ayırmak lâzımdır:

1 — Boyalı kapların çoğu kırmızı astarlı, perdahlı, siyah ve kahverengi hendesî motiflerle bezelidir. Üç parça yeşilimsi-krem astarlı ve kahverengi nakışlı; bir tanesi kahverengi astarlı ve koyu kahverengi ile boyalı; sonuncusu da, Frig çağının geç safhadaki tekniğine uyacak şekilde, parlak krem astarlı ve hem kahverengi, hem de kırmızı ile boyalıdır. Kum karışık hamurları daima iyi elenmiştir. Böylece, elimizdeki parçaların hemen hemen hepsi Boğazköy, Alışar ve Karahüyük'te Frig çağının eski safhasına ait olan kapların tekniğindedir.⁴ Bunları aşağıdaki tiplere ayırmak mümkündür:

Çanaklar: Dışarı çekik ağız kenarlı, hafif boyunlu, derinlikleri az, kulpsuz ve düz diplidir (Res. 2). Boya, doğrudan doğruya astarı üstüne ve ağız kenarları ile boyunlarına tatbik edilmiştir.

⁴ K. Bittel und G. Güterbock, Boğazköy I; Abhdl. d. Preuss. Akad. d. Wiss. 1935, Phil. Hist. Kl. Nr. I (kısaltılışı: APAW) s. 59; OIP 29, s. 306-308; Özgüç, Tahsin ve Nimet, Karahüyük Hafriyatı Raporu-1947, Ankara-1949 (Kısaltılışı: Karahüyük) s. 34.

Motifler, içleri taranmış üçgenler, birbirine bağlanan ve iç-içe giren kavisler, basit-eğri hatlar ve baklava dilimlerinden ibarettir. Frig çağının eski safhasında görülen bu çanaklar, geç safhada da kullanılmış olup, İç-Anadolu'da bu devre ait her merkezde bulunur⁵.

Vazolar: Ağız kenarları korunmamış olmalarına rağmen, silindirik boyunlu, yuvarlak karınlı olarak tamamlanabilir⁶. Bunların kırmızı astarı, kahverengi dalgali hatlar, zikzak şeritler ve tek merkezli dairelerle, süslüdür. Yeşilimsi krem astarlı, kahverengi ile boyalı tek kulp parçası, Alişar⁷, ve Gordion⁸ da çok görülen, şerit kulplu maşrapalardan bir tanesine ait olmalıdır.

Nakışlı kapların en güzeli, yalnız ağız kenarı hırpalanmış olan, yonca ağızlı bir testidir (Res. 3). İnce elenmiş hamuru kiremidî-kırmızı astarlı, perdahlıdır. Boynu dibinden gövdenin ortasına kadar olan kısmı beyazımsı kremle boyandıktan sonra, koyu kırmızı ve kahverengi paralel şeritlerle kuşatılmış ve şeritler arasındaki kısımlar da satranç tahtası motifi ile bezenmiştir. Ayrıca testinin göğsü, kum saati ve noktalarla süslenmiştir. Kulbun bir tarafından öbür tarafına kadar devam eden nakışlı saha, Koloni devrinin yalnız göğüsleri boyanan testilerinden ehemmiyetsiz bir şekilde ayrılır⁹. Kulbunun kesiti yuvarlak, dibi geniş ve düzdür. Bu testilerin daha ufak ve daha iri boyluları, hemen hemen, bütün Frig şehirlerinde görülmektedir¹⁰. Testi, Frig'lerin geç safhasına ve M. Ö. aşağı-yukarı VI. yüzyılın ilk yarısına aittir¹¹.

2 — Tek renklileri hamurları ince elenmiş kaplarla, bazıları iri kum taneli, bazıları astarsız ve perdahsız, kaba mutfak kaplarına aittir. Çoğu gri, koyu gri ve siyah renkli olan bu kapların dördü kiremidî, açık kehverengidir.

Tabaklar, gri hamurlu, gri astarlı ve perdahlı; sağlam olanı derince ve düz diplidir. Bu, en çok kullanılan bir tiptir¹².

⁵ OIP 29, s. 403-404; Karahüyük. Lev. 14, 2, Lev. 22, 2; APAW I. Lev. 19, 12, 13.

⁶ OIP 29, Lev. 9, a259; Karahüyük. Lev. 24, 4.

⁷ OIP 29, Res. 408-410.

⁸ Yeni Gordion kazılarında bulunmuş olup, 160-P 45 kazı numaralıdır.

⁹ K. Bittel, *Kleinasiatische Studien*, Berlin-1942, s. 151 v.d.

¹⁰ Karahüyük, s. 27 Lev. 15, 6-9; Lev. 22, 1; Pazarlı. Lev. 17, 6645; OIP 30. Res. 41, 636; Res. 42, c80 ve Res. 43, d 2357.

¹¹ Belleten 40, s. 580 v.d. da (Tahsin Özgüç); son olarak da K. Bittel (*Grundzüge der Vor-und Frühgeschichte Kleinasiens*, Leipzig-1950, s. 73 v.d; s. 90 v.d. da) bu meseleyi incelemiştir.

Maşrapalar da boldur. Bunlar da yonca ve yuvarlak ağızlı olmak üzere, ikiye ayrılır:

Yonca ağızlılardan ilki kiremidî kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Ağız kenarından yukarıya doğru yükselen yuvarlak kesitli kulbu karına, bir genişlik meydana getirmek üzere, birleşmektedir. Kısa boyunlu, geniş ve düz diplidir (Res. 4).

İkincisi gri-siyah astarlı, parlak perdahlı, şerit kulplu; diğerinden daha geniş ve yuvarlak, düz diplidir (Res. 5). Geri kalan ikisi gri astarlı ise de, perdahsızdır. Her ikisinin de ağız kenarları kırıktır. Bunlar da, diğerleri gibi, Frig merkezlerinin hepsinde bulunmaktadır¹³. Yonca ağızlı maşrapalar ve yonca ağızlı testiler Koloni çağından ve Truva-Yortan'da Eski Tunç devrinden itibaren kullanılmaktadır¹⁴. Yalnız bunların dipleri Frig çağında, mübalağalı bir şekilde genişlemiştir. Bu maşrapaların, Tümülüslerden çıkarılan madenî maşrapaların taklidi olduğu aşikârdır.

Yuvarlak ağızlıların bir tanesi kirli gri hamurlu, astarsız, perdahsız ve islidir (Res. 6). Kesiti beyzî kulplu, düz dipli ve boynu çizgilidir. İkincisi kahverengi astarlı, islidir. Şekli diğerinden farksızdır. Bunlar, kaba mutfak kaplarıdır. Frig'lere ait mutfak kaplarının hangi safhaya tekabül ettiğini, kazı yapmaksızın söylemek mümkün değildir.

Gaga ağızlı testilerin ilki, gri astarlı, perdahlıdır (Res. 7). Kenarları hafif içeri çekik, gaga ağzının kulba birleşen kısmı geniş bir sath halinde dışarı taşkırtır. Bu testi tipi Frig devrinde en çok sevilen bir örnektir. Ortası oluklu şerit kulplu, geniş-düz diplidir. Bunların boyalı ve boyasızları Frig medeniyetinin her iki safhasında da bol miktarda görü lür¹⁵. Bunlar Anadolu'nun, eski gaga ağızlı testi tipini devam

¹² OIP 29, Res. 405 e 1019; Belleten 46, Lev. 87 üst sırada soldan birinci; Pazarlı Lev. 14, alttan birinci sıra, sağdan birinci.

¹³ Karahüyük, Lev. 30, 7; OIP 30, Res. 36, d 563; Lev. 9, c 697, Res. 37, d 2002, e 1113, Res. 50, c 184, d 542; Koşay, Hamit Zübeyr, Alacahüyük Hafriyatı Raporu 1936 (kısaltılışı: Alaca-1936) Lev. 4, 1; Belleten 40, Lev. 77, 24.

¹⁴ Özgüç, Tahsin, Kültepe Kazısı Raporu 1948 Ankara (kısaltılışı: Kültepe-1948) s. 64.

¹⁵ Karahüyük, Lev. 27, 1-2; OIP 29, Res. 413, e 2247, Res. 411, e 255; OIP 30, Res. 70; OIP 29, Lev. VIII, a 516; Pazarlı, Lev. XVI, üst sırada birinci; Belleten 40, Lev. 78, 26. Frig Tümülüslerinde bulunmuş olan tunç testiler Kayapınar buluntularının madenî kapların taklitleri olduğunu anlatır. Belleten 40, Res 33; Türk Tarih Arkeolojya ve Etnoğrafya Dergisi (Kısaltılışı: TTAE Dergisi) I, s. 17, No: 18.

ettirmektedir. Frig'ler çağında bu tipe eklenen en mühim iki hususiyetten biri gaga ağzının dışarıya doğru genişçe ve düz bir satıh halinde taşması; diğeri de dibinin geniş ve düz oluşudur. Biz bu testi, şeklinden ziyade, tekniğine göre Frig'lerin Eski safhasının sonuna veya intikal safhasına tarihlendirmeye ve M. Ö. VIII. yüzyılın sonuna kadar yükseltmeye taraftarız.

İkincisi siyah astarlı, parlak perdahlıdır (Res. 8). Diğerinden ağız kenarı ve kulbunun yukarıya doğru kalkık oluşu, gövdesinin basıklığı ile ayrılır.

Çift kulplu vazolardan büyüğü kiremidî-bej astarlı, perdahlıdır (Res. 9). Astarı, ağız kenarının içine doğru devam eder. Geniş ve yayvan ağızlı olup, mütenazır kulpları uzun boynunun üst kısmını omuzuna bağlar. Dibi düz ve geniştir.

Açık kahverengi astarlı olanı, ilkinden, yonca ağızlı oluşu, kulplarının ağız kenarını omuzun keskin kısmına birleştirmesi ile ayrılır. İç-Anadolu'da bu tipe ait kapların sayısı çok azdır. Esasen bu tip de II. Truva'dan itibaren bilinmekte ve meselâ, yonca ağızlı Eski Hitit devri üstünden bu çağa kadar uzamaktadır¹⁶. Biz bu iki örneğin tekniğine ve Alishar'daki eşinin tabakasına göre¹⁷ 4bM katiyle çağdaş olacağını tahmin ediyoruz.

Vazoların hamurları ince elenmiş olup, bir tanesi kiremidî-kırmızı, diğeri ikisi gri renklidir. İlkinin ağız kenarı, geniş bir satıh meydana getirecek şekilde, dışarı taşkırtır (Res. 10). Gövdesi üç geniş yivle süslüdür. İkincisi, irice ve daha kısa boyunludur. En küçüğü, ip delikli, mütenazır iki kulplu olması bakımından ilk ikisinden ayrılır.

Karşımızda, İç ve Batı Anadolu'da Eski Tunç çağındanberi kullanılan ve esasında madenî kapların taklidi olması icabeden yerli bir kap şekli mevcuttur. Yukarıdaki kaplarda da görüldüğü gibi, Frig'ler burada yeni şekiller yaratmamış, mevcutları kabullenmiş ve onları kendi teknik ve zevklerine göre tâdilen imâl etmişlerdir¹⁸.

¹⁶ Götze, A. Kleinasien (Kulturgeschichte des Alten Orients) München-1933, Res. 5 üst sırada soldaki.

¹⁷ OIP 29. s. 339, 390 ve Res. 430, e 1286; OIP 30, Res. 47, d 1155, Res. 48, e 876, c 2429 Ağız kenarları kırık olmakla beraber, OIP 30, Res. 47 d 355.

¹⁸ K. Bittel, Kleinasatische Studien, s. 116 v.d.

İkinci Kat=Hitit Çağı :

Hüyükte yapılan araştırmalarda, Hitit yapıları hakkında herhangi bir bilgiye sahip olamadık. Yalnız, iskân yerinin bu çağda sahasını küçülttüğü ve mağaraya doğru genişlediği görülen Frig şehri kadar, büyük bir sahayı kaplamadığı anlaşılmaktadır. Bu devri maktada tesbit edemedik; fakat elimizdeki çanak-çömleğin, damga mühürlerinin buradan getirildiği muhakkaktır.

Uzun boyunlu, boyunlarına bakınca kısa, yumurta gövdeli, yuvarlak dipli testiler (Res. 11), deve tüyü astarlıdır. Dip kısımları, astarlanmadan, topraklarının renginde bırakılmıştır. Bunlar Kolonistler çağında kullanılmamıştır. Kültepe ve Alishar'da, yuvarlak ağızlı testilerin bolluğuna rağmen¹⁹, bu tipe girenler bulunmamıştır. Buna mukabil, Alacahüyük'te Orta Hitit Katında ve Büyük Hitit çağında kullanıldıkları anlaşılmaktadır²⁰. Gaga ağızlı bir testiye ait tek parçaya tesadüf edilmiştir.

Kulpsuz çanak içeri çekik kenarlı olup, ağız kısmı şarap kırmızısı astarlı, geri kalan kısmı toprağının rengindedir (Res. 12a). Bu tip, tekniği müstesna, bütün Hitit devri boyunca kullanılmıştır²¹. Çanakların dışarı taşık kalınca kenarlısı, keskin omuzludur. Bunların da yalnız ağız kenarı içi ve kenarından omuz keskinliğine kadar olan kısmı kahverengi ve kırmızı ile astarlanmıştır. M. Ö. 2000 yılından itibaren kullanılmağa başlanan bu çanakların ikisi yatık ikisi dik olmak üzere, dört mütenazır kulpu vardır. Aynı tekniğe göre yapılanların Kültepe'deki bolluğu, Alishar, Boğazköy'deki benzerlerinin tabakaları gözönünde tutulursa, bunların da Eski Hitit veya Koloni devrine ait oldukları anlaşılır²². Alacahüyük'ün beyaz astarlı gövde parçaları burada da mevcuttur²³.

¹⁹ OIP 29. Lev. V, e 28, b 1678, Res. 181, d 2439, d 2806; Kültepe 1948, Lev. 38, 159, 160.

²⁰ Koşay, Hamit Zübeyr, Alacahüyük Kazısı 1937-1939, Ankara-1951 (kısaltılışı: Alaca-1937-1939) Lev. 45. Res. 1, Lev. 48. Res. 2. Lev. 49. Res. 2, Lev. 41 Res. 1.

²¹ Kültepe-1948, Lev. 45. Res. 367; Arık, Remzi Oğuz, Alacahüyük Hafriyatı 1935, Ankara-1937 (Kısaltılışı: Alaca-1935) Lev. 69. AL 71, Lev. 25. AL 15; OIP 29. Res. 166 d 2830; Alaca-1937-1939. Lev. 43, Res. III.

²² OIP 29. Lev. IV c 1096; Alaca-1937-1939 Lev. 43, Res. 5; Kültepe-1948 Lev. 45, Res. 203, 205, Lev. 46 Res. 209, 212, 214, ve s. 68 v.d.

²³ Alaca-1937-1939, s. 13.

İki damga mühürden steatitten yapılmış olanı, tutamaklı-delik kulplu, kurs kaidelidir. Yuvarlak mühür satında damgayı ikiye ayıran çizginin iki tarafında bazıları düzenle, bazıları rastgele konmuş nokta ve çizgilerden ibaret bir motif vardır (Res. 12b). Bu mühürün, şekline ve desenine göre, M. Ö. II. binyılın ilk çeyreğine ait olduğunu düşünüyoruz. Buna benzeyen örnekleri Alishar²⁴ ve Kültepe'de²⁵ de görüyoruz.

Mahrut kulplu olarak tamamlanması icabeden²⁶ kiremidî renkteki pişmiş toprak mühürün kaidesine, tek merkezli daireler işlenmiştir (Res. 12c). Mühürlerin tabiî ölçüsüne nazaran, büyük olan bu vesikanın benzerlerine Alishar'ın II. katında da rastlanmıştır²⁷. Alishar Hitit tabakaları M. Ö. 1500 yılından daha eskiye ait olduğundan²⁸, bu eserin de bu devre tarihlendirileceği muhtemeldir. Esasen Kültepe'de bulunmuş olan mühürler de buna uymaktadır²⁹.

Üçüncü kat = Alishar I a-b medeniyeti :

Teknik ve şekillerine göre, bu devre aidiyeti kabul edilen eserlerin en mühimlerini çanak-çömlek, madenî kap-kacak, harp aletleri teşkil eder. Bütün madenî eserlerin bu devre ait oluşu çok mühimdir. Bunlar, Anadolu'daki madenî eserler koleksiyonunu zenginleştirmektedir.

Hafifçe dışarı taşık kenarlı, yuvarlakça dipli, kulpsuz çanağın hamuru iri kum tanelidir (Res. 13). İç-i dışı kahverengi astarlıdır. Bu çanak tipi, bu medeniyetin her safhasında kullanılmıştır³⁰. Açık

²⁴ OIP 29, Res. 249, d 2970, 2422.

²⁵ Kültepede bulunmuş olan Kt. b/k 457 numaralı ile; OIP 29, Res. 249, b 1699, Res. 248 d 871 dekiler, desenleri itibariyle, mühürümüze benzemektedir. Aynı benzerliği İstanbul'dan satın alınmış olan tunçtan kurs biçimli mühürde de görmek mümkündür (Legrain, L, The Culture of the Babylonians, Philadelphia, 1925, Lev. 26, No: 519).

²⁶ OIP 29, Res. 258 alt sıra.

²⁷ OIP 29, Res. 258 e 701, e 25, e 440, d 147, c 2533.

²⁸ Özgüç, Nimet, Arkeoloji araştırmaları 2, Ankara-1945, s. 86 v.d.

²⁹ Kültepe'de 1950 de bulunmuştur. Kt c/k 8 kazı numaralıdır.

³⁰ TTAE Dergisi II, s. 30 A. B. 365; S. Lloyd and N. Gökçe, Excavations At Polathı (Anatolian Studien, Volum I, 1951) (Kısaltılışı: Polathı), Res. 11 üst kısımda 4, Lev. 5; Po. H. 6; Alaca 1937-1939, Lev. 99, Res. 7, Lev. 105 Res. 4; OIP 28, Res. 176; 22, 16, 11, Lev. 8, e 1621; Kansu, Şevket Aziz, Eti Yokuşu Hafriyatı Raporu (1937) Ankara 1940, Şek. 64 soldan birinci.

kahverengi astarlı, perdahlı, boyunlu bir vazonun (Res. 13) dibi hafifçe çukurlaştırılmıştır. Gövdesi derin ve düzensiz oyuklarla süslüdür. Basık gövdeli, dışarı taşık ağız kenarlıdır. Bakırçağının geç safhasında çok kullanılmış olan bu vazo tipinin ince cidarlı cam gibi, parlak astarlı neveleri de sevilmektedir³¹. Madenî örnekleri taklit eden bu kapların gümüş, tunç ve hattâ altından yapılanları da vardır³².

Defincilerin attığı topraktan ve hüyükün kurtulan kısmından topladığımız parçalar arasında da hafifçe içeri çekik ağız kenarlı kırmızı astarlı, perdahlı çanaklar vardır (Res. 14a). Astarın cam gibi ince hali ve Karaoğlan eserlerine müşabeheti, bunların Bakırçağının son safhasına ait olduğunu gösterir³³. Dışarı çekik ağız kenarlı, kırmızı astarlı olanı derincedir. Şerit kulplu çanak kahverengi astarlıdır. Tek maşrapa kırmızı astarlı, boyunlu, yumurta gövdeli ve memelidir³⁴. Bunların hiçbiri, İç-Anadolu'da bilinen çağdaşlarına mahallî bir özellik dahi ilâve etmemektedir.

Madenî esere gelince; henüz tahlil ettirilemediğinden tunç veya bakır olup olmadıklarını söyleyemeyeceğiz. Bunlar, tam ve tamamlanabilen üç kaptan ibarettir. İlki, Anadolu'da çok ender raslanan bir tipe ait olması bakımından ehemmiyetlidir. Esasen İç Anadolu'da, Alacahüyük mezarlarından çıkarılanlarla, Polatlı'dan getirilmiş olan bir testi ve Ahlatlıbel'dekiler bir yana bırakılırsa, madenî kapların azlığı ve Kayapınar buluntularının kıymeti anlaşılır. Bugünkü benzerlerine göre, Çaydanlık olarak adlandırdığımız bu kap, yuvarlak gövdeli, yuvarlak dipli, ağız kenarı iki yivlidir (Res. 15). Omuzu üstünde ve kulp çengeli altında, silindir biçimli, hafifçe yukarı bükülmüş emziği vardır. Omuzun üstündeki mütenazır kulp bağlantıları yassı ve açıklıkları mütebariz olmayan birer çengel biçimindedir. Bunlar, kabın ağzına doğru kıvrılmıştır. Ortalarında, çengelin dirsek yaptığı yerde, birer deliği vardır. Deliklerden geçirilen madenî çubuk, aynı zamanda, ortası delik olan

³¹ Alaca-1937-1939, Lev. 102, Res. 1; OIP 28, Lev. 8, b 94, Res. 177, 38-48; III. TT-Kongresi (Özgül, Tahsin, Samsun Hafriyatının 1941-1942 yılı neticeleri) Lev. 7, 1; TTAE Dergisi II, s. 47 No: 75.

³² Alaca-1937-1939, Lev. 131, 17, 16; Lev. CLXXV, Res. 2, Lev. CLXXVI Al. D. K. 2.

³³ III. Türk Tarih Kongresi s. 398 v.d. ve 98 v.d.

³⁴ Alaca-1937-1939, Lev. Cl, Res. 1b.

kulpun ucuna da geçirilmekte ve böylece bir sepet kulp meydana gelmektedir. Kulp kesiti yuvarlaktır. Kulp bağlantılarının çaydanlığa birleştirilişi ve kabın üzerindeki karıncalanmalar, çaydanlığın *Döküm olarak* yapılmış olduğunu gösterir.

Alacahüyük'te K mezarında (Kat. 7) bulunmuş olan yılan kabartmalı gümüş kap, çaydanlığımızın en yakın benzeridir³⁵. Gövdesinin basıklığı, yılan kabartması, süzgeçli tunç emziğinin gaga biçimi, ağız kenarındaki yivlerin bolluğu tunç kulbunun gövdeye birleşme şekli, teferrüata ait ayrılıklarıdır. Bundan başka, aynı yerde (Kat. 6) T mezarından çıkarılmış olan Tunç emzik ile tunç kulp da Kayapınar çaydanlığının emzik ve kulbuna benzemektedir³⁶. Truva çaydanlığının tunç gövdesinde, halka dibinde, kıvrık emziğinde ve mahallî bir ayrılık gösteren kulp çengellerinde bir hususiyet sezilmekte ise de³⁷, esasları itibariyle bütün bunlar Kayapınar çaydanlığının mensup olduğu kap nevine aittir. Bu vesikalar aynı zamanda Kayapınar çaydanlığının devrini tayin etmemize yaramaktadır.

Vazonun karnından aşağısı eksiktir. Ağız kenarı pişmiş toprak vazolarda olduğu gibi, dışarıya doğru genişçe bir satıh meydana getirmektedir (Res. 16). Uzunca boyunlu vazo Alacahüyük'ün kısa boyunlu, basık gövdeli, altın vazoları tipindedir³⁸. Çok rastlanan pişmiş toprak vazolar, madenî örneklerin taklididir.

Zikzak yivlerle süslü, boyun ve ağız kısmı eksik irice parça bir testinin gövdesine aittir (Res. 16). Dibi pişmiş toprak kaplarda görüldüğü gibi, parmakla, hafifçe çukurlaştırılmıştır. Kulp ve ağız kısmı korunmamış olmasına rağmen, bu iri parçayı Alacahüyük³⁹ ve Polatlı'nın⁴⁰ gaga ağızlı, madenî testilerine göre tamamlamayı düşünüyoruz. Bu çağın pişmiş toprak kapları da aynı şekilde yivlerle süslenmektedir⁴¹.

³⁵ Alaca-1937-1939 Lev. 178.

³⁶ Alaca-1935, Lev. 267. Al. 1822 ve Lev. 269 Al. 1829.

³⁷ Schmidt, H, *Trojanischer Altertümer*, Berlin-1902, s. 247 No: 6147.

³⁸ Alaca-1937-1939, Lev. 131, 17, 16; Lev. 175 Res. 2, Lev. 176 AL. D. K. 2.

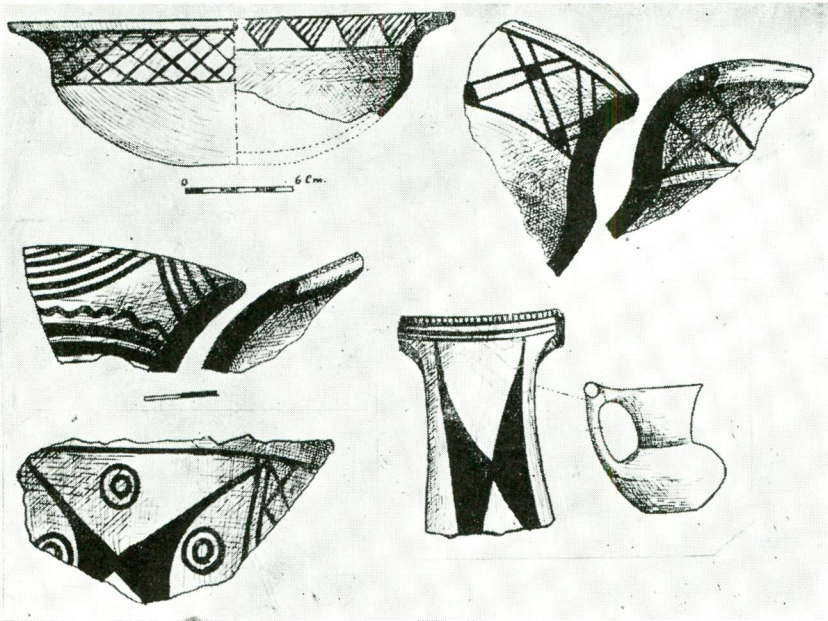
³⁹ Alaca-1935. Lev. 176. AL.. 242, Lev. 235 AL. 1082. Alaca-1936 Lev. 138 M A 75, Alaca-1937-1939. Lev. 132, Lev. 147, Lev. 165 Al. c. 25, Lev. 176 AL. D. K. 1, Lev. 179 Lev. 204 Res. 1.

⁴⁰ Polatlı. s. 61, Res. 14, 14.

⁴¹ Polatlı. Lev. V, c; TTAE Dergisi II. s. 22-23, A. B. 28.

Res. 1

Res. 2, a-c

R. Temizer

Res. 3

Res. 4

Res. 5

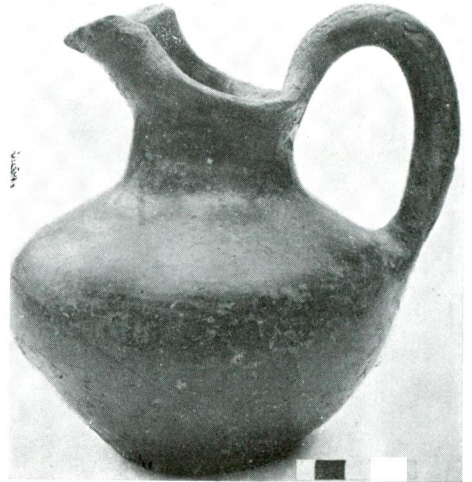

Res. 6, a-b

R. Temizer

Res. 7

Res. 8

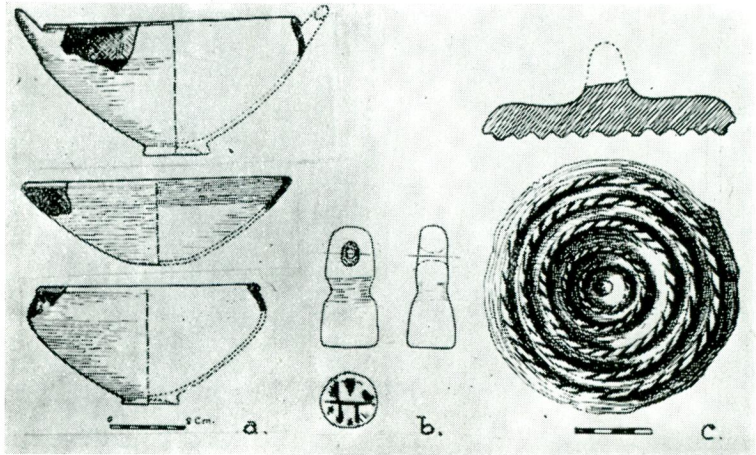
Res. 9, a b

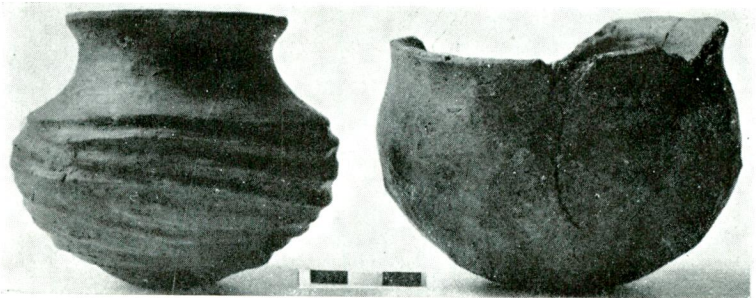
Res. 10, a-b

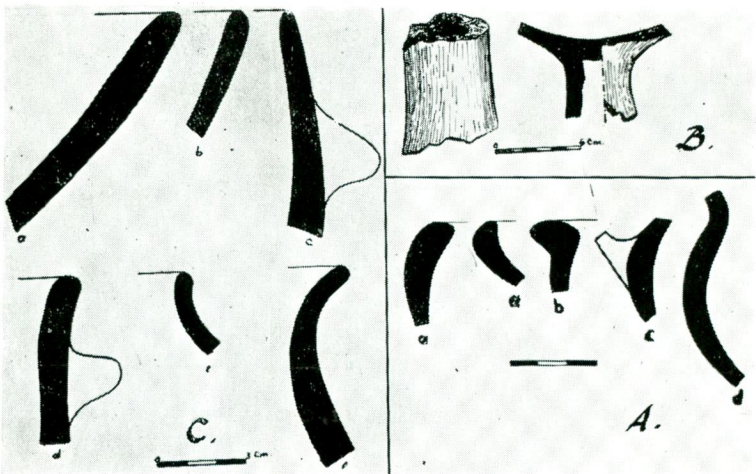
Res. 11, a-c

Res. 12, a-c

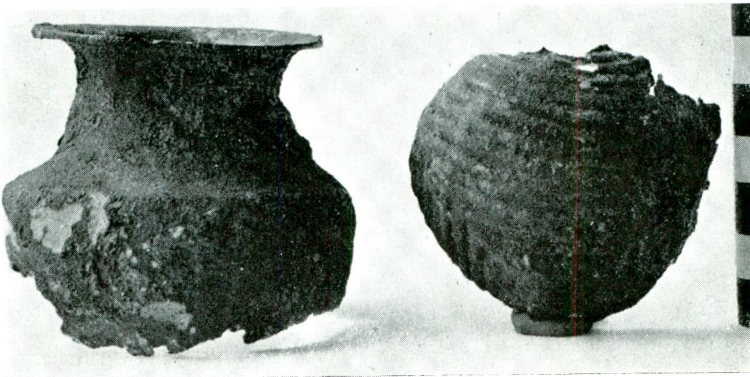
Res. 13, a-b

Res. 14

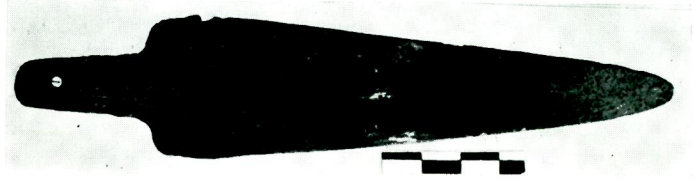

Res. 15

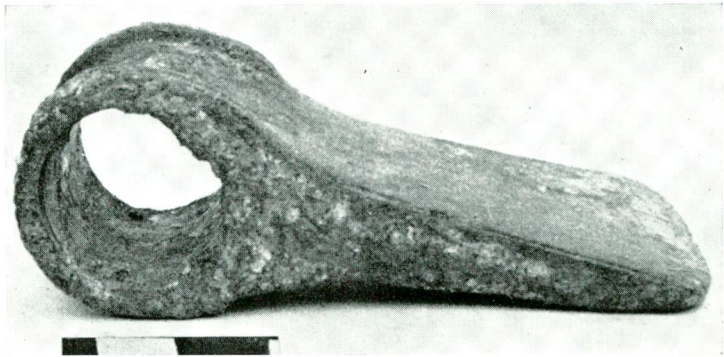

Res. 16, a-b

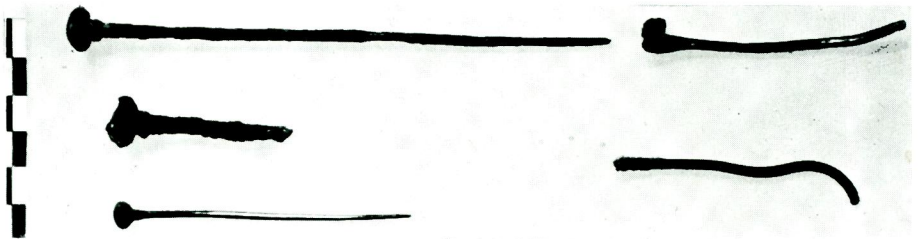
R. Temizer

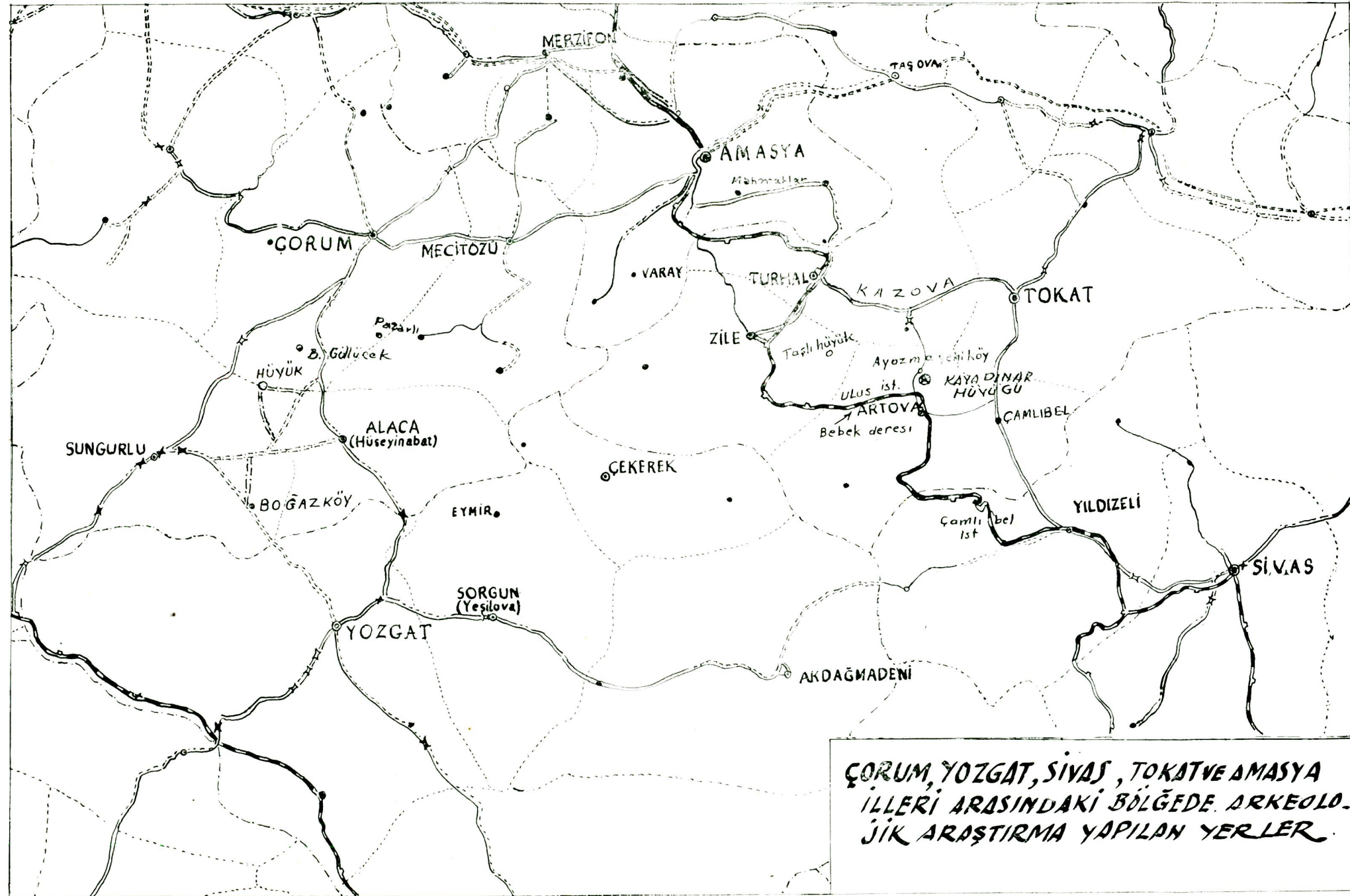
Res. 17

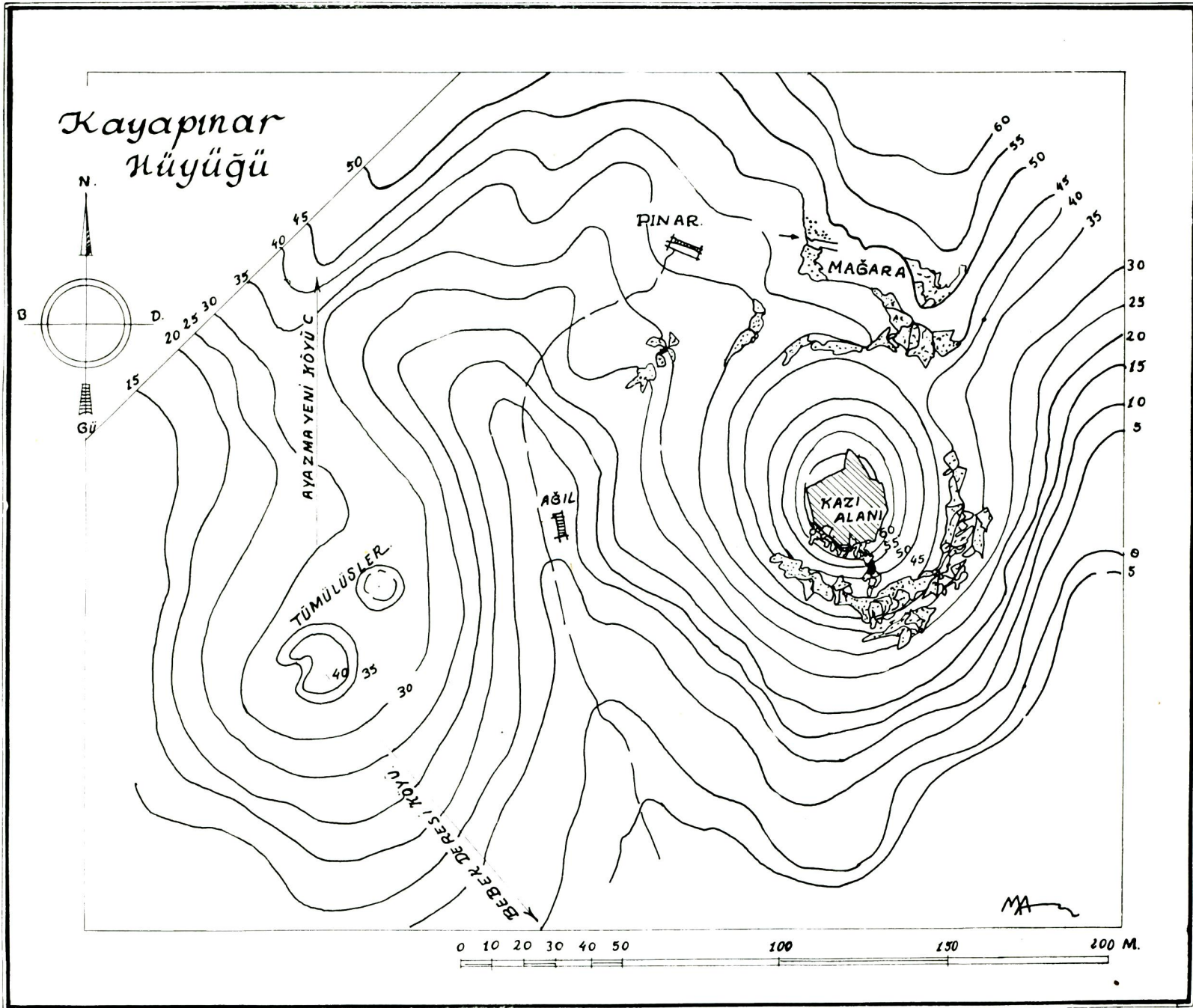
Res. 18

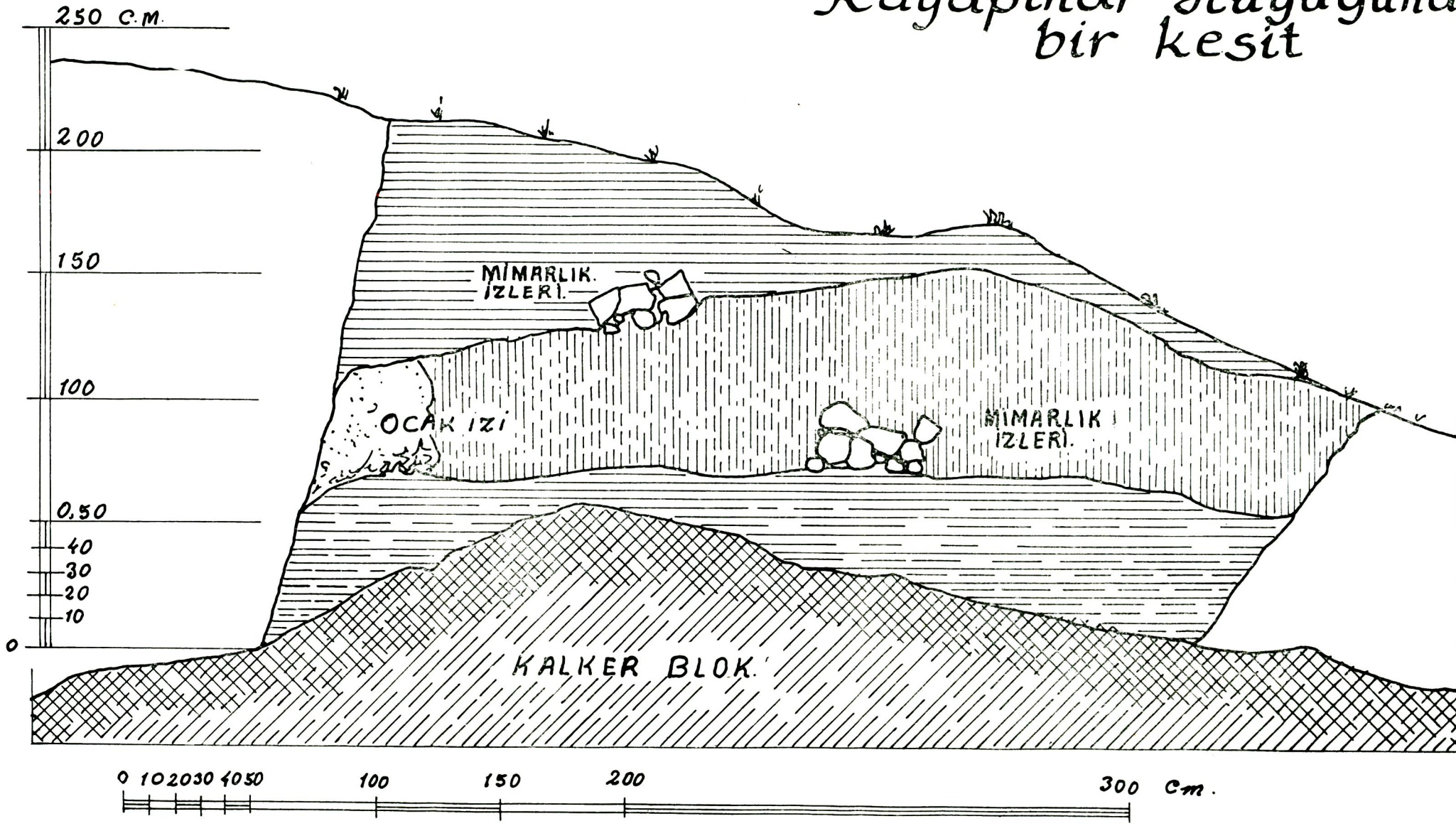
Res. 19, a-c

ÇORUM, YOZGAT, SIVAS, TOKAT VE AMASYA
İLLERİ ARASINDAKİ BÖLGEDE ARKEOLOJİK
ARAŞTIRMA YAPILAN YERLER.

Kayapınar Hüyükünden bir kesit

MA

İnce, uzun saplı, çivi delikli, üçgen kama (Res. 17) Yakın Doğu'da her yerde görülür ⁴². Bunlar Orta Anadolu'da Koloni Çağından Büyük Hitit Devleti zamanına kadar kullanılmıştır ⁴³. Silâhların ikincisi, sap delikli baltadır (Res. 18). Silindir biçimindeki sap deliğinin iki kenarı kalınlaştırılmış ve çıkıntılı kısımları küçük çizgilerle süslenmiştir. Ucuna doğru hafifçe genişleyen ve incelen kısa yüzü, keskindir. Balta, Anadolu'da M. Ö. III-II. binde kullanılan sap delikli baltaların umumî tipinden ayrılmamakta ise de, Anadolu'da tam eşini tanımıyoruz. Bunların Kafkasya'da M. Ö. III. binin sonunda kullanıldığını ve mezarlardan çıkarıldığını biliyoruz ⁴⁴. Bundan başka, Karaz'da bulunmuş olan sap delikli, tunç veya bakır balta ⁴⁵, bizimki ile Kafkasya baltaları arasında bir bağ temin edebilecek mutavassıt bir mıntıkanın malıdır. Karaz baltasının sap kısmı, hafif bir kavis meydana getirecek şekilde, eğik olmasına rağmen, her iki balta da esas şekilleri itibariyle birbirinin aynıdır. Ahlatlıbel ⁴⁶ ve Polatlı ⁴⁷ baltaları da, mahallî özelliklerine rağmen, bizimkinin tipindedir.

Mercimek başlı üç iğneden birinin başı, ince dilimlidir (Res. 19). İri iğnelerde mercimek başın iğne kısmına bağlandığı yerde, bir kalınlık görülür. Süslü iğne, uzundur. Bir tanesinin başı yassı bir safihanın bükülmesiyle meydana getirilmiştir, ki buna diğer merkezlerde de sık sık rastlanmaktadır ⁴⁸. İnce dilimli olanı Alışar ⁴⁹ ve Alaca-hüyü'ye'te ⁵⁰ aynı çağda görülmektedir. İç-Anadolu'da M. Ö. III.

⁴² Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie, N. F. XII, (kısaltılışı: ZA (N. F) XII) s. 184 v.d.; K. Bittel, Prähistorische Forschung in Kleinasien, Istanbul-1934, s. 51 v.d.

⁴³ Kültepe'de bulunmuştur. Bu hususta Ankara Arkeoloji Müzesinde muhafaza edilen örneklerle, MDOG. 77. s. 18'dekilere bakınız.

⁴⁴ Przeworski, St. Die Metallindustrie Anatoliens in der Zeit von 1500-700 v. chr. (Internationales Archiv für Ethnographie, Bd. 35, Supplement, Leiden-1939) s. 33 v.d.; Reallexikon der Vorgeschichte 7, s. 110, Lev. 86, e, g.

⁴⁵ Karaz kazısında bulunmuştur. Kazı numarası: A 174.

⁴⁶ TTAE Dergisi II. s. 93, Ab. 583; Archiv für Orientforschung XI, s. 46.

⁴⁷ Polatlı; s. 61, Res. 14, 13; St. Przeworski, Der Grottenfund von Ordu (Archiv Orientalni, Praha). Vol. VII, 1936, s. 390-414; Vol. VIII, 1936, s. 49-68.

⁴⁸ Blegen, C. W. ve diğerleri, Troy II, Res. 39, 5; Archaeologia 86. Res. 18, 12, 13; Polatlı, s. 61, Res. 14, 4; TTAE Dergisi II Ab. 356; OIP 28, Res. 196 e 699, d 1563 ve s. 145 d. 1101; III. T. T. Kongresi s. 410.

⁴⁹ OIP 28, Res. 146 d 1102 a.

⁵⁰ Alaca-1936, Lev. 87 (MA) iğne demetlerindeki iğne başlarından soldan 1, 2.

binin başlangıcında, iğnelerin başları daha iri dilimlidir. Mamafih bunlar da üçüncü binin şekillerinden tekâmül etmiştir.

Bu mukayeselerden sonra tetkik ettiğimiz madenî aletlerin, esas itibariyle, M. Ö. III. binde kullanılanlara bağlandığı anlaşılır. Biz bunların tahrip edilen mezarlardan çıkarılmış ölü hediyeleri olduğunu kabul ediyoruz.

Dördüncü kat = Kalkolitik çağ :

Üçüncünün altında, anakayanın üstündeki ilk medeniyetin maktadaki taban seviyeleri tesbit edilememektedir. Yalnız, defneciler tarafından getirilmiş olan parçalar arasında, bu devre ait olanları da vardır. Çanak-çömlek parçaları kırmızı, kahverengi, gri, siyah astarlı, perdahlıdır. Çoğu kalın cidarlı, iki tanesi meme kulpludur. Hamura kum ve ufak taş taneleri karıştırılmıştır. Anadolu'da muhtelif devirlerde görülen iki meyvelik dibi kahverengi ve kırmızı astarlıdır (Res. 14b). Derin çanakların çoğu basit profilli, bazıları hafifçe içeri çekik, bazıları dışarı taşık ağız kenarlı (Res. 14c), meme kulplu ve düz diplidir. Çanakların bazıları dışarıya daha çok taşık ağız kenarlı, boyunlu ve yuvarlak gövdelidir. Bu çanaklar İç-Anadolu'da umumî bir tipe dahildir; bu devirde her yerde görülür ⁵¹.

Netice :

Kayapınar hüyükünü maalesef defneciler tahrip etmiştir. Elimize geçen eserler de mevcudun pek azını teşkil etmiş olmalıdır. Buna rağmen, iyi bilinmiyen, neşriyatı olmıyan bir mıntukadan dört muhtelif medeniyete ait eserlerin getirilmiş olması, dikkate şayandır. Coğrafya bakımından, bir intikal bölgesini temsil eden bu sahanın hüyüklerinden derlenmiş olan vesikaların Orta-Anadolu'dakilerden farksız olduğunu görüyoruz ⁵². Bu netice, Frig, Hitit, Bakır ve Kalkolitik devir için de muteberdir. Kuruluşu itibariyle Kayapınar hüyükü, Pazarlı, Güllücek tipindedir. İskân yerinin kayalığın üstüne kuruluşu, onun kolayca tahkimini ve önündeki

⁵¹ Pazarlı, Lev. 9 ve Lev. 10; La Turquie Kemaliste No: 21-22, Res. 5-6; Belleten 46 Lev. 103 üst sıra; Lev. 107. Res. 47; Lev. 101 Res. 40; OIP 28, Res. 81, 82, 83, 84; T. T. Kongresi III., Lev. VIII, IX.

⁵² Belleten 32, Lev. 95, s. 164 v.d.; 40. s. 394 v.d.; 45. s. 223 v.d.

mezrû araziye hâkimiyetini sağlamıştır. Kayapınar, ebadına göre, bir köydür.

Kayapınar hüyüğü, İç-Anadolu karakterindeki Bakırçağı medeniyetinin temsil edildiği her hüyükte Hitit medeniyetinin de varlığını; ve Hitit hüyükleri üstünde Frig iskânının da bulunduğu şeklindeki tesbitleri, doğrular mahiyettedir. Yapı katları, taban seviyeleri ve bunlara göre dağılan küçük eserler iyi tetkik edilmiş olsaydı, ayrı ayrı medeniyetlerin muhtelif safhalarına ait eserleri hakkında daha esaslı malûmat sahip olabilirdik.

Frig çanak-çömleği meselâ Akalan'dan fazla, İç-Anadolu'da bulunanların tekrarıdır. Kayapınar'da İç-Anadolu hüyüklerinde bilinmeyen bir şekle veya motife raslamak mümkün değildir. Onların teknik ve şekilleri Alishar ve Boğazköy'de Eski, Geç ve İntikal safhalarında bulunanlara uymaktadır. Ayrıca geç safha vazoları, eski safhaya ait olanlardan daha azdır. Mamafih bu bir tesadüfte olabilir. Bütün kap şekillerinde bir birlik vardır. Hüyük sahasını, en fazla, son devri temsil eden Frig çağında genişletmiş olmalıdır. Bunu eserlerin bolluğundan ziyade, iskân yerinin bize kalan kısımlarının genişlemiş olmasından anlıyoruz. Bu, Kayapınar'ın Hitit ve daha eski devirlerde Frig çağına nazaran daha küçük bir belde olduğunu öğretir. Yalnız Kayapınar'da Frig medeniyetinin ne şekilde sona erdiğini tayin edemiyoruz. Hüyüğün Karadeniz sahillerine yakın oluşu, Yunan tesirini, daha kolaylıkla, takip etmemize yardım edebilirdi⁵³. Halbuki, elimizdeki Frig kapları, İç Anadolu'dakilerden ayrılan bir hususiyet göstermemekte ve Karadeniz sahilindeki çağdaş merkezlerden ziyade, stepteki medeniyet çevresine bağlı kalmaktadır. Bununla beraber, bu neticenin elimize tesadüfen geçmiş, birkaç vesikaya dayandığını da gözden uzak tutmamalıdır.

Bakır Çağının hususiyeti, İç-Anadolu'dakilerin tipine giren çanak-çömleğe sahip olmasından ziyade, madenî eserlerinin bolluğundandır. Mahmatlar, Kayapınar'a yakındır. Bunun için, bu bölgedeki madenî eserlerin bolluğu, Alacahüyük tipindeki zengin mezarların keşfedilebileceğine işarettir. Bu çağda Alacahüyüğü, Truva'yı bir yana bırakacak olursak, madenî eserlerinin bolluğu bakımından Mah-

⁵³ Belleten 25, s. 20 v.d. (E. Akurgal); K. Bittel, Grundzüge Der Vor-und Frühgeschichte Kleinasiens 1950, s. 91 v.d.

matlar ve Kayapınar kendilerini hemen gösterirler. Alacahüyük tipindeki zengin mezarların Kuzeyde, stepten ormanlık mıntıkaya geçişi sağlayan sahada, Çorum-Amasya-Tokat vilâyetleri dahilinde ve her tarafı kapalı münbit ovalarda bulunabileceğini umuyoruz. Yeni eserler bizi bu istikamete doğru çekmektedir.

Kronoloji mevzuunda, bu şartlar altında, başka yerlerde bilinenlerden daha kat'isini tesbit etmenin imkânsızlığı malûmdur. Frig çanak-çömleğinin Eski ve Geç safhaya ait olan örnekleri, bu medeniyetin Kayapınar'da M. Ö. VI. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam ettiğini, belgelendirir. Kayapınar, Geç Frig devrinde parlayan Pazarlı'dan ⁵⁴ ziyade, her safhada mühim olan Alişar-Boğazköy gibi bir iskân yeridir.

Bakırçağına ait madenî eserlerin, Alacahüyük mezarları ile çağdaş olduğunu ve bunların Alişar'ın Ib medeniyetine tekabül ettiğini düşünüyoruz.

⁵⁴ K. Bittel, aynı eser, s. 90 v.d.; *Archaeologischer Anzeiger*, 1939 (54) s. 135 v.d.

MELİK-GÂZÎ TÜRBE Sİ VE KALESİ

TAHSİN ÖZGÜÇ ve MAHMUT AKOK

Kültepe-Kaneş Hafriyatı Heyeti mesaisine devam ettiği sıralarda, imkân ve fırsat buldukça, muhitte tetkik gezileri tertip etmekte ve bilhassa üstünde hiç durulmamış iskân yerlerini, Türk anıtlarını ve eski yollarla ilgili vesikaları incelemektedir. Kültepe'nin bütün devirler boyunca, ehemmiyetini muhafaza etmiş büyük bir mıntakanın merkezini teşkil eden bir sahada bulunuşu, bu tetkik gezilerinin kıymetini arttırmaktadır. Biz bu gezilerin neticelerini, kısaca, *Belleten*'de neşretmeğe çalışacağız. Bu makaleye konu olan tetkik gezisi, üstünde ancak bir gün çalışmak fırsatını bulduğumuz, Melik-Gâzî türbesi ve Kalesi'ne inhisar ettirilmişdir. Bu bakımdan, oradaki çalışmalarımız henüz başlangıçtadır. Heyetimiz, bu muhteşem anıt grupları üstündeki mesaisine, önümüzdeki senelerde de devam edecektir.

İlk defa Melik-Gâzî türbesini, 1322 senesinde merhum *Halil Edhem* ziyaret etmiş ve tetkiklerinin neticesini 1331 de yayınlamıştır¹. Biz, *Halil Edhem*'in kısaca tasvir ettiği türbenin ve vaktinin darlığından ötürü tetkik imkânını bulamadığı kalenin plânını, maktaini, dört cephe görünüşünü, tuğla örgülerini ve fotoğraflarının bir kısmını neşrediyoruz. Topladığımız kitabelerin, *Halil Edhem* tarafından görülüp görülmediğini, aralarında yenilerinin var olup olmadığını, mütehasıslarının tetkikine arz etmek üzere, hazırlıyoruz.

Kayseri-Pınarbaşı yolunun 84. cü kilometresinde Kuzeye-sarp bölgeye doğru sözde bir yol sapar; bu istikamette *Altıparmak*, *Eskitekke* köyleri geçildikten sonra², *Melik-Gâzî* veya sadece *Türbe* denilen köye varılır. Burada 14 hâne, bir sanat beldesinin sahipleri, Dânişmendli-lerin ahfadı olduklarını söyleyen insanlar yaşar. Türbenin deniz seviye-

¹ *Halil Edhem, Melik-Gâzî (Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası, No. 32, 1331, s. 449 v.d.)*; Prof. *Afet İnan* 1946 senesinde talebeleriyle tertiplediği bir gezide *Melik-Gâzî*'ye oğramış ve türbenin ehemmiyeti üstünde durmuştur (*Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, V. s. 131*). Ayrıca bk. *Rıdvan Nafiz-İsmail Hakkı, Sivas Şehri, s. 24*.

² Bu, altı kilometrelik bir dağ yoludur

sinden yüksekliği 1830 m.; bütün Samantı boyuna, Karatay kervan-sarayına, Uzun Yayla'nın başlangıcı Pınarbaşı'na hakim sivri bir kaya kitlesini taçlandıran kaleninki 2150 m. dir. Türbe, kaleye doğru birdenbire yükselen kayalığın yamacına, köye hakim bir noktaya, çamlığın karşısına inşa edilmiştir.

Türbe'nin inşaat bünyesi :

Türbe, Kare bir plân üzerine kurulmuştur. Alttaki lâhit odası/ mahzen muta'kattıg tonozlu ve salıp şeklinde bir plâna sahiptir (Plân No. 1). Üstteki sandukalar odası ise, tamamen kare plânlıdır. Mezar odasını teşkil eden bodrumu, dış yapısı itibariyle taşla örülmüş kâgir bir bünyeye sahiptir. Duvarların iç yüzleri ve tonozlar tamamen tuğla örgülüdür. Temel duvarların üst kısım duvarlarına mesnet teşkil edecek dar sahalarının dış yüzleri kesme taş ile işlenmiştir. Üst kısmı ise, tamamen ince ve yassı tuğlalarla örülmüştür (Res. 1-3). Sandukalar odasının iç kısmı da kare şeklinde ve düz duvarlar halinde olmakla beraber, duvarları dıştan köşelerde *plastre* yapacak bir tarzda hazırlanmıştır. Bu *plastre*'lar cephe yüzlerinin kemerleri için bir nevi yarım/sözde sütun vazifesi görmektedir. Her dört sathın üst kısımlarındaki geniş kemerler kubbe ve *trompe* ağırlığını duvarlardan kurtarıp köşe *plastre*'larına yükleyebilmek için örülmüştür. Cephelerin kemer içleriyle *plastre* araları ayrıca ince tuğlalarla, hendesî motifler meydana getirmek üzere, fevkalâde süslü bir tarzda işlenmiştir (Plân 1; Res. 5). Bu kaplama tuğlalar için, asıl tuğla örgü üstünde, ayrıca, bir yer bırakılmıştır. Dört cephede de değişen bu hendesî motifler, türbenin plân sadeliği içinde, birbiriyle ahenkli bir bütün teşkil etmektedir. Cephe ve köşe *plastre*'ları arasında kalan ve bir nevi dar-uzun nişler şeklinde görülen sathlar, muayyen bir yükseklikten sonra tuğla stlaktitlerle süslenmiştir (Res. 1). Biz bunları karşıdan, birer inci kümesi imişler gibi, seyrettik. Tam köşelerde, iki *plastre* arasındaki keskin derinlikler yine kaplama tuğlalarla köşeli yarım sütunlar haline getirilmiştir. Türbenin üst kısmı, muahhar tamirler sebebiyle, sıvalı olarak bırakılmıştır (Res. 1, 3). Cephe pencereleri yarınde durmaktadır. Kapının eşik kısmı ve ön sahanlığı şekli aslisini değiştirmiş ise de, yüksekliğini aynen muhafaza etmiştir. Kapı kemeri de aslını muhafaza etmektedir; yalnız sıvandığı için değiştirilmiş gibi görülmektedir. Lâhit odasının bugünkü kapının eşiği altındaki kapısı, sonradan,

taşla alelusul örölüvermek suretiyle kapatılmıştır. Bugün lâhitler odasına, sandukaların yanından açılan kapaklı, dik bir tahta merdivenle inilmektedir. Maalesef, bu delik üst tonozu delmek, tahrip etmek suretiyle açılmıştır. Lâhit odasının Doğu ve Batı duvarlarında küçük birer hava menfezi vardır. Bunların ağızları, dışarıdan girilmek istendiğinden, tahrip edilmiş, taşları sökülmüştür. Türbenin üst kısmı dördü *trompe*'larda, dördü de duvar ortalarında olmak üzere, dört küçük kemerle bağlanmış ve tek kubbe ile örtülmüştür. Kubbe dahilen balık sırtı motifi tarzında tertiplenen tek merkezli, kaplama tuğla dairelerle müzeyyendir (Res. 4). Buradaki tuğla kaplamanın güzelliği Sivas'da *Keykâvus* türbesinin kubbesinde sağlanan inceliği aşmıştır³. Kubbe haricen ve bugünkü şekliyle taş örgülü ise de⁴, eski şeklinin ihya edilmiş plânında ifade ettiğimiz veçhle, şimdilik, sekiz köşeli ve mahrut biçimli sivri bir külâha sahip olduğunu tahmin ediyoruz (Plân 1; Res. 11). Bununla beraber, ileriki neşriyatımızda bütün imkânları, geniş ölçüde, münakaşa etmek kararındayız. Külâhın da, ayrıca sekiz köşeli bir kasnağa istinat etmekte olduğunu zannediyoruz.

Üst kısımdaki 7 adet temsilî tabuttan 6'sı bir sırada, bir tanesi ayrı, tek başına, mûtena bir yerde durmaktadır. Bunun *Melik-Gâzi*'ye ait olduğu söylenir. Bunlar, mahzende tahta sandukalar içinde aynı tertipde muhafaza edilmekte olan 7 adet mummyaya tekabül etmektedir. Yalnız *Melik-Gâzi*'ninki (!) bir sedirin üzerinde durmaktadır. Mahzenin tabanı toprakdır. Türbe ve etrafındaki mezarlar 1213 senesinde yüksek bir taş duvarla çevrelenmiştir (Res. 11).

Güney-Kuzey istikametinden 20° farkla inşa edilmiş olan bu türbenin tam benzerini Anadolu'da tanımıyoruz. Anadolu'daki maruf Selçuklu türbelerinin ve hattâ dikkörtgen veya kare plânlı olanlarının dahi örneğimizden ayrılan hususiyetlerini tesbit etmek kolaydır. Bununla beraber, plânı ayrı olmasına rağmen, *Melik-Gâzi* türbesinin bahis mevzuu olduğu bir yerde *A. Gabriel* tarafından Onüçüncü asrın başlarına tarihlenen Niksar'daki *Kırkkızlar* türbesini hatırlamak mümkün değildir⁵. Anadolu Selçuk mimarisinde tuğla yapının

³ Bu tuğla örgü için bk. *S. Çetintaş, Sivas Darişşifası* (1217), İstanbul, 1953, Res. 22 B.

⁴ *Halil Edhem*'in 48 sene evvel gördüğü ahşap sakafın (*ayni mak.* s. 453) yerine bugün, taş örgülü bir kubbe geçmiştir.

⁵ *A. Gabriel, Monuments Turc d'Anatolie II*, s. 126-127, *Lev* 27, 2; 28, 2.

yerini taşa bıraktığı ve sırlı, sırsız tuğla inşaatın varlığını, daha mahdut mikyasda, yani, camilerin minarelerinde, bazı türbelerde, ve kubbelerin iç kısımlarında, bazı binaların ikinci katlarında olduğu gibi, uzunca müddet koruduğu malûmdur. *Melik-Gâzî* türbesinin bu şekliyle, Anadolu'daki yalnızlığına mukabil, İran'ın Onikinci yüzyıla ait kare plânlı türbelerine olan müşabeheti de gözden kaçırılmamalıdır⁶. Türk türbelerinin yayılış sahası ve mimarî üslupları üstünde duran *Prof. A. Gabriel*, bu anıtların *ilk örneklerini Ortasya'da aramak* icabettiği hakkındaki görüşlerini sağlam esaslara istinat ettirmiştir⁷. Şimdi *Melik-Gâzî*'ye ait olduğu söylenen türbe, bu tez üstünde çalışacak mütehassıslara bazı ip uçları verebilecek mahiyettedir.

Elimizde türbenin *Melik-Gâzî*'ye (497-529=1104-1134) ait olduğunu tevsika yarayacak bir kitabe mevcut değildir⁸. Yalnız *Halil Edhem*, *an'anat kabilinden olarak orada Melik-Gâzî Dânişmend'in medfun olduğu zannediliyor* kaydını koyduktan sonra, *Dulkadir oğlu Ala al-Davla'nın 906 tarihli vakfiyesinde Melik-Gâzî mevkiinin ve şahsının ismi müderiştir*, demektedir⁹. Esasen hem *Halil Edhem*¹⁰, hem de *Mükrimin H. Yınanç*¹¹, Dânişmendlilere ait kitabelerin bulunmadığını, bunun için bu devre ait abidelerin katî olarak tayin edilemediğini, bilhassa, belirtmişlerdir. Kitabenin yokluğuna rağmen, biz türbenin tasvirine çalıştığımız mimarî üslûbuna ve hele Onüçüncü Yüzyıla ait Selçuklu türbelerine ve onlardan sonraki örneklere bakınca, gösterdiği hususiyete dayanarak, Onikinci Yüzyılda inşa edilmiş olduğunu düşünüyoruz. Onun yukarıda bahsi geçen rivayet ile vakfiyenin ışığında, Malatya'da vefat etmiş olduğunu öğrendiğimiz¹², *Melik Gâzî*'nin şahsına ait olup olmadığının ispatını mütehassıslarına bırakıyoruz.

⁶ *Athar-E Iran, Annals de service archaeologique de L'Iran 1936, s. 125 v.d.* Bu noktaya dikkat nazarımızı çeken Yüksek Mimar Ali Saim Ülgen'e bilhassa teşekkür ederiz.

⁷ Muhterem Profesörün bu görüşlerini, en geniş ölçüde, 1952 senesinde Ankara'da *Türk Mezar Anıtları* mevzuunda verdiği iki konferansda da dinlemek fırsatını bulmuştuk.

⁸ *Halil Edhem*, aynı mak. s. 454.

⁹ *Halil Edhem*, aynı mak. s. 454 ve 459.

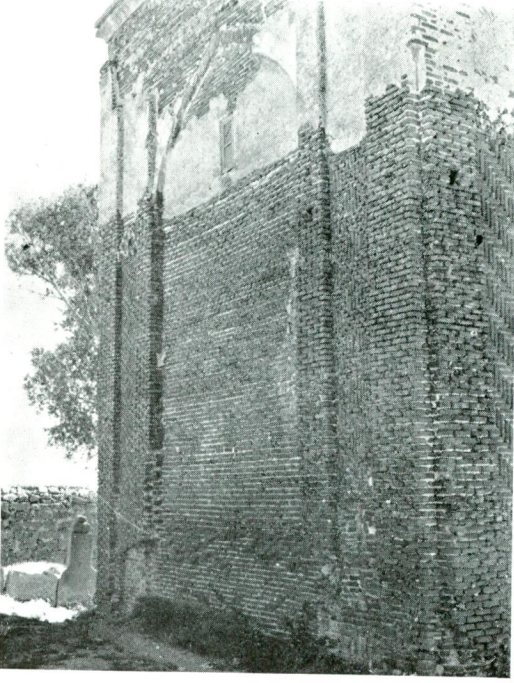
¹⁰ *Halil Edhem*, aynı mak. s. 467.

¹¹ Dânişmendliler maddesi (İslâm Ansiklopedisi, s. 476).

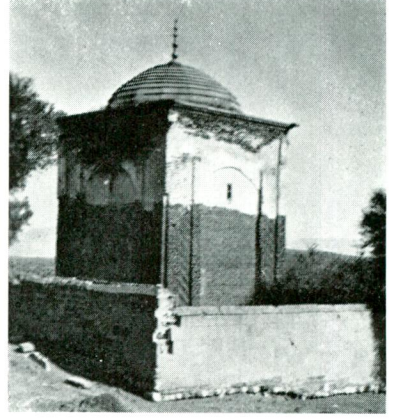
¹² *M. H. Yınanç*, aynı mad. s. 476.

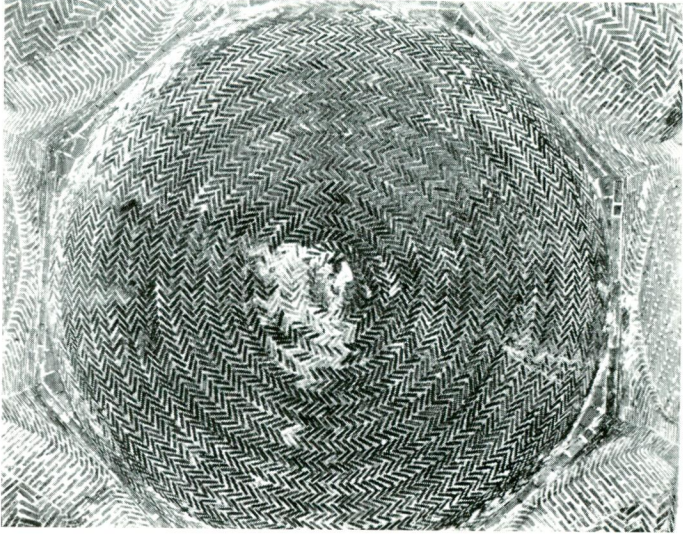
Res. 1

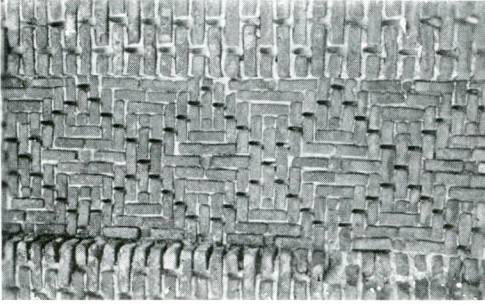
Res. 2

Res. 3

Res. 4

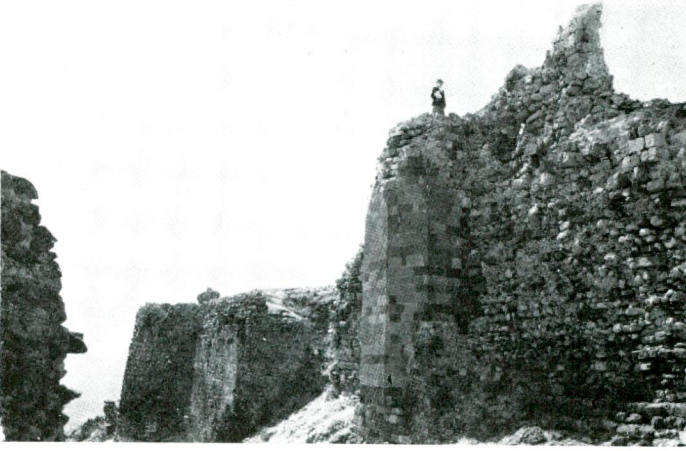
← Res. 5

Res. 6

← Res. 7

← Res. 8

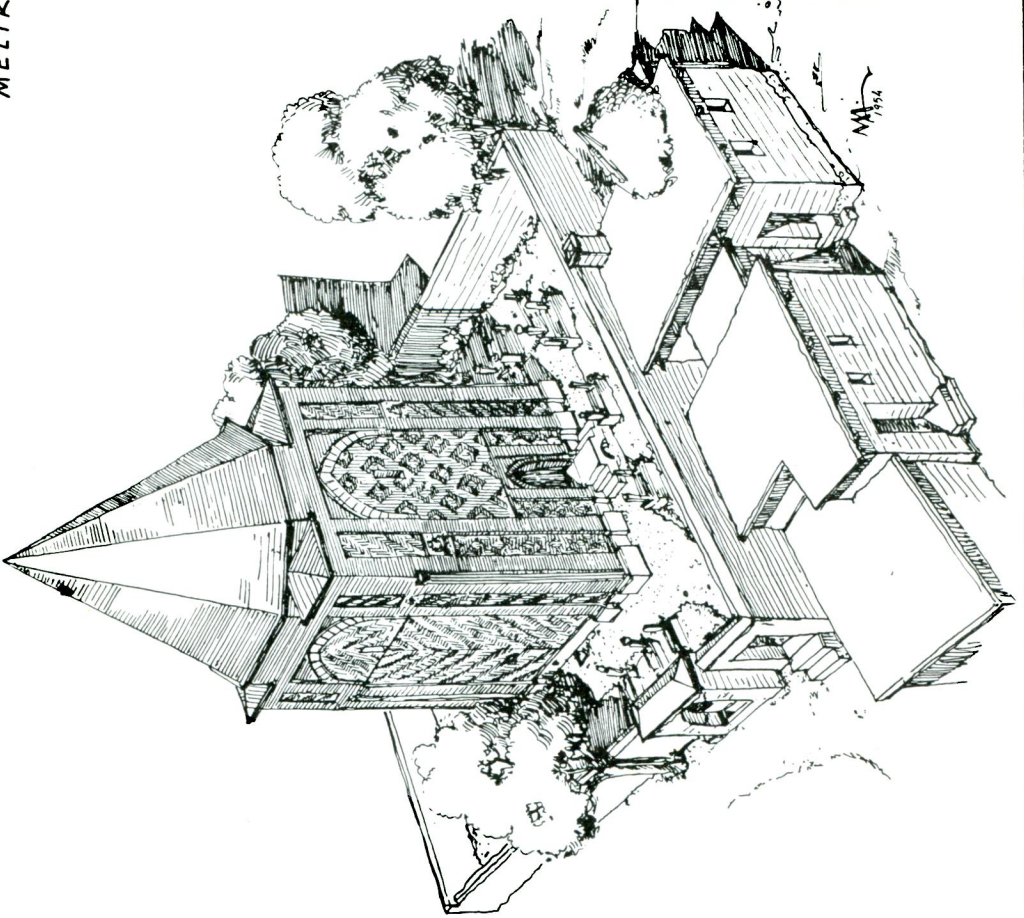

← Res. 9

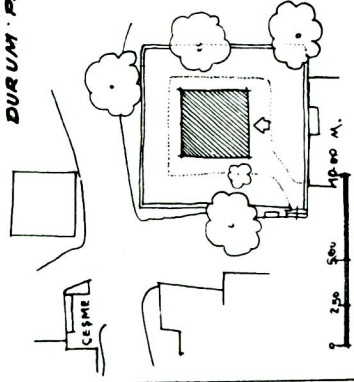

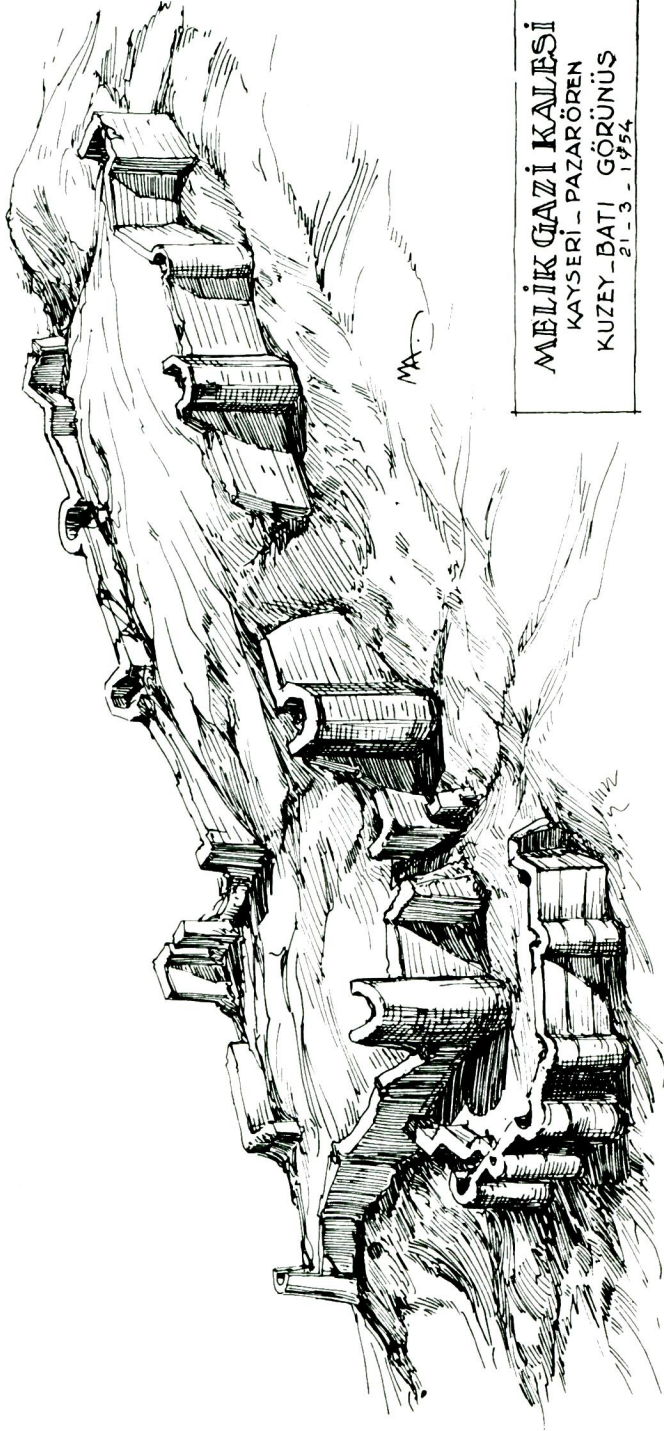
← Res. 10

MELİK GAZİ TÜRBESİ DURUMU
KAYSERİ PAZARÖREN
MELİK GAZİ KÖYÜ

DURUM P.

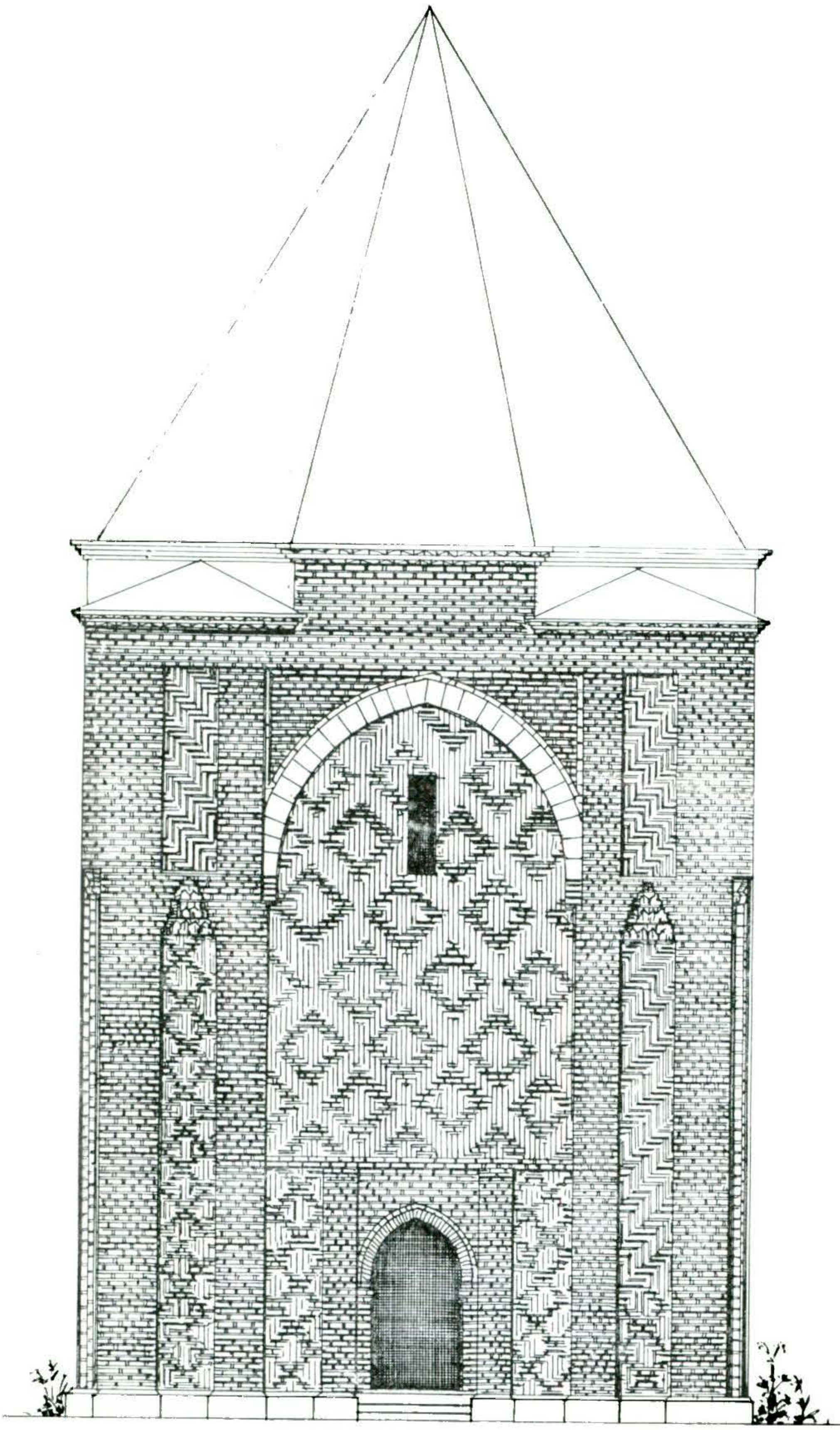

MELİK GAZİ KALESİ
KAYSERİ - PAZARÖREN
KUZAY-BATI GÖRÜNÜSÜ
21-3 - 1954

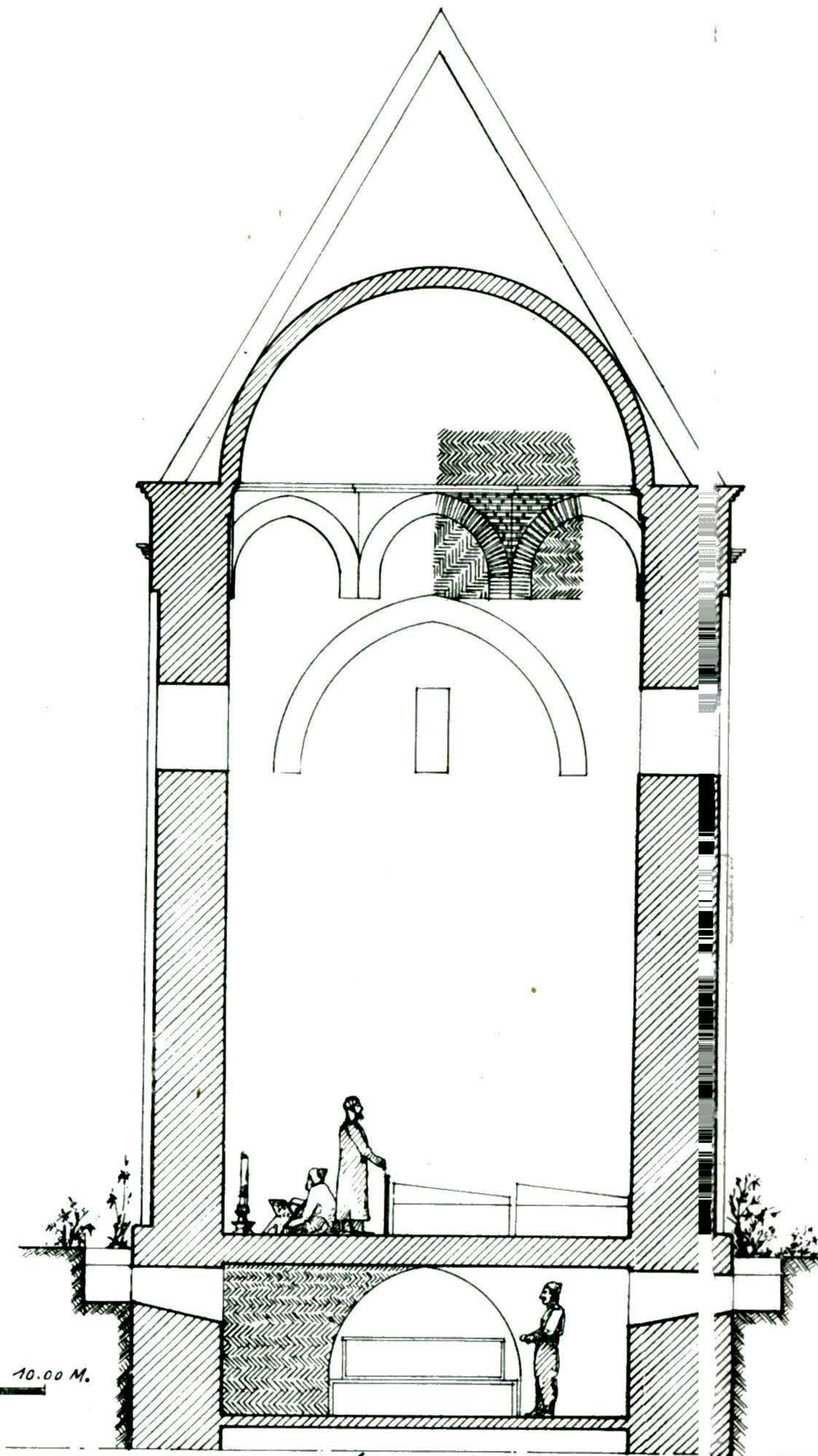
MELİK GAZİ TÜRBESİ

"Kayseri Pazar-ören Melikgazi köyü,"

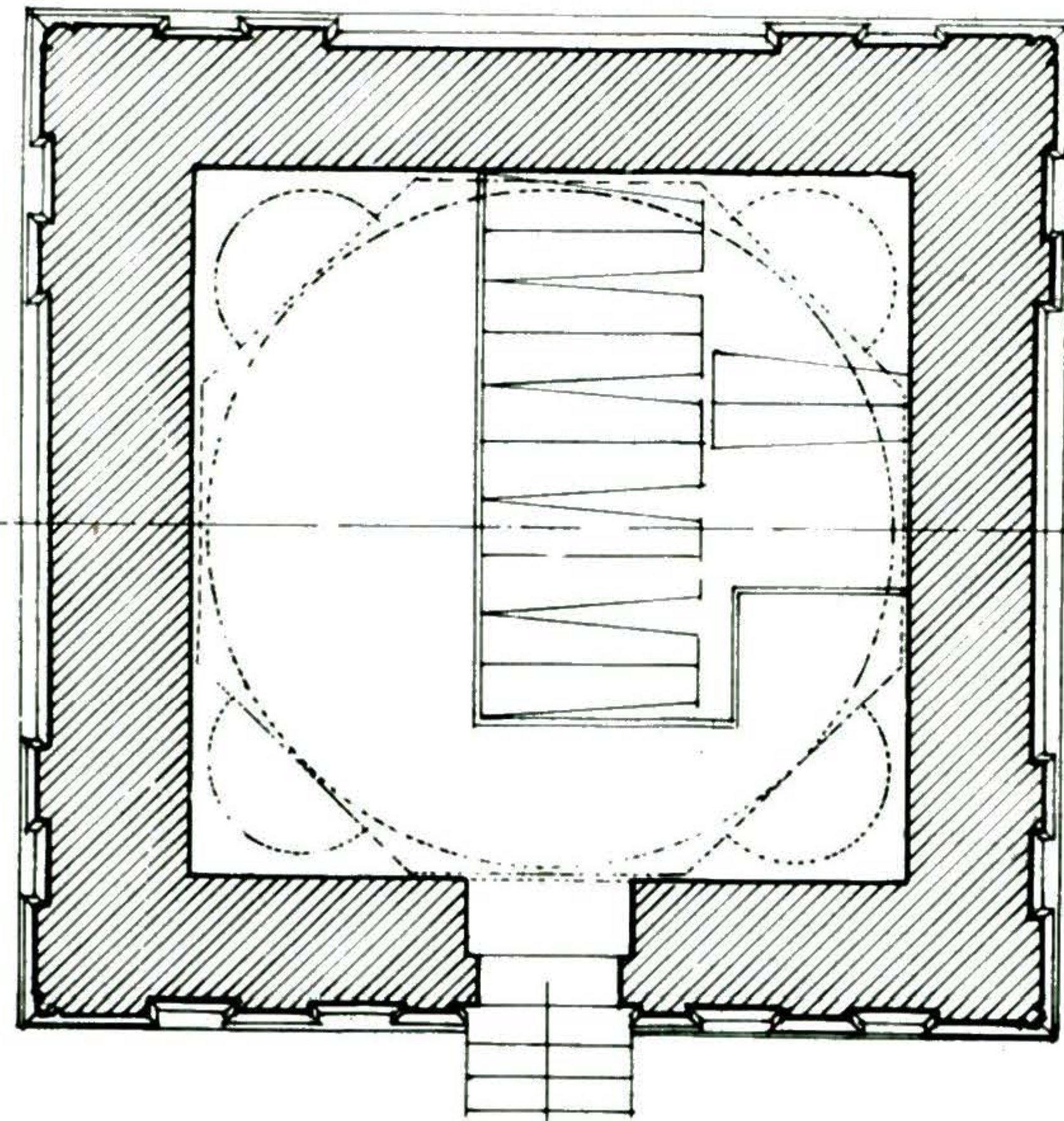

CENUP CEPHESİ

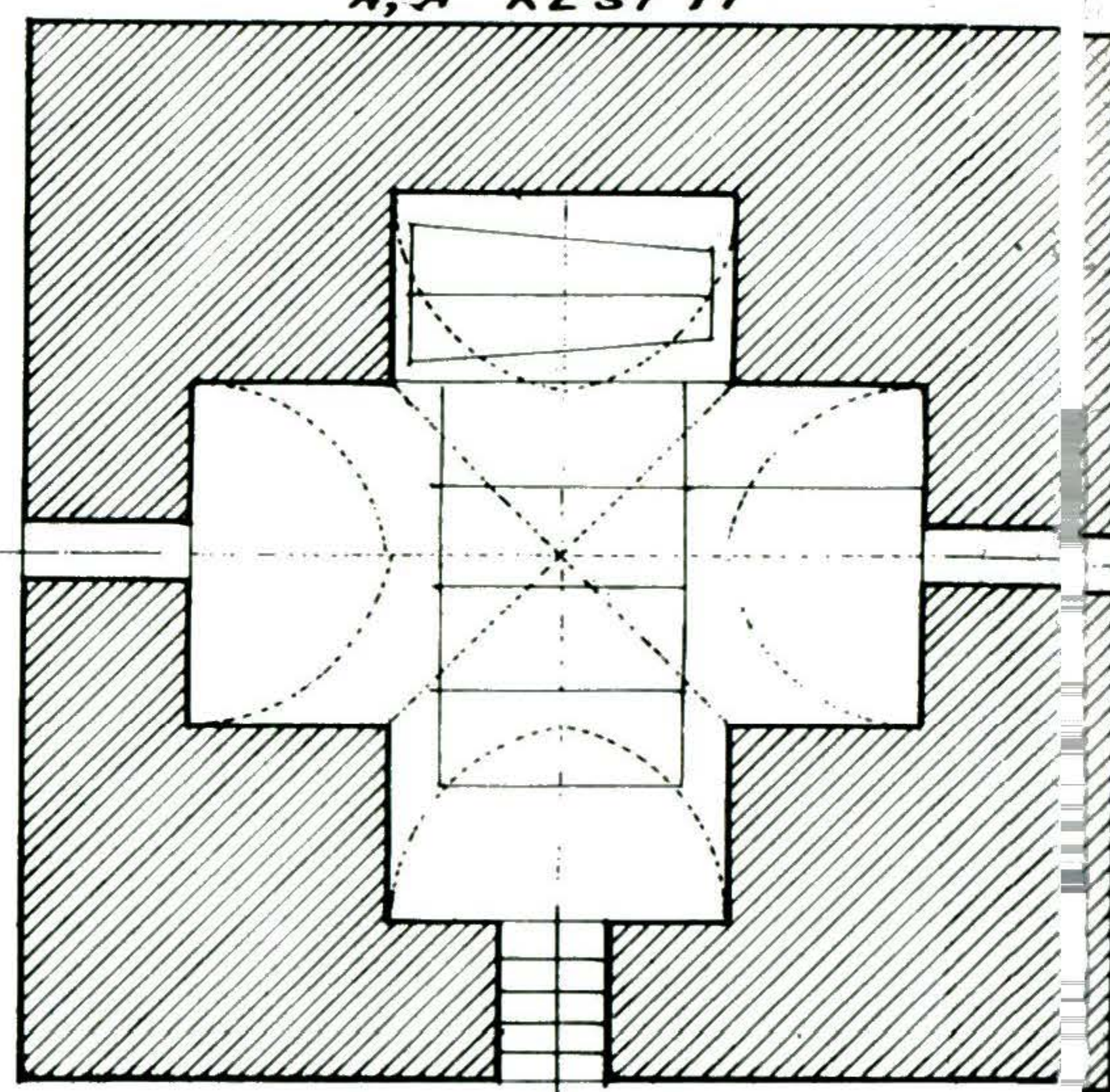
MİKYAS: 0 1,00 2,00 3,00 4,00 5,00 10,00 M.

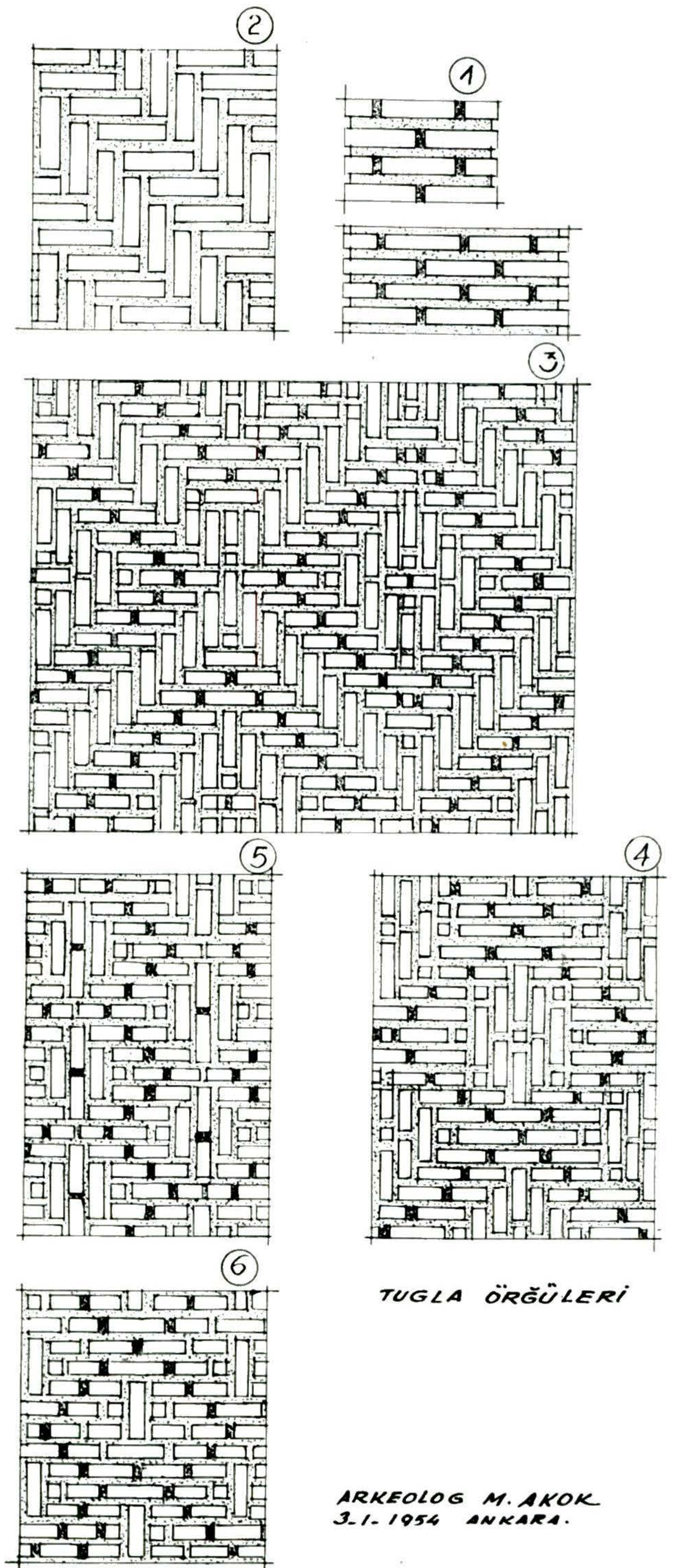
A-A KESİTİ

SANDUKA ODASI PLANI

MEZAR ODASI PLANI

TUGLA ÖRGÜLERİ

ARKEOLOĞ M. AKOK
3.1.1954 ANKARA.

MELİK GÂZİ KALESİ
KAYSERİ PAZARÖREN

0 5 10 20 30 Metre

Melik-Gâzî türbesinin yakınındaki iki türbe¹³, muahhar tamir ve tadiller yüzünden, plânlarını tamamen değiştirmişlerdir. Yalnız üç takviye tonozlu bir türbe, Selçukluların türbe mimarisi bakımından çok orijinal bir yapı örneğidir. İçinde Selçuklu stilinde işlenmiş tahta sandukanın iri parçaları müzelik birer eserdir. Biz bunların ve *Melik-Gâzî* köyünün aşağı-yukarı 6 kilometre Güneybatısındaki *Koçcağız* türbesinin tetkikini 1955 senesinde ikmal edebileceğimizi umuyoruz.

Melik-Gâzî Kalesi (Plân, 2; Res. 6-10 ve 12).

Eteklerini bodur çamların gölgelendirdiği sarp, çok sivri bir kalker kitlesi üstüne kurulmuştur. Şeklini, tabanı teşkil eden anakayanın topoğrafyasına borçludur. Zayıfca olan Kuzey, Batı ve Güney kısımlarında, belli bir şekilde, varoşlara sahiptir. Yapı tekniği itibarıyla kalın bir yığma bünye arzeden kalenin en eski parçaları kesme taş ile işlenmiştir (Res. 8-9). Bunların iç yüzleri, Selçuklu tekniğinde, bol kum harçlı-kalın dolgular halindedir. Geniş duvar bedenleri arasında yuvarlak maktalı ağaçlarla yapılmış hatıl sıraları görülmektedir. Kesme taşlar, bazalt ve andezit olup, iç kısımlarında mermerleşmiş kalker de kullanılmıştır. Kalenin içindeki bina temelleri, sathıdan da bellidir. İrili-ufaklı, köşelerde ve düz bedende olmak üzere, ancak, 9 tane yuvarlak, 1 tane dört köşeli ve 3 tane beş sathlı kulesi vardır (Plân, 2; Res. 7-8, 10). Kale, bazı yerlerinde, esash tamirler görmüş ve Uzun-Yaylaya-Kuzeye müteveccih cephesindeki büyük ve yuvarlak burç da sonradan eklenmiştir. Bir yerinde kullanılan siyah taşdan (bazalt) hatıl, başlı başına bir hususiyet arzetmektedir. Kalenin çok sarp olan Kuzeydoğu, Doğu ve Güneydoğu yönlerine sık ve bol kule inşasına lüzum görülmemiştir (Res. 9). Bu yönde sıklaşan köşelerin, girinti ve çıkıntılarının anakayaya uydurulmasındaki mehareti belirtmek isteriz. Buna mukabil, arazi bakımından müdafası daha güç olan Kuzey ve Batı yönlerinde sık ve daha iri kule prensibi hakimdir (Res. 6). Elimizdeki Selçuklu kalesine ayaklık eden daha eski bir kalenin mevcudiyeti, az da olsa, bazı kısımlarda kabili müşahededir. Bu eski parçaların Bizans menşeli olduğundan şüphe edilmemelidir. Bunların üzerinden yükselen renkli ve kesme taşlarla inşa edilmiş olan asıl beden kısmı Selçuklulara aittir. Plânda görülen küçük, yuvarlak kuleler sonradan ve uluorta taşlar kullanılı-

¹³ *Halil Edhem*, aynı mak. s. 455 ve 458.

mak suretiyle, alelâcele ilâve edilivermişlerdir (Res. 10). Bunların harç tekniği ve düzensiz taşları, ikinci safhada, yani asıl Selçuklu kalesinde görülenlerden çok farklıdır. Bu son safha Osmanlılara ait olmalıdır. Çok tahrip edilmiş olmasına rağmen, plânda 2 ve 4 rakamları ile gösterilen kısımlarda birer kapı mevcut olmalıdır. Kale gayet az bir kuvvetle, meselâ, yuvarlak kuleler 2-3 kişi ile kabili müdafaadır. Kale kitabesi de yoktur. Sultanhan'a kuşuğunu 40, Karataya 26 kilometre uzaklıkta bulunan *Melik-Gâzi* kalesi, Samantı vadisini, hususiyle, Kayseri-Elbistan-Malatya yolunu asırlar boyunca kontrolü altında bulundurmuş olan bir abidedir. Anadolu'daki Türk askerî anıtlarının en eski örneklerinden bir tanesi olan bu muhteşem kale de, maalesef, beş-on sene sonra yok olmağa mahkûmdur.

YATAĞAN MÜRSEL VAKFIYESİ

M. ZEKİ ORAL

Müzeler Umum Müdürlüğü Arşiv Şefi

Coğrafi Mevki : Avrupa'yı Asya'ya bağlayan meşhur tarihî yoldan Ilgın'ın Kestel, Kındıras köyleri yanına gelince bir kol ayrılır. Bu kol Kestek Kalesine çıkar. Oradan Kızılören alanına aşardı. Eski Konya-İsparta yolunu burada kesip geçtikten sonra, Kızılören önünde eski bir mamure olan İlalmış'a, oradan Ağrus köyüne varır, Ağrus'tan yatağan köyüne çıkardı.

Konya ile Beyşehir arasındaki tabii arızaların en yükseği olan Melengürit dağının doğu sathı mâillerinden geçerek eski Konya, Fasıllar, Kubâdâbad, Antalya yoluna inerdi ki bugün bu kavuşak noktası civarında İnlice köyü vardır. Bu köy Konya'ya 42, Beyşehir'e 33 Km. mesafededir.

İşte Kestel'den İnlice'ye uzanan bu tamamlayıcı yol üzerinde Kızılören Kervansaray'ı, İlalmış tekkesi, Ağrus köyünde Doğanyörük¹, Yatağan köyünde Ahmet Mürsel zaviyeleri, nihayet Şeyh Hasan köyünde Şeyh Hasan Tekke ve Zaviyesi vardır. Bunlar da gösteriyor ki bu saha eski bir güzergâhtır.

Yatağan köyü adını hiç şüphe yok ki orada metfun ve Yatağan namı ile meşhur Ahmet Mürsel'in adından almıştır.

Yatağan Mürsel Türbesi :

Türbe köyün içinde ve cami yanındadır. 6×7, 10 M. ebadında dikdörtgen şeklinde bir temel üzerine kurulmuştur. Şark divarına açılmış bir kapısı ile küçük bir pençeresi vardır. Üstü toprak örtülüdür. Eski halini bilmiyoruz. Fakat, bugünkü durumu itibariyle mimarî bir özelliği yoktur. İçinde iki sırada 9 kabir vardır. Birinci sıranın

¹ Çeşmeneli Nahiyesinde Ağrus Kariyesi, Hasbey oğlu Doğan Yörük zaviyesi mesalihine ve tevliyeti erkek evlâdına 853 Ramazan ayı evasıtında vakfedilmiştir. Konya Vakıflar Müdürlüğü Vakfiye Kayıt Defteri Cilt: 1-3, Sahife: 186 Doğan-yörük tekkesi eski teşkilâta göre Ilgın'a bağlı imiş. Aynı defter SA: 187

başındaki Yatağan Mürsel'in kabridir. Türbenin binasında ve mezar taşlarında ele alınmışa değer kitabe yoktur.

Türbede Muhafaza edilen 0,69. boyundaki demir lobut, sapının uzunluğu 0,82 metre olan ağaçtan topuz, sapı 2, 11 M. demir kısmı 0,59 M. uzunluğunda olan kargısı kayda şâyandır.

Ahmet Mürsel'in efsanevi hayatı, vakıfların kuruluşu :

Şeyh Ahmet Mürsel'in içtimaî hüviyeti hakkında tekkeşinler şu menkıbeyi anlatıyorlar.

"Bu taraflarda bezcilik yapmakta olan Şeyh Mürsel Sultan Alâüd-dîn'in yaptırdığı bir kervansaray'ın inşaatına yardım etmediği için şikâyet edilmiştir. Sultan Alâüd-din işine yardım etmeyen bu adamı tevbih için Konya'ya çağırılmıştı. Ahmet Mürsel belki Sultana kefen olur diyerek bir miktar bez alıp yola çıktı. Konya'ya gelince hükümdarın huzuruna getirdiler. Hükümdar:

— Sizden şikâyet edilmektedir. Ne dersiniz?.

— Şikâyetçilerin sözleri doğru değildir. Bu bendenize itimat buyrunuz. Cevabından sonra "Sultanımızın hazinelerine lâyık olmadığımı bildiğim halde bir miktar bez getirdim. Kabulünü arzeylerim dedi. Sultanın adamları Şeyh Mürsel'in getirdiği bezleri aldılar. Ve Sultan'm emri ile başka bezler de ilâve ederek Şeyh Mürsel'e geri verdiler. Şeyh Mürsel kendisine ait bezleri dışına, diğerlerini içine sarmak suretiyle bir paket yaptı. Heybesine koydu. Çarşıya çıktı. Bezleri ilk rast geldiği furuna attı. Şeyh Mürsel'i takip eden Sultanın adamları bezlerin furuna atıldıklarını görünce kurtarmak için koştu- lar. Bir de ne görsünler, hükümdarın verdiği bezler yanmış, Şeyh Mürsel'in getirdikleri yanmamış, olduğu gibi kalmıştır. Meseleden haberdar edilen Sultan, Şeyhi tekrar huzuruna kabul ederek fırında yanmayan bezlerin kendisine kefen yapılmasını vasiyet etmekle beraber, Ahmet Mürsel'e:

— Dile benden ne dilersen! dedi.

— Sağlığınızı dilerim Sultanım!

Hükümdarın ısrarı üzerine köy civarındaki Söbüçimen, Kavak mezarlarının zaviyesine vakfedilmesini rica etti. Bu ricanın kabul edilmesi üzerine konumuza esas olan vakfiye yazıldı.

Vakfiyenin aslını göremedim. Bir sureti Konya Vakıflar Müdürlüğünün vakfiye kayıt defteri (Def. IV. Sahife: 136) nde, diğer sureti de köyde tekkeşinler elindedir. Her ikisini de gördükten ve yekdiğeri ile karşılaştırdıktan sonra meydana gelen vakfiye metni şudur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الملك الوهاب الرحيم التواب الذي مفتوح الابواب مسبب الاسباب وخلق الخلايق بقدرته من التراب وارسل اليهم الانبياء المبشرين بالثواب ومنذرين بالعقاب وخصوصاً^I من بينهم محمد صلى الله تعالى عليه وسلم وانزل عليه الكتاب الفارق بين الخير والشر والخطاء والصواب «يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ»¹ واشهد ان محمد^{II} عبده ورسوله نعم العبد انه اواب صلى الله عليه وآله واصحابه صلاة دائمة الى يوم الحشر والحساب اما بعد فان الدنيا وبلاد^{III} وزوال ودار مخنة ووبال ودار مشقة وضلال ودار الاخرة دار سرور وقرار مالكم لاتستغفرون « . . . فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ فَأَصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا * وَإِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَزَيْئُهُ قَرِيبًا »¹ وكم من امير يومئذ فقير وكم من فقير يومئذ امير كما قال الله تعالى « مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ »³ وقال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم المرء في ظل صدقته في يوم القيمة وعلى هذا الطريق وقف وتصدق سلطان السلاطين سلطان محمد بن علاء الدين بك بن خليل بك ابن نوره صوفى نور الله مضجعهم جملة المزرعتين المدعوتين بصوبى چمن وقواق المستعنين عن التحديد لاشهادها في مكانها^{IV} من مزارع سليمان شهري على مصالح الزاوية في جبل ملنكوروت^V الشيرة بزاوية يتوغن مرسل وهو من اكل^{VI} الشيوخ من شيوخ سلطان ددكى ثم لاولاده واولاد اولاده قرناً بعد قرن وبطناً بعد بطن على هو المنوال وان انقرضوا يكون وقفاً على الفقراء والمساكين ويصرف غلاتها الى عمارة الزاوية المذكوره اولاً ان احتج والا بالاشترار الى الفقراء والقربا ولا يجمع الدنيا ويتمولوا بل يُؤثرون على انفسهم ولو كان بهم خصاصة ومن يوق شح نفسه « منسب بسنة رسوالله واصحابه المهادين المهتدين رجاء ان يتحقق

Vakfiyenin mealen tercümesi:

Övmek ve övünmek tövbeleri kabul edici, esirgeyici, bağışlayıcı, pâdişahlar pâdişahı ulu Tanrıya yaraşır. O kapılar açıcı sebepler yaratıcıdır. Kudreti ile mahlûkatı topraktan yaratmıştır. O peygamberler göndererek sevap ile müjdelemiş, ikap ile korkutmuştur. Bilhassa peygamberimiz Muhammet Mustafa'ya hata ile sevap ve hayır ile şer beynini ayıran kitap göndermiştir. Allah (dilediğini kitabı mübininden siler. Mahveder. Ve dilediğini ispat eder, bırakır. Kitaplar anası, üm-mül Kitap onun yanındadır.)

Hazreti Muhammet hakkın kulu ve resulü olduğuna inanırım. Dualar kıyamete kadar onun, evlâtlarının ve eshabının üzerinde olsun. Bundan sonra bilinmelidir ki şüphesiz dünya belâ ve zevâl, günah ve sıkıntı, zorluk ve kötülükler evidir. Ahret ise sürûr, karar sevinç yeridir. (Mallarına istiğfar etmezler. Halbuki melekler ve ruhlar, ona miktarı ellibin sene olan bir günde uruç ederler. Güzel sabrile sabret. Kâfîrler kıyameti uzak görürler. Biz yakın görürüz) o gün Beyden fakir, fakirden Bey olur. Haktaâlâ "sizin yanınızdakiler biter tükenir. Allah yanında olanlar ise bâkîdir" buyurmuştur. Hazreti Muhammedin "İnsan kıyamet gününde sadakasının gölgesi altındadır" şeklinde emir ve işareti vardır. İşte bu esas üzerine Sultanlar Sultani Nüresofu oğlu Halil Bey oğlu, Alâüd-din Bey oğlu, Sultan Mehmet (Tanrı mezarlarını nurlandırısın) Söbüçimen¹ ve kavak adları ile söylenen iki mezranın tamamını ki bunları, şöhretleri dolayısıyla hudutlandırmıya ve şahitlendirmeye hacet yoktur. Bunlar Süleyman şehri mezraalarındandırlar. Melengörit² dağında Yatağan Mürsel

¹ Söbüçimen mezreasi Yatağan köyünün batı güneyinde 15 dakika mesafedeki arazidir. Burada köy halkından muhtelif kimselerin tarlaları vardır. Kavak mezreasi da köyün tam doğusunda ve 2,5 Km. uzağında 50 dönüm miktarında bir yerdir. Burada Köy halkının tarlaları ve sulak olduğu için bahçeleri vardır. Beyşehirin Göçü Kazasına tabi Yatağan köyündeki zaviye evkafının arazisi ve evleri müfredat üzerine yazılıdır. Konya Vakıflar Md. Vakfiye Kayıt Def. Cilt: 11, Sahife: 383, 388 Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü arşivinde 564. cü defterde ve 881 tarihli Fatih zamanı yazımına göre Yatağan Mürsel zaviyesi vakfından olan Söbüçimen ve kavak mezreasının senevi hasılatı 497 akçedir.

² Bu gün Melengürün, Melengürüh denilen bu dağ Beyşehir ile Konya arasındaki en yüksek dağdır. Kızılören'in güney batısında ve 20 km. uzağındadır. Tepesinde Evliyaların çile çıkardıkları üstü kubbeli, beş oda ile etrafı duvarla çevrilmiş, bir tane mihrabı bulunan cami yeri vardır.

zaviyesinin mesalihine vakfedilmişlerdir. Yatağan Mürsel, Sultan Dediği'nin yetişkin şeyhlerinden bir şeyhtir.

Kendisi öldükten sonra bu arazi batundan batına ve nesilden nesile o minvâl üzere evlâtlarına vakfolunmuştur. Evlâtlarından kimse kalmazsa fukara ve miskinlere kalacaktır. Vakfın hasılatı evvelâ zaviyenin tamirine sarfedilecek, ihtiyaçları olursa yakınları ile fukara iştirak etmek üzere hisse alacaklardır. Dünya malı cem etmezler. Zengin olmazlar. Belki "onları kendi nefislerine tercih ederler. Nefislerini haset ve cimrilikten vikaye edenler felâh bulurlar." Akibetlerinin salihinden geçmişlerine kavuşmak suretiyle tahakkuk etmesini, reca ederek Allah'ın Resulü'nün ve hidayete erişmiş bulunan eshabının sünnetine göre bu vakıf yapılmıştır. Ulu Tanrı Kuran-ı Keriminde "kendileri iyman etmiş, evlâtları da iymanda kendilerine uymuş olan kimseleri, cennette evlâtlarına kavuşturur" buyurmuştur. Bu vakıf şartları doğrudur. Din esaslarına uygundur. Ebedîdir. Satılmaz. Rehin edilemez. Varislerin hayırlısı olan Allahü taâlâ, arza vâris oluncuya kadar kimseye miras kalamaz. "Vasiyeti işittikten sonra tebdil eden günahkâr olur. Bunun günahı tebdil edenedir. Allah işitici ve bilicidir."

Her kim bu vakfiyenin bozulmasına ve değişmesine kastederse, insanların, meleklerin ve Allah'ın lâneti üzerlerine olsun. Allah farz ve nâfile "ibadetlerini" kabul etmesin. Zenginlikleri, fukaralığa dönsün. Gözleri kör, kulakları sağır olsun. Haktaâlâ "Mücrimler, ikrah görselerde hak, doğru, doğrulanmak; batıl, yalanlanmak, iptal olunmak içindir" buyurmuştur. Vâkıfın eciri Allah'ın üzerinedir. Zira Tanrımızın "Mal ve evlâdın faydası olmadığı günde ancak kalbi selîm ile gelenler istifade edebilir" meâlinde emirleri vardır. Allah ihsan edenlerin mükâfatını zayi etmez. Yukarıdaki esaslar Hicret yılının 810 senesi Recep ayının gurrasında yazıldı. İkrar verildi. Şahitler dinlendi. Hükme bağlanıp tescil olundu."

Tarih:

Vakfiyede adı geçen tarihî simalar şunlardır:

- I) Karamanoğlu, Alâüd-din oğlu Mehmet Bey,
- II) Şeyh Sultan Dediği
- III) Şeyh Ahmet Mürsel-Yatağan

I. Karaman oğlu II. ci Mehmed'in siyasî hayatı ve eserleri Osmanlı tarihlerinde, Şikâri'de ve Karamanoğulları hakkında yapılmış

tetkiklerde¹ uzun uzadıya incelenmiştir. Burada bunları tekrarlamaya lüzum görmedim. Yalnız son senelerde bulunmuş şu iki yeni malûmatı kaydetmekle iktifa ediyorum. Mehmet Bey'in Antalya muhasarasında şehit düştüğünü biliyoruz. Fakat ölüm tarihinin ayı ve günü bilinmiyordu. İstanbul Ayasofya kitaplığında bulunan 945 sayılı kitabın baş tarafındaki kayda göre bu tarihin 28 Safer 826. H. olduğu meydana çıktı².

Mehmet Bey'in Timurlenk adına para bastırılmış olduğunu, bunlardan Eğridir'de kesilmiş olan paranın ele geçtiğini de biliyorduk³.

Son günlerde bu paralardan Larende, Konya, Niğde'de basılmış olanlar da bulundu⁴.

Sultan Dediği:

II. İlgın'ın Mahmut Hisar köyünde Dediği Sultan Türbe ve zaviyesi ile, tekkeşinleri elinde Dediği Sultan menâkıbi vardır. Hususi kütüphanem için istinsah ettiğim bu menakibe göre Sultan Dediği, Türkistan'dan Ahmet Yesevî neslindedir. Hacı Bektaş Velinin amcası oğullarındandır. Türkistan'dan Anadolu'ya gelen Turgutoğlu aşireti ile yola çıkmış aşiret Anadoluya gelirken, Dediği Sultan Hicaza gitmiş, dönüşünde Beyşehrin Melengürit dağında ibadet ve riyazetle meşgul olmuş, Turgutoğulları ile tekrar görüşmüş, bir çok kerametler göstermiş, nihayet Mahmut Hisar köyünde vefat ederek, orada defnedilmiştir. Bu zaviyeye Karamanoğlu Mehmet Bey vakıflar yapmış, Recep 810 tarihli vakfiyeyi yazdırmıştır. Turgutoğlu Pîr Hüseyin Bey de vakıflar tahsis ederek 7 recep 824 Hicri tarihli vakfiyesini tanzim ettirmiştir⁵.

Bunlarla beraber, Karaman ümerasından Sinanüddin Yusuf ağanın da 865 tarihli vakıfları vardır⁶.

¹ 1 - A, Karaman Oğulları hakkında Asar-ı mahkûke Halil Ethem. Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası. Sene II. Sa. 698 ve devamı. B, Anadolu beylikleri tarihine ait notlar. Fuad Köprülü, Türkiyat Mecmuası Cilt: 2, Sahife 14-32. C, Anadolu beylikleri, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Ç, Karamanoğlu Ali Bey vakfiyesi. İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Vakıflar Dergisi. Cilt II, Sa. 45-82, D, Karaman Oğulları ve kitabeleri hakkında yazılarım. Niğde Akpınar Dergisi.

² Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı Sa. Süheyl Ünver.

³ Meskûkât-ı İslâmiye Kataloğu, kısım 4 Ahmet Tevhit. Sa. 363.

⁴ Türk Yurdu Sayı IV. 237 Sa.

⁵ Turgut Oğulları ve Eserleri, adlı eserimde bu vakfiyenin özeti vardır. Ayrıca bakınız. Türk Tarih Kurumu IV. cü Kurultay zaııtları. Sa. 148.

⁶ Konya Vakıflar Müdürlüğü Vakfiye Kayıt Defteri. Cilt: IV-VI. Sa. 282.

Bunlar gösteriyor ki, Dediği Sultan zamanının mütefekkir ve mutasavvıflarından, hükümdar ve ümeranın dikkatini çekmiş bir zattır. Tekkeşinler elindeki eski kayıtlardan tarikat âdâbına, pîrlerine ve Dediği Sultan evlâdına ait bilgiler ve şecereler vardır. Bu şecerelerde adı “Şeyh Halit Dediği” olarak geçer.

Sultan Dediğiler :

Hal tercümesi yukarıda kısaca yazılan ve Mahmut Hisar köyünde medfun bulunan Sultan Dediği'den başka iki Dediği daha vardır:

1—Eğridir'in Yazla mevkiinde Dediği Sultan Türbesinin avlu kapısı üzerinde iken yerinden alınmış ve okula konulmuş olan bir kitabe vardır. Bu kitabe Hamit oğullarından Hüsameddin İlyas Bey'in zamanında ve 759. H. yılında yazılmıştır. Kitabede hayır sahibi adı olarak (Musa Dediği oğlu İsa) yazılıdır. Vakfiyedeki Ilgın köylerinden Mahmut Hisar kaydına rağmen, yukarıda yazılı Mehmet Bey ve Pir Hüseyin Beylerin 810 ve 824. H. tarihli vakfiyeleri bu Eğridir'deki Dediği'ye ait zannedilmiştir ¹.

2—Doğan Hisar yanındaki tekke köyünde medfun olan Dediği Sultanın da vakıfları varmış, Fatih ve Bayazıt zamanlarına ait yazımlarda zaviyenin Dediği Sultan tarafından yapıldığı ve evlâtlarının tasarrufunda olduğu yazılı imiş ².

Bu türbe ve zaviye için eshabı hayırdan Hacı Murat bir değirmen ile, Kızılca mezrasını vakfetmiştir ³.

Bütün kayıtları Mahmut Hisardakilerden sonra olan bu tekke köyündeki Dediği Sultan'ın kim olduğu henüz bilinemiyorsa da Mahmut Hisar'da medfun olan Sultan Dediği ve evlâdının bu tekke köyünde de bir zaviye tesis etmiş olması ihtimali vardır. Çünkü her iki zaviyeye ait eski kayıtlarda yekdiğerinin aynı olan isimler geçmektedir.

3—Şeyh Ahmet Mürsel

Menkıbevî hayatından yukarıda bir parça bahsettiğimiz Şeyh Ahmet Mürsel'in Sultan Dediği'nin yetiştirdiği şeyhlerden olduğunu

¹ Kitabeler II, İsmail Hakkı Uzunçarşılı Sa. 232.

² Akşehir tarihi Turistik klavuz. Sa. 595.

³ Konya Vakıflar Md. gü Vakfiye Kayıt defteri. Cilt IV. Sa. 145.

vakfiyesinden öğreniyoruz. Yatağan Mürsel'in oğlu Toruncan Çelebi'nin Konya merkezinde bir zaviye tesis ederek gelip giden fakara ve misafirleri doyurduğu, Karamanoğlu İbrahim Bey'in'de bunlara iltifat ederek öşür ve diğer vergilerden affeylediği, Toruncan'ın Sarı Çelebi adında bir oğlu olduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır⁴. Vakfiyenin altında Mürsel oğlu Ahmet adında bir şahit vardır ki bunun da vâkîfın oğlu olmak ihtimali vardır.

Sözün kısası Şeyh Ahmet Mürsel, Sultan Dediği'nin tarikat âdap ve esaslarını ikmal ve onun hallerini iktisab ettikten sonra Yatağan köyündeki zaviyesini açmış, gelen gidenleri yedirmiş, içirmiş, zikir ve ibadetle ömrünü geçirmiş, hemcinslerine hizmet eylemiş hayır-sever bir insan, mütteki bir müslümandı.

⁴ Akşehir tarihi turistik kılavuz sa. 597.

RODOS ŞOVALYELERİ HAKKINDA ANTALYA VALİSİ SULTAN KORKUD'A GÖNDERİLMİŞ BİR MEKTUB

ORD. PROF. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

İkinci Bayazıd'ın oğlu Sultan Korkud, 908 H 1502 M de *Saruhan* yani *Manisa* sancağından kaldırılarak *Teke* yani *Antalya* valiliğine gönderilmiş ve bir ara Babasına gücenerek *Mısır*'a gitmesi de dahil olmak üzere -çünkü *Mısır*'a gittiği zaman yerine kimse tayin olunmayarak onun adamları vasıtasıyla vilâyet idare olunmuştu- 916 H 1511 tarihlerine kadar sekiz sene orada valilik etmişti.

İşte Korkud'un bu valiliği zamanında ve takriben 1503 senesinde şövalyeler tarafından her nasılsa yakalanarak mahbus bulunan Ebu Bekir Darânî adında bir zat tarafından şehzadeye arapça bir mektub gelmiştir. Ebu Bekir Darânî, eski islâm âlimlerinden Ebu Süleyman Darânî torunlarından imiş. Ebu Bekir Darânî'nin hangi tarihte ve ne suretle esir düştüğü malûm değildir. Korkud'a yollamış olduğu mektubunda, Rodos'un durumunu ve orada bulunan *Sen Jan* şövalyelerinin mikdarını ve adadaki bir hayli müslüman esirlerinin ahvalini ve şövalyelerin yerli rum halkına yaptıkları mezalimi anlatmakta ve şövalyelerin azrailden ziyade korktukları Kemal Reis'in, beş kadirga ile gelmesiyle adanın zabtedilebileceğini arzylemiştir¹.

¹ Haçlı seferleri esnasında *Filistin*'e kadar giderek *Akkâ*'ya yerleşmiş olan *Sen Jan şövalyeleri*, *Akkâ*'nın Memlûk Sultanı Melik Eşref Selahaddin Halil tarafından 690 h 1291 m de zabtına kadar burası şövalyelere ve hatta Suriye'deki frenklere merkez oldu. Buradan kovulan şövalyeler Kıbrıs'a gelmişlerse de oranın kiralı bunların yerleşmelerini tehlikeli gördüğünden kendilerine yer vermedi. Bunun üzerine şövalyeler Rodos adasına geldiler ve pek beğendikleri adaya yerleşmek istedilerse de Bizans İmparatoru muvafakat etmedi; fakat bunlar, Fransa kiralı Güzel Filip ile Papa Beşinci Klemen'in teşvikleriyle adayı ele geçirip yerleştiler (1304). Şövalyeler bundan sonra donanma tedarik ederek korsanlığa başladılar ve Papadan müzaheret gördüler; ondördüncü asırda Türklere karşı yapılan seferlerde haçlı donanmasıyla beraber bulundular. Rodos'tan başka o havalideki bazı adaları ve Anadolu sahilinde bazı yerleri de ele geçirmek suretiyle *Doğu Akdeniz*'de mühim rol oynadılar.

Sultan Korkud, bu mektubu aldıktan sonra onun aynını yine arapça olarak kaleme almış ve kendisi de iki satırlık bir mukaddime ile babasına göndermiştir. Mektubun metni not olarak aynen yazıldığı gibi tercümesi de aşağıya nakledilmiştir²:

“Derim ki Rodos’ta mahbus, ulemadan, salah ve diyanet erbabından olan bir şahıstan bize bir mektub geldi; bu zat mütekaddimin-i ulemanın büyüklerinden Ebu Süleyman Darânî neslinden Ebu Bekir Darânî’dir” dedikten sonra asıl mektub suretini yazıyor. Ebu Bekir Darânî mektubunda şunları beyan ediyor³:

Mevlânaessultan (Sultan Efendimiz) bilirler ki Rodos ahalişi kılıçtan başka surette sulhe mecbur edilemez; zira bunlar yeminlerine inanılmaz, fesat ve haramdan başka işleri olmayan kâfirlerdir; imdi bunlar cibilliyetlerinde esas olan bu halden nasıl dönebilirler?

Bundan dolayı Sultan Efendimiz Allah rızası için himmetini kefare ile muharebeye sarf etmeli; bu suretle cihad sevabını kazanırlar. Eğer sultanımın maksadı onların ellerindeki esirleri kurtarmak suretiyle sevaba nâil olmak ve bu suretle sulh yapmak ise Sultan Efendimiz bilsin ki on esir tahlis edemez ve küffar onun yerine yüz müslümanı esir eder ve bundan başka sığır ve keçi ve sair muhtaç oldukları şeyleri de üstelik alırlar ve onun mukabilinde bu esirleri koyu-verirler.

Allahü taâlâ bu fakire ecelden aman verip esaretten kurtarırsa *İstanbul*’da bulunan Sultan Efendimiz Ebu Yezid Han’ın huzuruna gidip önünde duracak ve onu Rodos’u harap edip ahalisini helâk etmeğe teşvik edeceğim; çünkü bu fakir, bunların mütekid oldukları küfür ve inadı ve bu husustaki katıllıklarını ve müslümanlara karşı gösterdikleri şiddet ve eziyeti ve kahr ve cefalarını gözlerimle gördüm.

Vallahi ya Mevlânaessultan eğer müslümanlar Rodos’taki esirlerin giriftar oldukları kahr ve azabı bilseler teessürleri ferahlandıran kat kat ziyade olurdu; her mümine, mümin kardeşinin gamıyla gamlanmak vâcibdir; hazreti peygamber buyurmuşlardır ki “bir müminin kendisi için razı olduğu şeyi mümin kardeşine de razı olmazsa

² Korkud’un bu arapça mektubu onun (Davet ün nefis it tâliha ilel âmâlis-saliha دعوة النفس الطالحة الى لاعمال الصالحة) ismiyle kalemealarak babasına göndermiş olduğu arapça eserinde (s. 232) vardır. Onun bu kitabı *Kitab-ül-harimî fittasavvuf* (كتاب الحریمی فی التصوف) adıyla Ayasofya kütüphanesinde 1763 numaradadır.

³ Mektubun arapça metni aynen şöyledir:

¹ اقول قد ورد علينا كتب من شخص محبوس في ردوس من اهل العلم والصلاح والدين يقال له ابو بكر الداراني من نسل ابي سليمان الداراني من اكابر المشايخ متقدمين وذكر فيها :

ان مولانا السلطان نصره الله ليعلم ان اهل ردوس مالهم صلح الا بالسيف فانهم كفرة بجرّة وهم كما قال الله تعالى انهم لا ايمان لهم وليس لهم سبب الا الفساد والحرام فكيف يرجعون عن شيء طمع في قلوبهم وترّبوا عليه فقد قال الله تعالى لا تبديل لحق الله . فولانا السلطان لوجه الله تعالى يصرف همه الى حرب الكفرة ويفتم ثواب الجهاد فان كان قصد مولانا السلطان نصره الله تعالى صلحهم لتخليص الاسارى وتحصيل الاجر فيا مولانا السلطان ما تخلص عشرة اسارى الا يمكك الكفرة مكائهم مائة مسلم وياخذون ما يحتاجون اليه من البقر والمز وغير ذلك .

² وان مدالله في اجل الفقير وخلصه من الاسر سيقف قدّام مولانا السلطان ابي يزيد خان خلد الله ملكه في اصطنبول محرصه على احزاب ردوس واهلاك اهلها . لان الفقير رأى بينه ما هم منظرون عليه من الكفر والناد والغلظة فيه والاشتداد وتمذيبهم لاهل الاسلام وقهر الصالحين والاشراف وضربهم وزجرهم فوالله يا مولانا السلطان لو علم المسلمون ما للاسارى فيه من القهر لكان خزئهم اكثر من فرحهم ويجب على كل مؤمن ان يفتم بتم اخيه المؤمنين فقد قال صلّم « لا يكمل ايمان المؤمن حتى يرى لآخيه ما يرى لنفسه » وقال الله تعالى « انما المؤمنون اخوة » . فولانا السلطان يصرف جميع همه الى اخذ هذه القلمه ويطلق جميع سراكبه للفزاء وينصر عصيائه الاسلام . فولانا السلطان يعلم ما وقع السلطان محمد رحمة الله عليه معهم وما وقع لهم رحمة الله عليهم وكيف اكلوا مال السلطان ابي يزيد نصر الله وبنوايه كنيسة في القلمه ووصى ملكهم الفاجر الحيث ان يضعوا ميتة فيها ففعلوا زعماً منهم ان هذا الموضع اشرف مواضع تلك القلمه لان تلك الكنيسة بنيت بمال المسلمين الذي اخذوه عن سلطانهم يخدمهم اياه وقهرهم وغلبتهم عليه ولو بالحيلة .

وقد صح عندنا انهم سرقوا قنديلا من فضة من جامع السلطان محمد رح وعلقوه في تلك الكنيسة ، فان لم يصدقه السلطان ابو يزيد نصره الله فليفتشه ممن يعتمد على خبره من اهل الدين والصلاح وليرسل مثل ذلك حتى يختبره في ردوس وقد وصل خبره الى حد التواتر .

هذه الفيرة لا تكفي لاثارة عزم السلطان على فتح تلك القلمه وفي ظنهم الفاسد انهم ياخذون اصطنبول باين السلطان ج . واخذوا شخصاً ادعى انه ابن قرمان فاكرموه والبسوه اقشته رفيه وقالوا تأخذ بلاد قرمان بهذا .

فيا عجا كيف يتأخر السلطان ابو يزيد نصره الله عنهم وقهرهم عليه فرض كالصلوة والصيام . فوالله العظيم لو اخذ مولانا السلطان جميع بلاد النصارى وقلمة ردوس باقية على حالها ما فتحت فكانه ما فعل شيئاً .

³ فعمارة ردوس جميعها بمراكب دايرين في الصيف والشتاء على ظهر البحر يتلصصون ويأخذون مراكب المسلمين . فلو ارسل السلطان ابو يزيد نصر الله وخذ ملكه مع الكمال الرئيس خمس قادرغا وامره باخذ جميع مراكب زدوس لفعله ولخرج بافداء اهلها اسراء كثيرة من المسلمين ولاهل ردوس يخافون من الكمال اكثر من ملك الموت فالله يتصره عليهم .

واما المراكب التي يخرجون الى التلصص واخذ المسلمين فهي فرامرال مع مركب قريبا وقلبون تقولا وصحبه برجا وفي ردوس برجال فرامرال وثلاث مراكب آخر فبهذه عمارة جميع ردوس وهم يخرجون متفرقين بمركبين مركبين .

فولانا السلطان نصره الله تعالى ان ارسل اليهم الكمال مع خمس قادرغا وخمس سلوره فسوف يظفر بهم انشا الله تعالى .

فولانا السلطان نصره الله تعالى يعلى همته ويحرص على فتح ردوس وتخليص المسلمين لوجه الله تعالى ولا يصلحهم اذ صلحهم جيمه خداع . والفقيه ارسل قصصاً متكاثرة السلطان نصره الله تعالى يذكر بها ما هم منطوون عليه من الكفر والناد .

⁴ وان بها اسارى كثيرة وهم في حال لا يمكن شرحه ولا يسألون انفسهم كل وقت الا بان السلطان ابا يزيد خان خلد الله ملكه يفتح ردوس ويخلص من له عمر الى ذلك الوقت من الاسر وفيها من له ثلاثون سنة ينتظر ذلك وبها شيوخ وعجوزات وصبيان ضعاف تنتظر ذلك يسره الله تعالى بفضله وكرمه .

فلما رأى الفقير ذلك وعجز وهو يكتب لاهل الخير وليس له احد يجيب سؤاله فصر واحتسب بالله تعالى وهو ينتظر ما ينتظره الموحدون وعلم ان ليس له من دون الله كاشف ضره فانسأل الله تعالى ان يلقي في قلب السلطان ابي يزيد الله ينصره السفر اليها بحق محمد وآله صلى الله عليه وعلى آله وسلم حتى يتحقق رجاء الفقير ويرى ما يخاطر بقلبه بين رأسه انشا الله تعالى ويذهب الفهر عن المسلمين .

ولقد بلغ الفقير ان عند السلطان ابي يزيد نصر الله من المنافقين من يقول له انها قلمة صعبة الاخذ فيضع المسكر والمدد هناك بلا فائدة وعلى تقدير يؤخذ هي مثل كنيصة وليس بها مال فلا يحصل منها بدل المال المصروف لها فوالله يا مولانا هي ليست بصعبة من مثون

بل هي سهلة الاخذ من مشون من جهة ان لها طرفا سورها فيه رقيق وخذقة غير عريض ولا عميق وايضاً فالريح تهب اليها من جانب غالباً لو اوقدت هناك نيران يسوق الريح دخانها الى القلعة فيصب عليهم صعوبة شديدة وهم لا يصبرون عليها ويصبر سباً لتسليمهم القلعة الى المسلمين انشا الله تعالى . وهم في غصة هذا الخوف في كل وقت وايضاً فاهل تلك القلعة سوى الفرارية كلهم من الروم والفرارية من الافرنج وهم مقدار ستمايه نفر . فهم يظلمون الروم ظلماً كبيراً قد يقتلون بعضهم ولا يحمل بينهم قصاص ولا يؤخذ منهم ديات ويزنون بنسأهم ويلوطون بانسأهم ويفسبون اموالهم ويضربونهم ويؤذونهم بحيث كاينة بينهم عداوة شديدة بحيث لو وقع على تلك القلعة عسكر المسلمين لساءوهم من داخل القلعة في السعى في اخذها ؛ مع ان الفتح بيدالله والمسكر والمدد وعدم الاحكام من الاسباب العاديه .

والله بها مال لا يحصره النقل والفقير يوضح ذلك انشا الله تعالى ؛ وهو ان كل نصراني يدخل تلك القلعة من ساير القلاع ويريد ان يحمل هناك افراريا اى جندياً لاجل المحاربه وان يعلق على صدره صليب يدفع مائة دينار توضع في حاصل سنجوان وهو صنم مصنوع على اسم يحيى عليه السلام من الذهب في مقدار آدمى وعليه من الجواهر مالا يحصى عددها ولا يد قيمتها ومع ذلك في رأس كل سنة يبدلون تلك الجواهر بجواهر الاخرى برسلونها امراء النصارى ونحوهم من ساير بلادهم وما بدل منها وقلع عنه يحملونها في خزائنه وكلما اخذ الحرسيان غنيمة عثرها لسنجوان . فوالله العظيم الفقير يرى بعينه في كل شهر يدخل الى ردوس غنيمة وهي على هذا الحال من حين فتح قلعة عكا وهو سنة سبع وستين وسبعمياه وحرب صاحب عكا وعمر ردوس . ما بلغ من ذلك انه كلما مات بها اقرارى او كندور وهو من على النظر في مصلحة القلعة من امرائهم واهل تدبيرهم يحفظ جميع ماله لسنجوان . والله يا مولانا السلطان مات بها كندور وترك ثمانين الف دينار رفعت لسنجوان وانما يحفظون هذه الاموال لسنجوان اعتقاداً منهم ان الكفرة يفتحون جميع بلاد الاسلام بتلك الاموال و صرفها في عدد المسكر وبها ذخائر الغرب والشرق فال سنجوان يزيد على مال السلطان الذى يصرفه في فتح القلعة بكثير ومال البلد للمجاهدين . ولو سلم ان ليس فيه شيء من المال لكن ينبغي للمؤمن ان يكتفى بالثواب الحاصل في الاخرة بسبب فتحه وتخليص المسلمين من ايداء الكفرة ولا سيما فقد وجب وتعين وبالله التوفيق .

onun imanı kâmil olmaz" Allahü taalâ müminler kardeşdir" buyurmuştur. Bundan dolayı Sultan Efendimiz bu kaleyi almağa olanca himmetini sarf etmeli ve mevcut gemilerinin hepsini gazaya koyuvermeli ve islâm cemaatine yardım etmelidir, çünkü ey Sultan Efendimiz, Sultan Mehmed'in (Fatih) bunlarla olan macerası ve Allah rahmet eylesin Cem'in bunlarla olan vukuatı ve bunların Sultan Bayazıd'ın emvalini nasıl yedikleri malûmdur. Bunlar, o mal ile kalede kilise yapmışlardır. Onların melik-i fâcir ve habisleri kendi mülkünü oraya vasiyet etmiştir; çünkü bu kilise, kalenin en şerefli yerindedir ve müslümanlardan alınan para ile yapılmıştır.

Bizce tahakkuk etmiştir ki bunlar (yani Sen Jan şövalyeleri) Merhum Sultan Mehmed'in camiinden bir gümüş kandil çalıp o kiliseye asmışlardır. Eğer bunu Sultan Ebu Yezid tasdik etmezlerse sözüne îtimad ettiği kimselerden tahkik etsinler ve böyle bir adamı gönderip işi anlasınlar; zira bu mesele tevatüren şâyi olmuştur; işte bu hususta îcabeden gayret ve hamiyet bu kalenin fethine sultanın azmini uyandıрмаğa kâfidir.

Bunların fasid zanları, Sultan Cem'in oğlu vasıtasıyla *İstanbul*'u almaktır⁴. Bunlar bir kere de Karamanoğlu olduğunu iddia eden bir şahsı alıp ikram ettiler ve kıymettar kumaşlar giydirdiler ve bu vasıta ile bilâd-ı Karamanı alırlar dediler. Taaccüb olunur ki bu hususta Allah nusretini arttırsın. Sultan Ebu Yezid niçin teahhur ediyor? halbuki bunların kahr ve tenkili namaz ve oruç gibi kendilerine farzdır.

Vallahilâzım Sultan Efendimiz, bütün hıristiyan memleketlerini alsa da yalnız Rodos kalesi kalsa birşey yapmış olmazlar; Rodos ahali (şövalyeler) yazda ve kışta gemileriyle deniz üzerinde dolaşırlar, korsanlık ederler ve müslümanların gemilerini alırlar. Eğer Sultan Ebu Yezid, Nasarahullah Kemal Reis ile beş kadirga gönderse ve Rodos gemilerinin hepsini almağı emir eylese yapardı ve bu gemilerdeki Rodos ahalisinin fidyesi mukabilinde pek çok müslümanı kurtarırdı; Rodos ahali Kemal Reis'den azrailden daha ziyade korkarlardı. Allah onu, şövalyelere karşı daima muzaffer etsin⁵.

⁴ Sultan Süleyman Kanunî (5 Safer 929 ve 24 Kasım 1522) de Rodos'u aldıktan sonra Sultan Cem'in hıristiyanlığı kabul etmiş olan oğlunu elde ederek katletmiştir.

⁵ Kemal Reis, İkinci Bayezid zamanında Osmanlı donanmasının tertib ve tanziminde ve sevk ve idaresinde mühim hizmeti görülen ve başarıları ile şöhret bu-

Bu Rodosluların korsanlıkla müslümanların mallarını elde etmek için çıkardıkları donanmalar (feramiral) kalyonuyla *Karabelâ gemisi* ve *Nikola kalyonu* ile beraberindeki *barçe*'lerden (hem nakliye ve hem harp gemisi) mürekkeptir ve işte bütün Rodos donanması bundan ibarettir; fakat bunlar ikişer ikişer olarak ayrı ayrı çıkarlar bundan dolayı Sultan Efendimiz bunlar üzerine Kemal Reis'i beş kadirga ve beş *Silure*⁶ ile gönderecek olursa İnşallahü taalâ bunlara galebe çalar.

Allah, Sultan Efendimin himmetini âli etsin; Rodos fethinden vaz geçmesin ve bunlarla barış yapmasın; çünkü bunların sulhleri baştan savma *حُدّ* hüd'adır; bu fakir sultana bunların halini ve küfür ve fesadlarını ve burada adedleri pek çok olan esirlerin çektikleri eza ve cefayı ve gördükleri şiddeti beyan eden birçok mektub gönderdim; bu müslüman esirleri kendilerini Sultan Bayazıd'ın kurtaracağını umuyorlar; bunların içerisinde otuz senedir kurtulmak ümidinde olanlar da vardır; ihtiyarlar, alil kadınlar ve çocuklar da bulunup hepsi buranın fethini bekliyorlar; bu fakir de bunların halini görerek âciz kaldım, her taraftan erbab-ı hayra mektub yazdım; hiç bir taraftan cevap verilmediğini görünce sabrederek Allahtan emir beklemeğe başladım; Allahtan isterim ki Sultan Beyazıd'ın kalbine buraya sefer açmasını ilham etsin. Ben işittim ki Sultan Bayezid'in yanında bulunan münafıklar, Rodos'un alınmasının suubetli olduğundan bahis ve oranın bir kilise gibi olup alınsa da yapılan masrafa ve dökülen kana mukabil olamayacağını beyan etmekte imişler. Vallahi Sultanım bu Rodos kalesi *Mudon* kalesinden daha sarp değildir⁷; çünkü Rodos'un bir tarafındaki sûrı incedir; çok kalın değildir; hendeğinin de derin olmaması ve ensiz olması itibariyle *Mudon*'dan daha kolay alınır; bundan başka bu tarafa

lan bir Türk âmiralidir. 910 h 1504 de Türk ve müslüman gemilerine rahat vermeden Rodos şövalyelerine karşı sefere çıkarak Rodos adasına asker çıkarıp bazı yerlerini almış ise de ihtimal siyasî düşüncelerden dolayı iş yarıda bırakılmıştır. Onun bu seferinin Ebu Bekir Darânî'nin mektubundan sonra yapıldığı anlaşılıyor.

⁶ *Siluro* italyanca olup küpeşterleri alçak ve sudan aşağısı derin ve sağlam küçük harp gemisidir suya girmiş kısmı derin olmasından dolayı büyük gemiler bunlara çarparak batardı. Araplar az tahrif ile buna *silure* demişlerdir.

⁷ İkinci Bayezid'in de bizzat iştirak ettiği seferde Mora yarım adasının Batı sahilindeki *Mudon* kalesi 906 Muharrem ve 1500 ağustosta zabtedilmiştir. Ebu Bekir Darânî'nin, pek metin olan *Mudon* alındıktan sonra ondan daha az metin olan *Rodos*'un daha kolay alınabileceğini söylemek istiyor.

rüzgâr eser ve bu tarafta ateş yanacak olursa rüzgâr dumanın hepsini kaleye sevkeder; bunlar sabredemezler, kaleyi müslümanlara teslim ederler; çünkü şövalyeler daima böyle bir tehlikeden endişe ederler.

Rodos halkının hepsi rumdur; ancak ferariler (frerlar) yani şövalyeler altıyüz kadar frenktir. Bu frenkler rumlara çok zulüm ederler. Hattâ bazılarını öldürdükleri halde ne kısas edilirler ve nede diyet verirler; rum kadınlarına ve rum çocuklarına taarruz ile zina ve livata yaparlar, mallarını gasbederler ve daima dövmek ve sövmek suretiyle bunlara eziyet ederler; bu hallerden dolayı rumlar bunlara karşı diş bilemektedirler. Buraya müslüman askerleri gelecek olurlarsa kale içindeki rumlar, müslümanlara yardım ederler; maamafih fetih Allahın elindedir; asker ve mühimmat esbab-ı âdiyedir.

Vallahi burada o kadar mal vardır ki akıl onu sayamaz; fakir izah edeyim:

Her nasranî frenk ki sair kalelerden gelip buraya girer ve kendisinin orada *efrari* yani muharib asker kaydedilmesini arzu edip göğsüne salıp takmasını isterse yüz dinar (altın) verir; bu yüz dinar Yahya aleyhisselâm (Sen Jan) namına, bir adam boyunda altından yapılmış *Sen Civan* namındaki sanem hasılâtı meyanına konulur. Bu sanem [put-Salib] üzerinde hesapsız gayet kıymetli mücevherat vardır. Maahâza bu mücevherat her sene frenk hükümdarları ve beylerinin memleketlerinden gönderdikleri diğer cevahirle tebdil olunur; sanemin üzerinden kaldırılan mücevherat bu saneme mahsus hazineye konulur. Korsanların ganimet olarak getirdikleri malların da öşrü bu *Sen Civan*'a nezrolunur.

Vallahilâzîm bu fakir gözlerimle her ay gördüm ki *Rodos*'a daima ganimet gelir; bu hal 767 (1365 M) senesinde *Akkâ* kalesinin fethinden beri devam etmektedir; çünkü *Akkâ* sahibi kaçıp *Rodos*'u îmar ve tahkim etmiştir⁸. Daha bundan belîğ bir misal zikredeyim ki burada ferarilerden (frerlerden=Sen Jan şövalyelerinden) birisi vefat edecek olursa veyahut kale işlerine bakan ümeradan *Kemendor* (kumanbatör) denilen birisi ölürse mallarının hepsi *Sen Civan* namına

⁸ Mektub sahibi Ebu Bekir Dar ânî'nin bu 767 hicret tarihini *Akkâ*'nın zabtu tarihi olarak göstermesi yanlıştır; çünkü daha yukarıda makalenin başındaki birinci notta görüldüğü üzere *Akkâ* bu şövalyelerin elinden 690 h 1291 senesinde zabtedilmiştir. 767 tarihi olsa olsa Filip Dömeziyer'in tahrik etmiş olduğu bir haçlı ordusunun bu (767 h 1365) tarihinde *İskenderiye*'yi işgali üzerine vukua gelen mukabil hareket tarihi olabilir. Memlûk Sultanı, bu hadise sebebiyle Anadolu'daki Türk beylerine de nâmeler göndererek onları haçlılara karşı cihada tahrik etmiştir.

hıfzolunur; Vallahi Sultan Efendimiz, burada bir *kemendor* öldü, seksen bin dinar bıraktı ve hepsi *Sen Civan*'a kaldırıldı. Bunların *Sen Civan* namına bu paraları hıfzetameleri bunlarla islâm memleketlerini zabtecekleri kanaatinden ileri gelmektedir; bu paraları askerî işlere sarfedeceklerdir.

Rodos kalesinde Şarkın ve Garbin iddihar edilmiş hazineleri vardır; bundan dolayı *Sen Civan*'ın malı Sultanın bu kaleyi fethetmek üzere sarfedeceği maldan kat kat ziyadedir; şehirdeki mallarda mücahidlerindir. Bilfarz burada mal olmadığı teslim edilsin. Adanın fethi sebebiyle müslümanların, kâfirlerin ezasından kurtarılmaları yüzünden hasıl olacak mânevî savab müminlere kâfidir; bâhusus ki bu fetih taayyün etmiş ve vacib olmuştur.,

Ebu Bekir Darânî'nin mektubunun tercümesi burada bitti. Rodos'u alma teşebbüsü Fatih Sultan Mehmed zamanında muvaffak olamamış ve İkinci Bayezid zamanındaki Kemal reis'in denemesi de akim kalmıştır. *Mısır* ve *Suriye*'nin alınmasından sonra devlet adamlarından bazılarının Yavuz Sultan Selim'i de Rodos fethine tahrik ettikleri görülüyor; tarihin kaydına göre Sultan Selim bunlara "*Rodos'u zaptetmek için ne kadar barutunuz var ve kaleyi elde etmek için de ne kadar zaman lâzımdır?*" diye sormuş onlar da dört aylık barutumuz var demişler. Bu cevaba canı sıkılan Pâdişah:

— *Ceddim Sultan Mehmed zamanında Rodos'un alınmasının mahcubiyeti hâlâ devam edip dururken siz bu mahcubiyeti iki kat yapmak mı istiyorsunuz? dört aylık barut hiç yeter mi? benim de bulunmamı arzu etmektesiniz; giderim, fakat eli boş dönersem birinizi sağ bırakmam; oranın zabtı dört aylık barutla değil iki katını sarf etmekle mümkün olursa ne mutlu!*" demiş⁹.

Kanunî Sultan Süleyman'ın cülusunu müteakib Papa Onuncu Leon, Protestan mezhebini meydana çıkaran Lüter ile mücadele halinde bulunuyorlardı. Rodos'un şövalyeler elinde bulunması bilhassa *Doğu Akdeniz*'in daimî surette lâtinlerin nüfuzu altında kalmasını mücib olduğundan *Doğu Akdeniz*'de tamamen kendi hâkimiyetini tesis etmek isteyen genç hükümdar, vezir Mustafa ve Denizci Kurdoğlu'nun de teşvikleriyle *Rodos*'un zabtına karar verdi; nihayet altı ay şiddetli muhasara ve müteaddit hücumlardan sonra 24 Kasım 1522 da Rodos alınarak Yavuz Sultan Selim'in dört aylık barutun kalenin fethi için yeter olmadığı hakkındaki mütalâasının isabeti anlaşıldı.

⁹ *Tacüttevarih*'in ilâvesi *Selimnâme*'den hülâsa (s. 618).

KÜLTEPE'DE 1953 YILINDA YAPILAN KAZILAR

Dr. TAHSİN ÖZGÜÇ

1953 Yılı'nın Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında Türk Tarih Kurumu ve Millî Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına yürütülen Kültepe Kazısı, Dr. Nimet Özgüç, Mimar Arkeolog Mahmut Akok, Ankara Arkeoloji Müzesi Asistanlarından Burhan ve Neriman Tezcan, Fotoğraf Dursun Cankut, muştahzır Abdullah Gök ve bu makalenin sahibi tarafından idare edilmiştir. Bu seneki mesai hem Kolonistler şehrinde, hem de höyük'de, yani, asıl müstahkem Kaneş'de temerküz ettirilmiştir. Biz bu raporda, yalnız, Kaneş karumu kazılarının neticeleri üstünde duracağız. Stratigrafisi, küçük eserleri ve hele bir Hitit Megaron'u ile fevkalâde bir ehemmiyet kazanmış olan asıl Kaneş höyüğü kazılarının sonuçlarını ayrı bir rapor halinde takdim etmeği uygun bulduk.

1948 Yılındanberi kazılmakta olan karum'un höyükten ayrı olarak yapılmış ve yeniden plân-karelere bölünmüş haritasına dikkat edilirse, esas çalışma sahalarının şehrin kuzey ve orta kısmında olduğu, kazıların henüz güney yarısına intikal ettirilmediği görülür (Plân. 1). Ayrıca münferit ocakların muhtelif istikametlere doğru genişletilmesinde, kazı sahasına düşen tarlaların bize ait olup olmasının büyük tesiri vardır. Bugüne kadar karum'un yalnız kuzey yarısında açılmış olan ocakların muhtevası, henüz tetkiki icabeden büyük mevzuun ehemmiyetini, harabe yerinin zenginliğini öğretmeğe kâfidir.

Karum'un C-H/1-10 plân karelerine düşen A ocağının batı, doğu ve güney kısımlarında yaptığımız araştırmalarda, bilhassa 1949 yılında C-D/6-8 karelerinde meydana çıkardığımız kuzeybatı-güneydoğu istikametini takip eden sokağın batısında¹, Ib katına ait büyük bir binayı tetkik ettik (Plân. 2). Bir büyük ve müteaddit küçük odadan ibaret olan bu binanın Ia safhasında da tamir edilerek kullanıldığı ve hattâ büyük odanın bir duvar vasıtasıyla ortadan

¹ Tahsin ve Nimet Özgüç, *Kültepe Kazısı Raporu 1949*, Ankara 1953, s. 11.

ikiye bölündüğü anlaşılmaktadır. Ia safhasının bu izleri, en iyi olarak, D/8 ve C/7 karelerinde görülmektedir. Bu sahada iyi korunmuş ve âdeta birer blok teşkil eden bina grupları birbirinden muntazam sokaklarla ayrılmıştır. Plânda kapı yerleri oklarla gösterilmiştir. Binaların taban seviyelerinden de yukarıya doğru devam ettiği anlaşılan taş duvarları iyi korunmuştur. Yapı malzemesinde ve tekniğinde daha önceki senelerde tesbit ettiklerimizden farklı bir hususiyet yoktur. Dış duvarların taşları biraz daha iri ve muntazam, orta duvarları küçük ve iki sıra taşlar halindedir (Res. 1). Yalnız, ehemmiyetli köşelerde ve orta kısımlarda iri, muntazam taş bloklar tercihen kullanılmıştır. Derin temelli kısımlar, alttaki II. kat yangınından 15-20 cm. üstte bulunmaktadır. Küçük odalardan bir tanesinin tabanı muntazam, birbirine iyi alıştırmış yassı taşlarla döşenmiş, köşe boşlukları da ufaklariyle doldurulmuştur. En yüksek noktamız 3. cü ile 5. ci oda arasında ve 2.86 m. de görülenidir. Bu, satıhtan 36 cm. derinlikte demektir. Binanın en derin temeli 1 No. lu odanın doğu duvarında ve 4.20 m. ye erişmektedir. 1 No. lu odanın içten uzunluğu 8.5, genişliği 5; 2. nin 5.5×3; 3. nün 2.30×1.5; 4. nün 3.10×1.5; 5. nin 4×2 metredir. Güney yönleri kısmen tahrip edilmiş, kısmen de tarafımızdan tetkik edilememiş olan 6 ve 7 numaralı odaların genişlikleri 3.80 ve 2 m. olup, uzunlukları 4 m. den daha fazladır. 3 ve 4 numaralı odalar çok küçüktür. Buna rağmen, her ikisinde de kapı yerlerinin varlığı, kullanıldıklarını göstermektedir. Binamız, doğrudan doğruya II. katın yanmış kerpiç enkazı ve iyi korunmuş kerpiç duvarları üstüne inşa edilmiştir. 5 Numaralı odanın tabanı altına ve II. katın yangın enkazı içine gömülmüş dört küp mezara tesadüf edildi. Cesetlerden biri, ağız ağıza getirilmek suretiyle, birbirini kapayan iki küpün içine gömülmüştür (Res. 6). Ib'ye has olan bu küplerden bir tanesinin omuzu üstünde hiyeroglif (!) işaretleri vardır (Res. 7, 37).

C/8 Karesindeki müstatilî odanın tabanı üstünde ve uzun duvarlar boyunca, muntazam surette yerleştirilmiş iri küpler, büyük banyo kapları in-situ olarak duruyordu. Odaların tabanında, mezarlarda bulunmuş olan ev eşyası hem bol, hem de Ib katı için tipiktir.

C/8'de Güneybatıya doğru inkişaf eden diğer binanın tetkiki ikmal edilememiştir.

F/8'de yapılan araştırmalar, kuzey-güney sokağının doğu-batı sokağına E/8'de birleştiğini ve F/9'da 6 m. uzunluğunda bir

Kör sokak'ın bulunduğunu öğretti. Bilindiği gibi *Hrozny*, *Puşu-kin* ve *Lakipum* arşivlerini F-G/8-9 karelerinin tarafımızdan kazılmayan kısımlarında bulmuş ve F-G-H/8, 9, 10 karelerine düşen A ocağını atlamıştı ².

S-T/30 Karelerinde yapılan kazılarda, karum'da iyice tetkik edilemeyen atölyeleri, iş yerlerini ve o yerlere mahsus eşyayı tanımak imkânını bulduk. Aşağı-yukarı kuzeybatı istikametini takip eden dar bir sokağın iki tarafına ve karşı karşıya gelmek üzere inşa edilmiş olan dikdörtgen plânlı odacıklara hem Ib, hem de II. katta tesadüf ettik. Her odada bir ve hattâ bazılarında iki furun vardı. Odalarda günlük ev eşyasına hiç rastlanmadığı halde, aynı tipe giren potalar, critilmiş maden artıkları, taş kalıplar boldu. Kazısına devam edilecek olan bu kısmın, karum'da iş yerlerinin toplandığı bir saha olduğundan şüphe edilemez.

Y-Z/28-29'da inkişaf ettirilen kazılar, Ia'nın az tanıdığımız binalarına yenilerini ilâve etmiştir. Bunların mânaları, 1951 yılında bulunanlarla birleştirildiği zaman, daha kolay anlaşılacaktır ³. Ia katının ev temelleri çift sıra taşla, geniş olarak örülmüş ve kerpiç duvarlarda 38×36x12 cm. ve 40x20x12 cm. ölçüsünde iri kerpiçler kullanılmıştır (Res. 2). Bunlar, Ib ve II katın kerpiçlerinden farklıdır. Ia safhasında Ib'nin furunları tahrip edilmiş, hemen bitişiğine yenileri kurulmuştur. Buradaki Ib yapılarına ait en mühim hususiyet, eşlerine ancak karum'da ve biraz değişik olmak üzere, Alişar'da raslanmış olan çift gözlü, büyük ocaklardadır.

Karum'un güney yarısının başlangıcında, ff-gg/41-42 plân karelerde tecrübe mahiyetinde açılan bir ocakta Geç Roma devrinin taş sanduka mezarları tarafından yer yer tahrip edilmiş olan bir Ib evinin tabanları taş döşeli geniş bölmeleri veya kapalı avluları tetkik edildi. Bunların da kalın bir yangın tabakası üstüne bastığı bellidir.

* * *

C-D-E/7-8 ve E-F/6 karelerine düşen II. kat binaları, karum'un her tarafında görüldüğü şekilde, insan elinden çıkmış büyük bir yangınla tahrip edilmiştir (Plân. 3). C-D/7-8'deki binanın E/8'de kalan duvar parçası 1949'da kazılmıştı. Ib katının sağlam binası altında

² Rapport preliminaire sur les fouilles Tchecoslovaques du Kültepe (Syria 8, 1927) s. 9.

³ *Beleten* 66,s. 289 v.d.

(Res. 1) kalan bu ev çok tahrip edilmiş olmasına rağmen, plânını ve iç teşkilâtını tayin etmek mümkün oldu (Res. 3). Plânı N-O-P/20 karelerinde bulunmuş olan arşivin aynidir⁴. Bunun için şimdi bazı teferruat üstünde durmakla iktifa edeceğiz. Kuzeybatıdan güneydoğuya uzayan bina, 19 m. uzunluğunda, 6.5-7 m. eninde bir müstatildir. 6x6 m. boyundaki 1 numaralı oda, oldukça karışık bir durum arz etmektedir. Ortasında, biraz çarpık düşen, taş duvarlı bir bölme vardır. Bunun içi ve kısmen furunun kuzeyi, taş döşelidir. Burası bir kiler vazifesini görmüş olmalıdır. Odanın doğusunda, aynı yerde ve üst üste olmak üzere, iki defa taban değiştiren bir furun vardır. İkinci kullanışta tabanı 7 cm. yükseltilmiştir. İlk safhada batıya bakan ağız kapatılmış, ikincisi kuzey yönünden açılmıştır. Furunun kuzeyinde, içinde aş kabı bulunan derince küllük, batısında ocak bulunmaktadır. El değirmeni taşı ocağın yanında idi. Evin 13 tableten ibaret olan arşivi, bu odada ve hepsi dağınık durumda bulundu. Mutfak kapları ile güzel testilerin, meyveliklerin, rütonların çoğu yangın ve yıkılmanın tesiriyle odanın muhtelif köşelerine dağılmıştı. Koridorun genişliği 1.80 m. dir. Tabanı çakıtaşı ve çanakçömlek parçalarıyla döşenmiştir. Kuzey müntehasındaki taş eşikli iki kapıdan biri mutfaka, diğeri 2 numaralı odaya açılır. Burada kapı önüne konulan iki yassı taşla, bir nevi, sahanlık meydana getirilmiştir. Odanın tabanı üstündeki taş sıraları, ahşap kapının kasasını tutmak için tertiplenmiş olabilir. Aynı odanın kuzey duvarı ortasında, ağaç direğe tabanlık eden kaide taşı yerinde duruyordu. 3 Numaralı dar ve uzun höcrede (3.70x1.20 m.) bir merdiven bulunmalıdır. Höcrenin kuzey duvarındaki sıva sathının kapıdan itibaren yukarıya doğru meyilli olarak devam ettiği, yani, duvarın yarısının sıvalı, yarısının da sıvasız olduğu görüldü. Bu, burada merdivenin varlığına ve merdiven altında kalan kısmın sıvanmadığına işarettir. Koridordan merdiven dairesine açılan kapının düzenli taş eşikleri iyi korunmuştur. Çok tahrip edilmiş olan 4 numaralı dar höcrenin mahiyeti karanlıktır. Doğrudan doğruya koridorla birleşen 5 numaralı büyük odanın (6.20x5.50 m.) güneybatı yarısı henüz tetkik edilememiştir. Binanın dışarıya bu kısımdan açılmış olması, kuvvetle, muhtemeldir.

⁴ *Bulleten* 65, s. 101 v. d., Res. 1-2,5.

E-F/6'daki kerpiç yapı, komşu binalarla sıkışık olması dolayısıyla, çok köşeli bir plân iktisap etmiştir (Plân. 3). İki bina arasındaki saha kazılmamış olmasına rağmen, sokak binanın batısında ve E/6'dadır. Buradaki sokak kapısının karşısında gene dar ve uzun bir merdiven dairesi vardır (Res. 4). Güney'de, F/6 ve E/6'da mahiyetleri bu sene anlaşılamayan iki çarpık bina ile çevrili bir avlu veya meydanlık mevcut olmalıdır. Kuzeydoğudaki furunlu büyük oda ile, batısındaki ikinci odanın tetkiki bitirilmemiştir.

Bu sahada Ib katına ait evlerin tabanları altındaki mezarların sayısı, oldukça, fazladır (Res. 5). Bu hal, II. kat yapılarının tahribini kolaylaştırmıştır. Bu mezarlardan 4.75'de görüleni, ölü hediyelerinin nevi ve mânası bakımından çok ehemmiyet kazanmıştır. Yalnız bu binada, kerpiçten yapılmış ve yanmış bütün II. kat binalarının aksine, tek tablete ve sağlam bir kaba dahi raslanmamış olması, dik-kata şayandır. Bu bakımdan bina bir istisna teşkil eder.

F-G-H/8 karelerinin bir kısmı *Hrozny* tarafından kazılmıştı. Biz F/8'deki Ib katı binalarını kaldırdıktan sonra, yakılmış bir kerpiç binanın izlerini tesbit ettik. Çok tahrip edilmiş olan bu yerde üç tablet ile (Kt. e/k 185-187) tabletlü iki zarf (Kt. e/k 188-189) meydana çıkardık. Bunlar, *Hrozny*'nin *Pûsu-kîn* ve *Imtilum* arşivlerini⁵, hususiyile, ait oldukları yapı katlarını kontrol etmemize yarayanmıştır.

N/20-21 karelerinde yaptığımız kazılarda Ib katında dar, II. de daha geniş olmak üzere, eskiden tetkik ettiğimiz üç caddenin dördüncüsünü⁶, yani, doğudaki kuzey-güney caddesinin batıdaki paralelini meydana çıkardık. Her iki katta da esas istikametlerini değiştirmeyen bu caddeler, Ia-b ve II. katta sağlam ve kısmen tahrip edilmiş durumda elimize geçen 5 müstakil binayı çevirmekte ve küçük bir mahalle meydana getirmektedir. Burada, kuzey-güney istikametini takip ile güney'deki doğu-batı sokağına O/22'de; kuzeydeki muvazisine N/19'da birleşen bu II. kat caddesinin N/21 karesindeki 2 metre karelik bir kısmında, yangın enkazı ile birlikte atılmış, 166 tablet bulundu. Aralarında açılmamış zarf yoktu. Bunlar yangın esnasında veya ondan sonra arşivlerin birinden alınarak, buraya topluca bırakılmış olmalıdır. Bir kısmı *Dr. Kemal Balkan* tarafından okunmuş olan tabletlere göre, arşiv *Aşşur-emuqi*'ye aittir. *K. Balkan*, bu patronun

⁵ *Syria* 8, 1927, s. 9.

⁶ *Bellethen* 65, s. 102-103 ve Res. 1.

arşivine ait olmak üzere, 1950 yılında keşfedilenlerin birkaç yüz tanesini, daha önce, tetkik etmişti. Bu 166'lık gurup, hemen kuzey-doğusundaki asıl arşivden, herhangi bir maksatla, alınarak sokağın buradaki en geniş kısmına atılmış olmalıdır.

* * *

Sağlam yapıları, bol mezarlarıyla karakterlenen Ib katı, tableti, çanak-çömleği, heykelcikleri ve kalıpları bakımından da bilgimize yenilikler getirmiştir. D/8'deki odadan çıkarılan tablet (Kt. e/k 167), *Walter tableti* diye anılan vesika bir yana bırakılırsa, Kültepe'nin damga mühürlü ilk vesikasını temsil etmektedir. İki yüzü de ikişer damga mühürle mühürlenmiş olan tabletin, 1949 yılında bulunmuş olanlarla birlikte neşredilmesi, Ib tabakasının kronolojisi ve bu safhadaki Assur-Kaneş ticaretinin mahiyeti hakkında esaslı ip uçlarının sağlanmasına yarayacaktır.

Aynı evin tabanında bulunan üç vazo, teknik ve şekilleri bakımından Anadolu'ya yabancıdır (Res. 14); bunlar Kuzey-Mezopotamya'dan idhal edilmiş olmalıdır. Yükseklikleri 5.2-5.5 cm., ağız çapları 5-5.2 cm. arasında değişen bu üç vazocuk çarkta yapılmış, gri-boz renklidir. Hamurlarına ince mika tanecikleri karıştırılmış olan bu vazoları, hem teknik hem de şekilleri bakımından, Tepe-Gavra'nın IV., V., VI. katında⁷, Nuzi'de⁸ bulunanlardan ayrı tutmak doğru değildir. Kuzey-Mezopotamya'da, tabakalarının da gösterdiği gibi, uzunca müddet kullanıldığı anlaşılan bu tipin, Assur'la hâlâ ticarî münasebetlerini devam ettiren Ib tüccarları tarafından getirilmiş olması, gerçeğe en yakın bir ihtimaldir. Kültepe'dekilerden 1.5-3 cm. kadar daha iri olan bu vazo tipinin daha eski ve daha iri örneklerinin, meselâ, Assur'da G tabakasında da bulunmuş olmasına şaşmamalıdır⁹. Bunlar, daha önce neşrettiğimiz *Habur kapları* hakkında söylediklerimizi teyit etmektedir¹⁰.

Yukarıda bahis konusu edilen mezar küpünün yüksekliği 48 cm., karın genişliği 42 cm. dir (Res. 6, 7, 37). Biz bu tipin Ib katına has olduğunu, II. de hiç kullanılmadığını tesbit etmiştik¹¹. Yeni küpün

⁷ E. A. Speiser, *Excavations at Tepe-Gawra*, vol. 1, Philadelphia 1935, Lev. 67, 105; 71, 151; 73, 184, 186

⁸ Viktor Christian, *Altortumskunde des Zweistromlandes*, Leipzig 1940, lev. 376, 1.

⁹ V. Christian, Lev. 315, 7.

¹⁰ *Bulleten* 65, s. 106 v.d.

¹¹ *Kültepe 1949*, s. 50.

chemmiyeti, bir tarafında ve kulpları arasında biri boyunu, diğer ikisi omuzu üstüne yapılmış üç işarete sahip oluşundadır. Küpün kreme çalan kirli astarı üzerine, kırmızı boya ile ve kalın şeritler halinde işlenen bu üç işaretten üstekinin malûm bir Hitit hiyeroglifi olduğundan şüphemiz yoktur. Diğer ikisinin birer hiyeroglif işareti veya sembol olup olmadığını tayinini mütehassıslarına bırakıyoruz. Yukarıda, üstünde durulan tabletin de aynı odada bulunduğu göz-önüne getirilirse, karum'da Ib katında çivi yazısıyla hiyeroglifin(!) yan-yan kullanıldığı kolayca anlaşılır.

Tipik vazoların ikincisi, kırmızı astarlı, halka dipli, çift mütenazır kulpludur (Res. 8). Yüksekliği 22 cm., karın genişliği 17.5 cm. olan bu vazo tipinin de ilk defa Ib katında kullanıldığını, II. de bilinmediğini yazmıştık ¹². Şimdi aynı tipe bazı Osmankaya *Urna*'larının da girdiğini görüyoruz ¹³. Esasen, bu benzerliğe işaret etmiş olan *K. Bittel*'in Osmankaya mezarlarının en eskilerini Kaneş-karum'un I. tabakasına kadar yükseltmesini ¹⁴, bilhassa, teyit etmek isterim. Kaneş'de Ib ile II. kat yapıları arasında görülen farkı, kap şekillerinden bir çoğunun, tekniğin, mevzuu tanrı, insan ve hayvan olan heykeltraşlık eserlerinin, yeni olarak ortaya çıkan sembollerin, kolcuklu balta gibi ¹⁵ bazı madenî aletlerin, damga mühürlerin itirazsız bir şekilde teyit ettiğini, *Hititliliğin* bilhassa Ib katında ayrı bir hususiyetle karşımıza çıktığını bir defa daha belirtmek zorundayım.

Sepet kulplu, açık kırmızı astarlı, parlak perdahlı çayadanlık (Res. 9), sanduka mezarda (Res. 5) ölü hediyesi olarak bulunmuştur. Yüksekliği 29.1 cm. dir. İki satırlı kulbunun iççiliği, ağız kısmının ayrı bir parça halinde, gövdeye sonradan eklenişi, Hitit vazoculuğunun Kaneş-karumu'nda eriştiği seviyenin yüksekliğini gösterme bakımından, eşine ender raslanan bir misali teşkil eder. Krem astarlı ve gövdesi beş dilimli çaydanlık (yük. 16, geniş. 11.6 cm.) da Ib katı için yeni bir tipdir (Res. 13). Bu da bir küp mezardan çıkarılmıştır. 40 cm. Yüksekliğindeki kırmızı astarlı testi (Res.10), diğer üç misal

¹² *Kultepe 1949*, s. 48 v.d. Res. 222.

¹³ *MDOG 86*, s. 40, Res. 16.

¹⁴ *MDOG 86*, s. 39.

¹⁵ *Kultepe 1949*, s. 68, Res. 572. Kanaatımca, bu balta Anadolu'daki kolcuklu baltaların en eskisidir. Biz, Ib katında kolcuksuları daha sivri olan iki baltanın taş kalıplarını, potaların yanında, atölyede bulduk.

ile birlikte, ölü hediyelerinin evlerde kullanılanlardan farklı olduğunu açıkça göstermektedir.

Ib evinin E/6-7 karelerine düşen odasının taban taşları altında ¹⁶ ve II. kat tabanının çok üstünde bir arslan rütonu ile, nakışlı ve nakışsız birçok kap bulundu. Bunların II. kat evlerinden alınmış ve buraya saklanmış olması muhtemeldir. Bunlar arasında kırmızı astarlı, parlak perdahlı ve tek kulplu meyvelik ile (Res. 11); uzun boyunlu, çift mütenazır memeli, şerit kulplu ve yonca ağızlı testi (Res. 12) anılmağa değer. Bunlar, karum'da bir ana tipe dahil bulunan bu kapların kendi aralarında gösterdiği tâli hususiyetleri ve aynı zamanda Hititlere aidiyeti kabul edilen çanak-çömlek tiplerinin diğer Hitit şehirlerinde ne kadar az tanındığını öğretmesi bakımından da ehemmiyetlidir. Ben, Ib katında kullanılmış olan yonca ağızlı testilerin Suriye-Lübnan testilerine müşabehet arzettiğini, bir münasebetin varlığını yazmışım ¹⁷. Yeni buluntular da bu görüşü teyit etmiştir.

II. Katın çanak-çömleğine gelince; her senekinden daha zengin olan bu koleksiyondan seçtiğimiz beş misal üstünde durmakla yeteneceğiz. Dördüncü kulbunun yerini tutan bir boğa başı ile süslenmiş iri meyvelik (Res. 17a-b), C-D/7'de tabletlerin yanında bulunmuştur. Boğa başı mütharriktir; boyunu boydan boya delinmiş ve bu delikten geçirilen bir çivi veya çubuk vasıtası ile meyvelige bağlanması temin edilmiştir. Biz, bu nevi iki parçalı meyvelikleri Ib katında da bulmuştuk ¹⁸. Yarım metre yüksekliğindeki bu meyvelik, alelâde bir mutfak kabından ziyade, ritüelde kullanılmış bir nesne olmalıdır. Başın üslûbu, bilhassa uzun burununun, dar yanaklarının ve düz alınının ifade tarzı, Kaneş'de bulunmuş olan diğer boğa başlarının üslûbundan farklıdır. Yalnız, *Lakipum* arşivindeki sanduka mezarda ölü hediyesi olarak, bulunan allık kutusunu süsleyen boğa başları, meyvelikteki başın üslûbundadır ¹⁹.

Aynı evde ele geçirilen ikinci eser, gövdesi tekne biçimli bir koç rütonunu temsil eder (Res. 18). Hayvanın başı ve kısa boynu teknenin dar kısmı ortasına bağlanmıştır. Burun delikleri büyük, burunu müte-

¹⁶ *Kültepe 1949*, s. 4, Res. 16-17.

¹⁷ *Kültepe 1949*, s. 36 v.d.

¹⁸ *Kültepe 1949*, s. 40, Res. 132a-b.

¹⁹ Tahsin Özgüç, *Kültepe Kazısı Raporu 1948*, s. 92, Res. 435.

bariz kemerli, iri boynuzları yanakları üstünden burun kemerine doğru kıvrılmıştır. Başın üslûbu, karum'da keşfedilmiş olan diğer hayvan heykellerinde müşahede edilen üslûba emsâl teşkil etmektedir. Rütunun asıl ehemmiyeti, teknenin uzun kenarı üstüne yapıştırılmış olan insan tasvirindedir. Geniş omuzlu, adeleli insan, kabaca tasvir edilmiş olmasına rağmen, ucu sivri burununun iriliği, sivrice olması gereken yüksek serpuşu ve sarığa müşabih kısmı ile, bu muntakada ve bu devirde tanıdığımız tiplerin, çamurla, basit bir şekilde yoğrulmuş bir örneğini canlandırmaktadır. İnsanın belden aşağısı, tekne içinde kaldığından ve görülmeyeceğinden dolayı tasvir edilmemiştir. Küreğe müşabih çıkıntılı kısım, bu şahsın bir kayıkçıyı temsil ettiğini, teknenin de bir kayık modeli olduğunu göstermektedir. Eser, kahverengi astarlı, parlak perdahlıdır.

Silindir boyunlu bir vazunun boyunu üstüne, kaba bir şekilde, kabartılarak yapılan insan yüzü (Res. 19), esas itibariyle, Batı Anadolu'lu olan bir şeklin İç-Anadolu'da ve Koloni çağında da bilindiğini göstermesi bakımından önemlidir. Boz renkli, kaba hamurlu parçanın burun, göz ve kaş kemerleri nisbetsiz olarak yapılmış, kaşları derin çizgiler halinde ve alnı üstüne doğru mübalağalı bir şekilde kıvrılmıştır. Misalimizden farklı olmakla beraber, bu tip eserler Boğazköy²⁰ ve Alacahöyük'de²¹ Eski Hitit katlarında bulunmuştur.

Silindir mühür baskılarında muhtelif mâna ve şekillerde görülen balık tasvirlerinin varlığına rağmen²², karum'da bu kazı mevsimine kadar balık biçimli içki kaplarına raslanmamıştı. N/20-21'deki II. kat caddesine kırıldıktan sonra atılmış olan balık rütünü krem astarlı ve siyah renkle boyalıdır (Res. 16). Su, tabîî bir şekilde tasvir edilmiş olan balığın ağzından akmaktadır. Ayrıca ağzının alt kısmında da iki ufak hava deliği vardır. Bunun da hayvan biçimli diğer içki kapları gibi, Eski Mezopotamya²³ ve Anadolu'nun Koloni devri sanatında mânası olan balığın şeklini almış bir rütün olduğundan şüphe edilemez. Biz, karum'da bulduğumuz tekne biçimli rütünlardan bir tane sinin içinde yüzer durumda tasvir edilmiş muhtelif balık kabartmalarını da görmüş bulunuyoruz.

²⁰ *MDOG* 74, s. 16, Res. 11.

²¹ Henüz neşredilmemiştir. Bunu sayın Dr. H. Koşay'dan öğrendim.

²² *Kültepe* 1949, s. 105.

²³ D.van Buren, Fish offerings in Ancient -Mesopotamia (*Iraq* 7, s. 101 v.d.).

Devetüyü astarlı, ağız kenarı ve karını ortası yivli ve üç ayaklı vazonun ağız kenarı, ortası, dibine yakın kısmı, yani yivlerinin üstü kırmızı renkli, birbirine muvazî üç kalın şeritle boyanmış ve şeritler arasındaki iki geniş boşluk da zikzak motifleriyle nakışlanmıştı (Res. 15). İlk bakışta da görüleceği gibi, vazonun biçimi ve boyanışı aynı kata ait olan diğer boyalılarından çok farklıdır. Ağız çapı ve yüksekliği aşağı-yukarı birbirine müsavi olan bu vazo, Kuzey - Mezopotamya veya Habur men'şeli olmalıdır. Karum'da bu tipin boyasız ve ayaksız olan tek misali Ib katında bulunmuştu. Kuzey - Mezopotamya vazoları, bizimkine bakınca, daha uzun boylu-endamlıdır. Prof. *M. E. L. Mallowan*, Tel-Jidle vazoları münasebetiyle, bu tipin Güney-Kuzey Mezopotamya'da ve hattâ İran'daki misalleri üstünde durmuş ve mukayeseli kronolojilerini selâhiyetle münakaşa etmiştir²⁴. Bizim vazo, *Mallowan*'ın bahis konusu ettiği Tepe-Gawra ve hattâ Lagaş'ta temsil edilen eski örneklerin Kaneş'teki varlığından başka birşey değildir. Karum vazosu hem tekniği, hem de şekli bakımından, en çok, çağdaşı bulunduğu vazoların benzeridir. Bu vazo, Assur'lu tüccarların beraberinde getirdiği ender kaplardan bir tanesidir. 1949'da Ib katında bulunmuş olan boyalı vazo²⁵, ağız kenarı üstüne oturtulan kulbu müstesna, diğer bütün hususiyetleriyle, bu tipe dahildir.

* * *

S/30'da Ib katında, potaların ve maden dökümünde kullanıldığı anlaşılan yalağa müşabih büyük taş teknenin yakınında bulunmuş olan taş kalıp, bu tipin esas merkezine-Kaneş'e lâyük bir eserdir (Res. 21). Uzunluğu 9.1, genişliği 4.9, kalınlığı 2.4 cm. dir. İyi korunmuştur; yalnız arka yüzündeki kertik, sonradan kırılmak istendiğini, zorlandığını gösterir.

Erkek tanrı, izlerine göre, boynuzlu olduğu anlaşılan sivri serpuş giymiştir. Ufkî yivli serpuşun tepesinde yukarı açık hilâle müşabih bir kısım vardır. İri, patlak gözlü, büyükçe-uzun burunlu, kemer kaşlıdır. Bu devirde Kaneş de iyi tanıdığımız dört köşeli, sun'i/takma sakalı tulanî olarak taranmıştır. Kısa boyunlu, omuzları, hafifçe, köşelidir. Kolları, parmakları, hattâ elbisenin kol kapakları iyice belirtilmiştir. Sol elinde omuzuna dayalı dala müşabih bir asa, sa-

²⁴ *Iraq* 8,s.148-149. Bu malzeme nevi ozamandanberi armış değildir. Bunun için *Mallowan*'ın yazdıklarına eklenecek yeni bir şey yoktur.

²⁵ *Küllepe* 1949, s. 60, Res. 337 a-b.

ğında balta tutmaktadır. Topuklarına kadar uzayan elbisesi, birbirine muvazî ufak çizgilerle süslüdür.

Kadın tanrı, bu tipe giren her örnekte olduğu gibi, saç buklelerini meydanda bırakan takke biçimli bir serpuş giymiştir. Serpuşun geniş sathı zikzak motifiyle nakışlıdır. Bunun da gözleri iri ve göz çukurları mubalağalı bir şekilde geniştir. Burunu erkeğinkine müşabih olmakla beraber, çenesi geniş bir sath halindedir. Yüz, heyeti umumiyesiyle, çok kemikli bir tesir bırakmaktadır. Yanaklar çökük, şakak kemikleri bellidir. Tek gerdanlıklıdır. Vücudunun üst kısmı da giyilidir. Aynı şekildeki uzun etekliği, erkeğinkinin aksine, şakulî çizgilerle süslenmiş ve araları gene ufak-eğri hatlarla doldurulmuştur. Kadın tanrının kucağında tuttuğu çıplak çocuk, kollarını anasının göğüslerini tutacak şekilde yukarı kaldırmış, bacaklarını da yana açmıştır.

Nimet Özgüç karum'da bulunmuş kalıptan çıkma kurşun bir figürin münasebetiyle, bu tip eserler üzerinde, kâfi miktarda, durduğundan ²⁶ burada aynı mevzuu ele alacak değiliz. Yalnız, çok teferuata inhisar eden, ayrılıklar bir yana bırakılırsa, yeni Kaneş kalıbı her bakımdan Alışar ²⁷ ve buldukları yerler bilinmeyen diğer üç kalıbın ²⁸ aynıdır. Bir tanesi müstesna, çoğunlukla uzun eteklik giyen bu çift tasvirli tanrılardan erkeklerin üslûbu birbirinin aynı olmasına rağmen, ellerindeki silâhları, yani, sembolleri farklıdır. Biz, çok mühim olan bu hususiyete istinaden, erkeklerin ayrı ayrı tanrıları temsil ettiğini düşünüyoruz. Esasen, *Nimet Özgüç* bu devirde muhtelif yerli tanrı tiplerinin teşekkül etmiş olduğunu, göstermiş bulunmaktadır ²⁹. Bazan çocuklu, bazan çocuksuz; çıplak, giyili veya yarı giyili olan kadın da tek kadın tanrıyı, yani hocam *Landsberger*'in ifadesiyle *Tanrılar anasını* ³⁰=baş kadın tanrıyı temsil etmektedir. Bu kalıp, Koloni devrinin Ib safhasına ait tabletleriyle, vazih bir şekilde tarihlenmiş bulunmaktadır.

E/6'da Ib katı evinin stelli odasının ³¹ tabanı altında ve II. kata ait bir evin kısmen kerpiç duvarı, kısmen de furunu üstüne gelmek

²⁶ *Bellefen* 66, s. 292-294.

²⁷ *OIP* 29, s. 191, Res. 230, d. 154.

²⁸ D. Opitz, *Altorientalische Gussformen, Festschrift Max Freiherrn von Oppenheim*, Berlin 1933, s. 198 v.d., Lev. 7, 11; 8, 12-13.

²⁹ *Kültepe* 1949, s. 104; *Beleten* 65, s. 120 v.d.

³⁰ *Bellefen* 10, s. 238, not: 6.

³¹ Stelli oda için bk. *Kültepe* 1949, s. 6 v.d., Res. 11, 22.

üzere, Ib insanları tarafından gömülmüş bir küp mezar bulundu (Res. 5). İçindeki iskeletin kalça kemiğine dayalı vaziyette, fildişinden çıplak bir kadın heykelciği duruyordu (Res. 20 a-ç). Daha ilk bakışta da ünik bir eser olduğu anlaşılan heykelciğin yüksekliği 9.3, genişliği 2.4, kalınlığı 2.3 cm. dir. Alnı hizasında, yukarıya doğru hafifçe yükselen geniş ve yuvarlak şapkalı; uçları serpuşa dayanan büyük kulaklı, yassı burunlu, büyük ağızlı, dolgun yanaklıdır. Göz çukurları beyzî, yuvarlak göz bebeklerinin yeri boştur. Bu, kıymetli maddelerden yapılmış olan bebeklerin kaybolduğunu gösterir. Geri çekik alnı ile serpuşu arasındaki kısımda tam ortadan ayrıldıktan sonra, iki yana taranmış saçları iyice görülebilmektedir. Dar ve düşük omuzlu, dirsekleri sivri kolludur. Parmakları teker teker işlenmiş elleriyle göğüslerini alttan tutmaktadır. Göbeği itina ile işlenmiştir. Kalçaları geniş ve etlidir. Diz kapakları tabii bir şekilde işlenmiş, on ayak parmağı da birer birer gösterilmiştir. Bacaklarının dizden aşağısı kısa ve kalındır. Yeri önceden hazırlanmış cinsiyet uzvu çukurluğuna, ayrı bir maddeden yapılmış müselleî kısım, itina ile, hâk edilmiştir. Kadın, heykelle birlikte, tek parça halinde işlenmiş bir taht üstünde oturmaktadır. Ölünün kemiğine dayalı bulunduğu arka kısmı hırpalanmış ve yer yer çatlamıştır.

İlâheyi temsil ettiği muhakkak olan heykelciğin benzerini bulmak ve ait olduğu kültür çevresini tayin etmek güçtür. Bunun için, şimdilik mevcut imkânların en mühimleri üstünde durabileceğiz. Herşeyden evvel en mühim olanı, heykelciğin bu kadar eski bir tabakada, Ib katı tabletlerinin en çok bulunduğu stelli odanın tabanı altındaki bir mezarda keşfedilmiş olmasıdır. Eserimizin ilk benzerini, sadece, Kültepe'de bulunduğu bildirilmekle iktifa edilen alabastardan bir heykelcik temsil eder³². Gerçekten, kolları dirseklerinden kırılmış ve sonradan tamamlanmış olan bu alabastar heykelciğin gövdesi (baş kısmı eksik), oturuşu ve tahtı (bunda parmaklıkları) örneğimizin aynıdır. Bunların, bu merkezde aynı tipi temsil etmiş olması, gerçeğe çok yakın bir ihtimaldir. Fildişi ilâhenin Hitit devrine ait en yakın iki

³² *RHA* 30,1938, s. 207, Lev. 3, 21 (K.Karamete). Fildişi eserler üzerindeki araştırmaları ile de iştihar den Dr.R.Barnett, bu konuda bana yazmak lütfunda bulunduğu mektupta, 32,35.ci vebilhassa 36.cı nota dikkatimi çekmiş ve kendisi de fildişi heykelciğin, daha ziyade, yerli bir eser olabileceğini düşünmüştür. Meslekdaşımın bu kıymetli yardımına teşekkür etmeği borç bilirim.

benzeri Alacahöyük'de bulunmuş olan tunçtan ilâhe heykelcikleridir³³. Bilhassa oturmuş olan ilâhenin umumî vaziyeti ve ayrıca serpuşu, tahtı, göğüsleri bizimkine benzemektedir. Ayakta duran ikinci ilâhenin belden yukarısı için de aynı şeyi düşünmek lâzımdır. Ciddî bir ayırıcı unsur olduğundan şüphe etmediğimiz başlığın, Alacahöyük tunçlarında, bizimkinden farklı olarak, bütün enseyi de örttüğü ve omuzlara kadar indiği görülmektedir. *K. Bittel*, pek haklı olarak, Alacahöyük heykelciklerini Eflâttunpınar'da aynı tipe giren ilâhe kabartmasıyla mukayese etti³⁴. Ben de, *Bittel*'in yazdığı gibi, bütün bu ilâhelerin aynı ilâheyi veya birbirine pek yakın ilâheleri temsil etmiş olacaklarından şüphe etmeyorum³⁵.

Bunlardan başka, M. Ö. III. Bin yıla ait olan bir Antalya idolünün başlığını bizimkinden ayrı tutmak mümkün değildir.

Anadolu'da ilâhenin yüz üslûbuna giren san'at eserleri mevcut değilse de, fildişi heykelciğin geri çekik alnı ve yassı burunu Doğu Anadolu tipi için karakteristiktir. Bununla beraber, mukayeseleri zaman ve mekân bakımından genişletecek olursak, *M. L. E. Mallo-wan*'ın Tel-Brak'da Cemdetnasr mâbedinde keşfettiği alabastar başların çok ferdî olan yüz tiplerine kadar gerilere gitmek icabedecektir³⁶. Tel-Brak'ın çok daha eski başları bizimkinin aynı değildir; fakat aralarında bir müşâbehet vardır. Eğer, Kültepe figürini yerli bir işçiliğin eseri ise, ki yukarıdaki izahatımızdan böyle olduğu anlaşılıyor, o zaman Habur ve Mari istikametinden gelen bir tesiri de almış olmalıdır. Ben, bu ilâhe heykelinin Habur mıntakasından, veya tesir sahasından idhal edilmiş olabileceğini, kabul edemem. Bu, mahallî bir eser olup, Koloni devrinin ve bilhassa merkezi Kaneş olan mntakanın yerli üslûbuna, mahallî yaratıcılığına bir emsal teşkil eder.

* * *

Zarflar üstündeki silindir ve damga mühür baskılarının motif ve üslûpları 1948-1951 yıllarında bulunmuş olanlara bir yenilik getirmemiştir³⁷. Bununla beraber, Yerli ve Assur üslûbuna dahil örnek-

³³ Hamit Koşay, *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, Lev. 67, 1 a-b, 3.

³⁴ *Bibliotheca Orientalis*, Jaargang X, No. 1-2, 1953, s. 2 v.d.

³⁵ *Liv. Ann.* 11, 1909, Lev. 26.

³⁶ *Iraq* 9, 1947, Lev. I.

³⁷ Bu konuda bk. Nîmet Özgüç, *Kültepe 1949*, s. 95 v.d.; *Bulleten* 65, s. 119 ve 66, s. 295 v. d.

ler arasında mühürleri bilinmeyen eşhassa ait örneklerin ortaya çıktığı ve bu sayede mühür hazinesine yenilerinin katıldığı sabittir. Her iki yüzü de ikişer damga mühürlü bir Ib tableti, bu hususiyetiyle 9500 Kültepe tableti arasında ikinci misali teşkil etmektedir. Ib Katı enkazından çıkarılmış olan pişmiş toprak mührün mühür sathına bir mihver etrafında dönen sekiz kuş başı tasvir edilmiştir (Res. 22). Karum'da II. kat zarfları üstündeki damga mühür baskılarında aynı motife ve üslûba sık sık raslanmaktadır³⁸. Bu vesikanın ehemmiyeti, zarflar üstündeki baskılarını iyi tanıdığımız yuvarlak mühür sathlı damga mühürlerin şeklini öğretmesinde ve hele *Hitit*'li karakterini göstermesindedir³⁹. Ib katından çıkarılan ay biçimli ağırlığın üstündeki mühür baskısı da (Res. 23), mühür sathı yuvarlak bir damga mühüre aittir. Tasvirleri çok silinmiş olmasına rağmen, mührün mevzuunu yere yatmış/sinmiş bir tavşanın üstünde karşı karşıya duran iki kartal teşkil etmektedir. Bu baskı, çok tipik bir Hitit motifi olan bu sahnenin⁴⁰ daha Koloni devrinde teşekkül etmiş olduğunu ispata kâfidir.

* * *

Kaneş karumu kazıları, Koloni devrinin madenî aletleri bakımından mühim ve çok vesikanın meydana çıkmasını sağlamıştır. Şimdi, bugüne kadar İç-Anadolu'da benzerlerine raslanmamış muhtelif aletlerden bahsetmek ve M. Ö. II. binin ilk çeyreğindeki maden işçiliğine yeni örnekler katmak imkânları hazırlanmıştır. Mühim bir kısmı Ib ve II. kat mezarlarında ölü hediyesi olarak bulunan bu madenî eşya arasında iki tunç kaptan ilkinin omuzu ve dibine yakın kısmı yivlidir (Res. 35=II. kat). Vazo, silindir boyunlu, dışarı taşık ağız kenarlı ve çukur diplidir. Ib katının pişmiş topraktan kulplu ve kulpsuz vazoları, bu madenî tipin taklitleridir. Sepet kulplu olanı da aynı şekilde pişmiş toprak kaplara proto-tipik etmiştir. Kabın *M. Akok* tarafından yapılmış olan resminde, kulbun gövdeye bağlanış tekniği, perçin ve çengelleri teferruatıyla gösterilmiştir (Res. 36). II. Troia'da⁴¹, Alacahöyük⁴² mezarlarında bulunmuş olanların

³⁸ *Belleten* 66, s. 295.

³⁹ *Arkeoloji Araştırmaları* 2 (Alişar Eti Buluntularının Tarihlenmesi) s. 87 v.d.

⁴⁰ *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, Lev.81,3 ve Düdartepe'de *Belleten*'in X. cildinde kapak resmi.

⁴¹ H. Schmidt, *Schliemann's Sammlung*, Berlin 1902, Nr. 5819.

⁴² *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, Lev. 178.

gövdeleri bizimkinden farklı olmakla beraber, müşabih tiplerin M. Ö. III. binin ortalarına kadar yükseldiğini göstermektedir.

Tunç harp aletleri eskiden bulunmuş olanlara bir yenilik getirmemiş; yalnız miktarlarını arttırmıştır⁴³. Bunlardan ikisi II. kat mezarlarında (Res. 26-27), ikisi de Ib evlerinde bulunmuştur (Res. 24-25). Dört hançer de *Griffzungendolche* denilen ve Önasya memleketlerine çok eski çağlardanberi yayılmış olan tipin tâli hususiyetler gösteren örneklerine aittir. Keskin yüzleri müselleî, sapları dar ve uzunca, veya daha kısa ve genişçe olan bu hançerlerin ortalarında çok mütebariz olmayan zıhları vardır. Tiplerinin hususiyetine göre, ya saplarının üst kenarı tek delikli (Res. 26) veya alt kenarına yakın olmak üzere, çift-tek delikli (Res. 25, 27), veyahutta yüzlerinin üst kenarı ikiye delikli olur (Res. 24). Deliklerin çoğunda çivileri de korunmuştur. Tipi hem Kaneş'de, hem de diğer merkezlerde malûm olan beşinci hançerin hususiyeti, zıhının yüksek ve muntazam oluşundadır (Res. 28). Esasen, biz karum'da bulduğumuz hançer kalıplarının (taş) ortasındaki derin ve muntazam çukurların bu nevi zıhları temine yaradığını müşahede etmiştik. 18 cm. Uzunluğundaki hançer, II. kata ait bir ölü hediyesidir. Aynı mezarda bulunmuş olan iki mızrak ucunun müselleî yüzleri de, eskiden bulunanlara bakınca⁴⁴, daha mütebariz zıhlıdır (Res. 29). Ölünün yanına, ağaç saplarına geçirilmiş durumda bırakılmış olan bu mızrak uçlarından ilki sapı doğuya, yani, mezarın içine bakmak üzere güney-batı köşeye; ikincisi de ilkinin karşısına (güney-doğu köşeye) yerleştirilmek suretiyle, uzun saplarının da mezara rahatça sığması sağlanmıştır. Bu tertibe göre, ağaç saplardan birinin 1.15 cm., diğerinin 1.25 cm. den daha küçük olmasına imkân yoktur.

Ib katında 8.3 cm. uzunluğundaki tunç orak, esasında, bugünkü mânasında bir orak olmayıp⁴⁵, orak biçiminde elde taşınan bir silâhtır⁴⁶ (Res. 30).

⁴³ *Kültepe 1948*, s. 85; *Kültepe 1949*, s. 67 v.d.

⁴⁴ *Kültepe 1948*, s. 85.

⁴⁵ *Kültepe 1949*, s. 68.

⁴⁶ Sap kısmı delikli ve daha uzun boylu orakların da silah olduğu mevzuunda bk. *Iraq* 9, 1947, s. 165, Lev. 31, 1 (M. E. L. Mallowan).

17.2 cm. uzunluğundaki tunç bizin üst yarısı burmalarla, mahirane bir şekilde, süslenmiştir (Res. 31). Bir II. kat evinin tabanında bulunmuş olan bu biz, başka yerlerdeki benzerlerinin devrini tayine yardım edecektir.

Hitit şehirlerinde keşfedilmiş olan altın ve gümüş eşyanın, hiç denilecek kadar, azlığı malûmdur. Buna mukabil, Kaneş karumu'nda bu nevi süs eşyası, daha şimdiden, mühim bir yekûnu bulmuştur. Altın küpelerden başka (Res. 32-33), ölülerin gözlerini, ağızlarını kapatan altın safihaların daha uzunları alna, bir çelenk gibi, geçirilmiştir (Res. 35). Bunlardan bir tanesinin uzunluğu 20.5 cm., genişliği 3 cm. dir.

DIE GRABUNGEN VON 1953 IN KÜLTEPE

Dr. TAHSİN ÖZGÜÇ

Die Kültepe-Grabungen von 1953 fanden im Auftrage der Türkischen Historischen Gesellschaft und der Generaldirektion der Altertümer und Museen des Ministeriums für Unterricht und Erziehung in den Monaten Juli bis September statt und wurden durchgeführt von Dr. Nimet Özgüç, dem Architekten-Archäologen Herrn Mahmut Akok, den Assistenten am archäologischen Museum Ankara, Herrn Burhan und Frau Neriman Tezcan, dem Photographen Herrn Durşun Cankut, dem Präparatoren Herrn Abdullah Gök und dem Schreiber. Die Arbeit in diesem Jahre konzentrierte sich sowohl auf die Kolonistensiedlung, wie auch den Höyük, d. h. die eigentliche, besetzte Kaneş. In diesem Bericht werden wir die Ergebnisse der Grabungen auf dem Karum von Kaneş behandeln. In einem gesonderten Bericht werden wir die Stratigraphie, die Kleinfunde und die Ergebnisse der Tätigkeit auf dem eigentlichen Höyük von Kaneş vorlegen, die eine ganz besondere Bedeutung dadurch gewonnen haben, dass dort ein hethitisches Megaron entdeckt wurde.

Auf dem Karum wird seit 1948 gegraben; von ihm ist eine spezielle Karte angefertigt, gesondert von der Karte des Höyüks. Diese Karte ist in eigne Plan-Quadrate aufgeteilt. Auf ihr ist erkennbar, dass bisher vorwiegend im Norden und im Zentrum der Stadt gearbeitet wurde, und dass die Grabungen noch nicht die südliche Hälfte ergriffen hatten (Plan. 1). Ferner ist der Verlauf verschiedener einzelner Schnitte in verschiedenen Richtungen stark dadurch beeinflusst worden, ob die im Grabungsgebiet liegenden Felder uns gehörten oder nicht. Immerhin lehrt uns schon der Inhalt der bisher nur im Nordteil des Karum angelegten Schnitte, welche Bedeutung die noch vor uns liegende Aufgabe hat, und wie reich die Ruinenstadt ist.

Wir untersuchten ein grosses Gebäude der Schicht Ib (Plan. 2) im Westen der von Nordwest nach Südost gehenden Strasse, die wir bei unseren Untersuchungen in den West-Ost- und Südteilen des Schnitts A im Planquadrat C-H/1-10 in Karum gefunden hatten,

und zwar vorwiegend im Jahre 1949 in den Planquadraten C-D/6-8¹. Dieses Gebäude besteht aus einem grossen und mehreren kleinen Zimmer und ist in der Periode Ia bereits repariert und benutzt worden; damals wurde das grosse Zimmer durch eine Zwischenwand geteilt. Die Reste der Periode Ia lassen sich am besten in den Quadraten D/8 und C/7 erkennen. In dieser Periode waren die Gebäudegruppen, die gut erhalten sind und beinahe Haus-Blocks darstellen, voneinander durch ordentlich angelegte Strassen getrennt. Auf dem Plan sind die Türen durch Pfeile gekennzeichnet. Die Steinfundamente, die sich über den Fussboden hinauf erhoben, sind gut erhalten. Aber hinsichtlich des Baumaterials und der Bautechnik sind sonst keine Unterschiede zu den Bauten der früheren Grabungsjahre zu vermerken. Die Steine der Aussenwände sind etwas grösser und besser gelegt, die Zwischenmauern bestehen aus kleinen Steinen in Reihen angeordnet (Abb. 1). Nur an wichtigen Ecken oder Mittelteilen sind vorzugsweise grosse, gut behauene Steinblöcke benutzt. An Stellen, wo das Fundament tief hinabreicht, steht es 15-20 cm. über der Brandschicht von Schicht II. Eines der kleinen Zimmer hat einen Fussboden aus wohl aneinandergesetzten flachen Steinen, und sogar die Ecken sind mit kleinen Steinen ausgelegt. Die höchste Stelle des Hauses liegt zwischen dem dritten und dem fünften Zimmer, und ist 2.86 Meter, d. h. 36 cm. unter der Erdoberfläche; die tiefsten Fundamente sind in der Ostwand des Zimmers Nr. 1, und reichen auf 4.20 Meter hinab. Zimmer Nr. 1 hat eine Fläche von 8.50 zu 5 Metern; Zimmer Nr. 2 von 5.50 zu 3.30 Metern; Zimmer Nr. 3 ist 2.30 zu 1.50 Meter gross; Zimmer Nr. 4 ist 3.10 zu 1.50 Meter gross; und Zimmer Nr. 5 ist 4 zu 2 Meter gross. Die Südwände der Zimmer 6 und 7 sind teils zerstört, teils nicht mehr von uns untersucht; sie waren 3.80 bzw. 2 Meter breit und über 4 Meter lang. Die Zimmer 3 und 4 sind sehr klein; trotzdem sind sie benutzt, weil beide Türen besessen haben. Dieses Haus steht direkt auf den Brandruinen der Lehmwände und der gut erhaltenen Lehmmauern der Schicht II. Unter dem Fussboden des Zimmers 5 wurden 4 Topfgräber gefunden, die in die Brandschicht von Schicht II eingelassen waren. Eine der Leichen war in 2 Töpfen bestattet, die Öffnung gegen Öffnung aneinandergelegt waren (Abb. 6). Einer dieser, zu Schicht Ib

¹ Tahsin und Nimet Özgüç, *Kultepe Kazısı Raporu 1949*, Ankara 1953, S. 125.

gehörigen Töpfe war auf der Schulter mit Hieroglyphen (!) bemalt (Abb. 7, 37).

Auf dem Boden des rechteckigen Zimmers im Quadrat C/8, standen an den Längsseiten der Wände grosse Krüge sowie grosse Waschbecken in situ, wohl-aufgereiht. Hausrat, der in reichem Masse auf dem Boden die Zimmer und in den Gräbern gefunden wurde, ist für die Schicht Ib typisch.

Die Untersuchung des anderen Gebäudes, das sich in C/8 nach Südwesten zu ausdehnt, ist nicht abgeschlossen.

Die Untersuchungen in F/8 haben ergeben, dass sich die Nord-Süd-Strasse mit der Ost-West-Strasse in E/8 traf, und dass in F/9 eine 6 Meter lange Sackgasse bestanden hat. Bekanntlich hat *Hrozny* die Archive des *Pusu-kin* und *Lakipum* in den von uns nicht untersuchten Teilen der Quadrate F-G/8-9 gefunden, und hat den Teil des Schnittes A, der in die Quadrate F-G-H/8-10 fällt, übersprungen².

Durch Grabungen in S-T/30 hatten wir Gelegenheit, Werkstätten und Arbeitsplätze und zu ihnen gehörige Gegenstände kennen zu lernen, die wir im Karum nicht richtig hatten untersuchen können. Hier fanden wir in Schicht Ib wie auch in Schicht II kleine, rechteckige Räume zu beiden Seiten einer engen Gasse, die etwa nord-südlich verlief. Jeder dieser Räume hatte einen, manche sogar zwei Öfen. Während man in diesen Räumen keinerlei tägliche Gebrauchsgegenstände fand, fand man zahlreich Töpfe von immer demselben Typ, Reste geschmolzenen Metalls und steinerne Gussformen. Die Grabungen in diesem Abschnitt sollen noch weitergeführt werden; es ist aber kein Zweifel, dass wir hier die Werkstätten-Zone von Karum vor uns haben.

Die Grabungen in Y-Z/28-29 haben uns neue Beispiele von Gebäuden der Schicht Ia, die noch recht wenig bekannt waren, gegeben. Ihre Bedeutung wird offensichtlich, wenn wir die neuen Gebäude mit denen, die 1951 ausgegraben sind, zusammenstellt³. Die Fundamente der Häuser von Ia bestehen aus Doppelreihen von locker aneinandergelegten Steinen (Abb. 2); für die Lehmziegel-Wände sind grosse Lehmziegel von $38 \times 36 \times 12$ cm. und $40 \times 20 \times 12$ cm. ver-

² Rapport préliminaire sur les fouilles Tchécoslovaques du Kültepe, in *Syria* 8, 1927. S. 9.

³ *Bulleten*, no. 66. S. 298 f.

wendet. Diese unterscheiden sich von den Ziegeln der Schichten Ib und II. In Schicht Ia sind die Öfen von Ib zerstört, und neue sind beinahe an derselben Stelle aufgebaut. Die wichtigste Eigenart der Bauten von Ib an dieser Stelle sind ihre grossen Feuerplätze mit doppeltem Feuerloch; Parallelen dazu finden sich nur im Karum und in etwas anderer Form in Alişar.

Am Beginn der Südhälfte des Karum, in ff-gg/41-42, wurde eine Versuchsgrabung gemacht, bei der der Fussboden eines Hauses der Schicht Ib gefunden wurde, mit grossen, steingepflasterten Räumen oder gedeckten Hallen. Diese waren durch Steinkistengräber aus spätrömischer Zeit stellenweise zerstört. Auch diese Räume waren offensichtlich auf einer dicken Brandschicht gebaut.

Die Häuser der Schicht II in den Planquadraten C-D-E/7-8 und E-F/6 sind durch einen grossen, von Menschenhand angestifteten Brand vernichtet, wie überall auf dem Karum (Plan. 3). Der Teil des Hauses in C-D/7-8, der in E/8 lag, wurde schon 1949 ausgegraben. Obwohl dies Haus, das unter dem ganz erhaltenen Haus der Schicht Ib liegt (Abb. 1), recht zerstört ist, liessen sich doch noch der Plan und der Aufbau des Hauses untersuchen (Abb. 3). Es hat denselben Plan wie das Archiv, das in N-O-P/20 gefunden wurde⁴. Darum wollen wir hier jetzt nur auf einige Einzelheiten eingehen. Das Gebäude ist rechteckig, und erstreckt sich von Nordwest nach Südost; es ist 19 m lang und 6.5 bis 7 m breit. Das Zimmer nr. 1, das 6×6 m gross ist, bot einen reichlich unklaren Anblick; es hatte in der Mitte eine steinerne, etwas schiefe, Zwischenwand. Dahinter, und teilweise auch der Teil nördlich des Ofens, war der Boden steingepflastert und der Raum muss wohl als Keller gedient haben. Im Ostteil des Zimmers aber ist ein anderer Ofen, der zweimal an derselben Stelle, übereinander, auf verschiedenem Niveau neu-errichtet ist. Der letzte Boden ist 7 cm erhöht. Das Feuerloch war beim ersten Ofen nach Westen gerichtet; dies wurde später verschlossen und eine neue Öffnung an der Nordwand gemacht. Nördlich des Ofens liegt ein ziemlich tiefes Aschenloch, in dem sich Ess-Schalen befanden, und westlich des Ofens ist ein Herd. Neben dem Herd war eine steinerne Handmühle. Die 13 Tontafeln dieses Hauses fanden sich alle

⁴ *Bulleten*, no. 65, S. 110 f, und Abb. 1-2, 5.

in diesem Zimmer verstreut. Die Küchentöpfe, schönen Tonkrüge, Fruchtständer und Rhytons lagen in allen infolge des Brandes und des Einbrechens des Hauses in alle Ecken des Zimmers verstreut. Das Haus hatte einen Korridor von 1.80 m Breite, der mit Kieseln und Tonscherben gepflastert war. Er hatte an seinem Nordende zwei Türen mit Steinschwellen, von denen die eine in die Küche, die andere ins Zimmer nr. 2 ging. Hier wurde durch zwei vor die Tür gelegte lache Steine eine Art Plattform geschaffen. Steinreihen auf dem Fussboden mögen dazu gedient haben, den hölzernen Türrahmen zu tragen. Im gleichen Zimmer befand sich ein Fundamentstein, der als Base für einen hölzernen Pfeiler diente, noch in situ in der Mitte der Nordwand. In dem engen und langen Zimmer nr. 3, von 3.70 zu 1.20 m Grösse, muss sich eine Treppe befunden haben, denn der Verputz der Nordwand dieses Raums beginnt an der Tür und geht schräg nach oben, sodass die eine Hälfte der Wand verputzt, die andere dagegen ohne Verputz war. Dies weist deutlich darauf hin, dass hier eine Treppe existierte, und dass der Teil unter der Treppe unverputzt geblieben war. Die schönen Türschwellesteine der Türe, die vom Korridor zum Treppenraum ging, sind gut erhalten. Wozu der enge Raum nr. 4, der sehr zerstört ist, gedient hat, ist unklar. Zimmer nr. 5 ist direkt mit dem Korridor verbunden und 6.20 zu 5.50 m gross; seine Südwest-Hälfte ist noch nicht ausgegraben; es ist aber sehr wahrscheinlich, dass hier der Eingang zu dem ganzen Haus gelegen hat.

Ein Lehmziegelbau in E-F/6 ist zwischen die Nachbarhäuser eingezwängt und weist daher einen viereckigen Plan auf (Plan. 3). Obwohl der Platz zwischen beiden Häusern noch nicht ausgegraben ist, ist klar, dass die Strasse im Westen des Hauses, im Quadrat E/6 lag. Hier war wiederum ein enger, langer Treppenraum gegenüber der Strassentür (Abb. 4). Im Süden, in Quadrat F/6 und E/6 muss ein Hof oder ein offener Platz gewesen sein, der von 2 unregelmässigen Häusern umgeben war; deren Charakter konnte in diesem Grabungsjahr noch nicht festgestellt werden. Auch die Untersuchung des grossen Zimmers mit Ofen im Nordosten und eines zweiten Raums im Westen ist noch nicht abgeschlossen.

In diesem Gebiet fanden sich recht viele Gräber unter dem Boden der Häuser der Schicht Ib (Abb. 5). Dadurch sind natürlich mehr Bauten der Schicht II zerstört worden. Das Grab in 4.75 m Tiefe

ist wegen seiner Beigaben und seiner Sinnggebung das bei weitem bedeutendste. Auffallend ist, dass in diesem Haus im Gegensatz zu allen anderen Lehmziegelhäusern der Schicht II, die verbrannt sind, keine einzige Tontafel oder unzerbrochener Topf gefunden ist. In diesem Punkt bildet dies Haus eine Ausnahme.

In einem Teil der Quadrate F-G-H/8 hat schon *Hrozny* gegraben. Wir legten erst die Häuser der Schicht Ib in F/8 frei, und stiessen dann auf Spuren eines verbrannten Lehmziegelhauses, welches reichlich zerstört war; es wurden in ihm aber doch 3 Tafeln (kt e/k 185-187) und zwei Hüllen (Kt. e/k 188-189) gefunden. Sie halfen uns bei der Bestimmung der Bauschichten, zu denen *Hrozny's Puşu-ktn* und *Imtilum*-Archive gehörten⁵.

Bei unseren Grabungen in den Quadraten N/20-21 fanden wir ausser den 3 Strassen, die wir schon früher untersucht hatten, und die in Schicht Ib eng, in II aber breiter waren, noch eine vierte⁶, eine Parallelstrasse im Westen der Nord-Süd-Strasse. Keine dieser Strassen ändert ihre Hauptrichtung in einer der beiden Schichten; sie umgehen fünf einzelne Häuser, die in den Schichten Ia-b und II teils wohl erhalten, teils zerstört gefunden wurden, und führen dann auf einen kleinen Stadtplatz. Im Planquadrat N/21, wohin diese nordsüdliche Strasse der Schicht II, nach Kreuzung mit der südlicheren Ost-West-Strasse in O/22 und mit der weiter nördlich verlaufenden Parallelstrasse in N/19, verläuft, fanden sich 166 Tontafeln auf einem 2 qm grossen Fleck, inmitten von Brandaschen. Keine ungeöffnete Hülle wurde darunter angefundnen. Sie müssen also während oder nach dem Brand aus einem der Archive geholt und dort weggeworfen worden sein. Ein Teil dieser Tafeln wurde von Dr. Kemal Balkan gelesen; danach gehören sie zum Archiv von *Aššur-emuqi*. Dr. Balkan hatte schon früher mehrere hundert Tafeln aus diesem Archiv untersucht, die bei den Grabungen von 1950 gefunden waren. Sie sind also alle 166 aus dem eigentlichen Archiv gleich nordöstlich von der Fundstelle aus irgend einem Grund weggenommen und hier, an der breitesten Stelle der Strasse hingeworfen worden.

* * *

⁵ *Syria* 8, 1927, S. 9.

⁶ *Beleten*, no. 65, S. 111-2 und Abb. 1.

Die Schicht Ib mit ihren guterhaltenen Bauten und zahlreichen Gräbern hat unsere Kenntnisse auch auf anderen Gebieten bereichert: Tontafeln, Töpferei, Kleinplastik und Gussformen. So stellt eine Tafel aus dem Zimmer in D/8(Kt.e/k 167) den ersten Beleg eines Stempel-Siegels aus Kültepe dar, wenn man von der sogenannten Walter-Tafel absieht. Sobald diese auf beiden Seiten mit je zwei Stempel-Siegeln gesiegelte Tafel, zusammen mit denen, die 1949 gefunden sind, veröffentlicht ist, werden wir solide Grundlagen für die Chronologie dieser Schicht Ib und für die Art des Handels zwischen Assur und Kaneş in dieser Periode bekommen.

Drei, auf dem Boden desselben Hauses gefundene Gefässe, sind in Technik und Form nicht-anatolisch (Abb. 14) und müssen wohl aus Nord-Mesopotamien eingeführt sein. Sie sind zwischen 5.2 und 5.5 cm hoch und haben eine Öffnungsweite von 5 bis 5.2 cm, sind auf der Scheibe gemacht; ihre Farbe ist grau. In den Ton sind kleine Glimmer-Stückchen gemischt. Sie lassen sich in Technik und Form nicht von Stücken, wie sie in den Schichten IV, V und VI von Tepe-Gavra⁷ und in Nuzi⁸ gefunden sind, trennen. Dieser Typ ist in Nord-Mesopotamien, wie die Grabungsschicht-Befunde zeigen, lange benutzt worden. Es liegt darum sehr nahe, anzunehmen, dass die Stücke von den Kaufleuten der Zeit Ib, die weiterhin in Handelsbeziehungen mit Assur standen, von dort her importiert sind. Dagegen spricht nicht, dass sich, z.B. in der Schicht G von Assur Stücke dieses Typs gefunden haben, die 1.5 bis 3 cm grösser sind, als die in Kültepe gefundenen, und auch älter als diese sind⁹. Dies bestätigt nur unsere Hypothese über die Habur-ware¹⁰.

Der oben bereits erwähnte Grab-Topf ist 48 cm hoch und hat eine weite von 42 cm (Abb. 6-7, 37). Wir fanden, dass dieser Typ charakteristisch ist für Schicht Ib und nie in II auftritt¹¹. An diesem neuen Topf ist bedeutsam, dass er an einer Seite, zwischen den Henkeln auf dem Hals ein, und auf der Schulter zwei Zeichen hat. Die Zeichen

⁷ E. A. Speiser, *Excavations at Tepe-Gavra*, vol. I, Philadelphia 1935, Taf. 67, 105; 71, 151; 73, 184, 186.

⁸ *Altertumskunde des Zweistromlandes*, Leipzig 1940, Taf. 376, 1.

⁹ V. Christoan, *l. c.* Taf. 315, 7.

¹⁰ *Bulleten*, no. 65, S. 115 f.

¹¹ *Kültepe Raporu* 1949. S. 174.

sind mit roter Farbe und in breiten Linien auf den schmutzig-crème-farbenen Untergrund des Krugs aufgemalt; das oberste Zeichen ist zweifellos eine wohlbekannte hethitische Hieroglyphe; es muss den Spezialisten überlassen werden zu entscheiden, ob auch die beiden anderen Zeichen Hieroglyphen sind oder nur Symbole. Bedenkt man, dass die Tontafel, die wir oben besprachen, im gleichen Zimmer gefunden ist, so erkennt man, dass im Karum in Schicht Ib Keil und Hieroglyphenschrift (!) gleichzeitig benutzt wurden.

Das zweite der typischen Gefäße hat roten Grund, einen Standring und zwei, einander gegenüberstehende Henkel (Abb. 8). Es ist 22 cm hoch; der Umfang ist 17.5 cm. Wir schrieben früher dass dieser Typ in Schicht II unbekannt war und zum ersten Mal in Ib auftritt¹². Wir erfahren jetzt aber, dass er auch unter den Urnen von Osmanakaya sich findet¹³. Ich möchte dabei besonders darauf hinweisen, dass K. Bittel, der auf diese Ähnlichkeit aufmerksam gemacht hat, daraufhin die ältesten Osmanakaya-Gräber zeitlich an die Schicht I von Karum von Kaneş heranrücken möchte¹⁴. Zwischen den Bauten von Ib und II in Kaneş besteht ein Unterschied, der sich unabweisbar auch in den meisten Gefäßformen, der Technik der Keramik, in Werken der Skulptur, in denen Götter, Menschen oder Tiere dargestellt sind, und in neuen Symbolen, in gewissen Metallgeräten, wie Ärmchenbeilen¹⁵, und in Stempelsiegeln, widerspiegelt. Und so möchte ich hier nochmals feststellen, dass wir, vor allem in Schicht Ib eine besondere Art hethitischer Kultur vor uns haben.

In dem Kistengrab (Abb. 5) fand sich als Beigabe eine Guss-Kanne (Abb. 9) mit Korbhenkel, und glänzendem Überzug auf hellrotem Überzug. Sie ist 29.1 cm hoch. Die Feinheit der Arbeit des beiderseits geglätteten Henkels, das nachträgliche Anfügen der Öffnung an den Leib, macht dies Stück zu einem Beleg für die hohe Qualität, die die hethitische Keramik auf dem Karum

¹² *Kültepe Raporu 1949*, S. 172 f. und Abb. 222

¹³ *MDOG 86*, S. 40, Abb. 16.

¹⁴ *MDOG 86*, S. 39.

¹⁵ *Kültepe Raporu 1949*, S. 195 und Abb. 572. Meiner Ansicht nach ist dies das älteste Ärmchenbeil aus Anatolien. Wir fanden in Schicht Ib in dem Atelier neben den Tiegeln zwei Gussformen für noch spitzere Beile.

von Kaneş erreicht hat. Neu für die Schicht Ib ist eine Guss-Kanne mit crêmfarbenem Überzug, deren Bauch aus 5 Stücken besteht (Abb.13). Sie ist 16 cm hoch und 11.6 cm breit und stammt ebenfalls aus einem Topfgrab. Zusammen mit den anderen 3 Stücken zeigt eine 40 cm hohe Schnabelkanne mit rotem Überzug (Abb.10) deutlich, dass die Totenbeigaben von der Haushaltsware abweichen. Unter den Fussboden-Steinen des Zimmers der Schicht Ib, das in E/6-7 lag¹⁶ aber noch weit über dem Boden der Schicht II wurden ein Löwen-Rhyton und zahlreiche bemalte und unbemalte Keramiken gefunden. Es ist wahrscheinlich, dass sie aus Häusern von II genommen und hier versteckt worden sind. Erwähnung verdienen von diesen Stücken ein Fruchtständer mit rotem Überzug und glänzender Polietur mit einem einzigen Henkel (Abb.11) und eine Kleeblattkanne mit langem Hals, zwei gegenständigen Warzen und Bandhenkel (Abb.12). Sie sind darum bedeutsam, weil sie zeigen, wie wenig wir aus anderen hethitischen Städten Keramik-Typen kennen, die den Hethitern zugeschrieben sind, und auf dem Karum mit kleinen individuellen Abweichungen zu einem Haupttyp gehören. Ich hatte schon früher geschrieben¹⁷, dass die Kleeblatt-Kannen von Ib syrischen und libanesischen Kannen ähneln und dass eine Verwandtschaft vorliegt; dies wird durch die neuen Funde weiterhin bestätigt.

Die Keramik der Schicht II ist diesmal noch reicher als in früheren Jahren vertreten; wir wollen aus unserer Sammlung hier nur 5 Beispiele vorführen. Das erste ist ein grosser Fruchtständer, der in C-D/7 neben den Tontafeln gefunden wurde (Abb.17ab), und anstelle eines vierten Henkels einen Stierkopf trägt, welcher abnehmbar ist. Sein Hals ist durchbohrt und kann durch einen durch das Loch gezogenen Faden oder Stab an dem Fruchtständer befestigt werden. Wir fanden solche aus zwei Teilen bestehenden Fruchtständer auch in Schicht Ib¹⁸. Das Stück, das 50 cm hoch ist, ist kein gewöhnlicher Gebrauchsgegenstand, sondern muss wohl einen rituellen Zweck gehabt haben. Im Stil weicht der Kopf besonders durch die lange Nase und die engen Wangen mit der flachen Stirn von den anderen Stier-

¹⁶ *Kültepe Raporu 1949*, S. 117 und Abb. 16-17.

¹⁷ *Kültepe Raporu 1949*, S. 158 f.

¹⁸ *Kültepe Raporu 1949*, S. 161 Abb. 132 a-b.

köpfen von Kaneş ab. Nur die Stierköpfe, die die als Totenbeigabe verwandte Schminkdose im Kistengrab im Archiv des *Lakipum* schmücken, sind genau so gerarbeitet¹⁹.

Ein zweites Stück aus demselben Haus ist ein Widder-Ryhton mit wannen-förmigem Leib (Abb. 18). Der Tierkopf mit seinem kurzen Hals ist an der schmalen Seite der Wanne angebracht. Seine Nasenlöcher sind gross, der Nasenbogen ist ebenfalls gross; die langen Hörner sind oberhalb der Backen nach dem Nasenbogen zu gedreht. In seinem Stil gleicht dieser Kopf anderen Tierfiguren, die im Karum gefunden sind. Die eigentliche Bedeutung dieses Rhytons liegt in der menschlichen Figur, die auf dem Längsrand der Wanne angebracht ist. Die Figur mit ihren breiten Schultern ist eine ungelente Darstellung eines wohlbeleibten Mannes mit grosser, spitzer Nase, einer hohen und wohl ursprünglich spitzen Mütze und einer Art Turban, und ist ein einfaches Ton-Modell der Menschen, die wir aus dieser Zeit in diesem Platz kennengelernt haben. Vom Gürtel an nach unten ist der Leib innerhalb der Wanne und daher nicht zu sehen und darum auch nicht dargestellt. Die vorstehenden Teile sehen wie Ruder aus, was andeutet, dass der Mann ein Ruderer gewesen ist, und die Wanne ein Modell eines Bootes darstellt. Das Stück hat glänzende Polietur auf braunem Überzug. Auf dem Hals eines Gefässes mit zylindrigem Hals fand sich ein rohes reliefiertes Menschen-gesicht (Abb. 19). Es ist bedeutsam, weil es zeigt, dass ein west-anatolischer Typ auch in Inner-Anatolien in der Kolonistenzeit bekannt war. Es ist aus schmutzig grauem, groben Ton; Augen und Augenbrauenwülste sind unverhältnismässig gross. Die Brauen bestehen aus tiefen Linien und ziehen sich in übertriebener Weise über die Stirn. Solche Stücke, wenn auch von unserem etwas abweichend, sind in alt-hethitischen Schichten von Boğazköy²⁰ und Alacahöyük²¹ gefunden worden.

Auf Zylindersiegel-Abdrücken gab es verschiedenartige Fisch-Darstellungen mit verschiedener Bedeutung²², aber bis zu dieser

¹⁹ T. Özgüç, *Küllepe Kazısı Raporu 1948*, S. 208, Abb. 435.

²⁰ *MDOG* 74, S. 16, Abb. II.

²¹ Bisher unveröffentlicht. Ich verdanke die Kenntnis Herrn Dr. Hamit Z. Koşay.

²² *Küllepe Raporu 1949*, S. 238.

Grabungssaison hatten sich im Karum noch keine Trinkgefässe in Fischform gefunden. Nun haben wir ein Fisch-Rhyton mit crème-farbenem Überzug und schwarzer Bemalung (Abb. 16), dass, nachdem es zerbrochen war, auf die Strasse der Schicht II in N/20-21 geworfen war. Das Wasser läuft hier aus dem Maul eines naturalistisch dargestellten Fisches. Unterhalb des Maules befinden sich ausserdem noch 2 kleine Luftlöcher. Es kann kein Zweifel daran sein, dass das Stück ein Fischrhyton war, da, wie die anderen Tierrhytons zeigen, auch der Fisch in der Kunst Alt-Mesopotamiens²³ und der Kolonistenzeit Anatoliens eine symbolische Bedeutung hatte. Wir haben ja auch unter den Funden vom Karum in einem der wannenförmigen Rhytons Reliefs von verschiedenen schwimmenden Fischen angefundnen.

Ein Dreifuss mit hellbraunem Überzug und Riefen an der Öffnung und mitten auf dem Leib ist entlang der Öffnung, in der Mitte und unten mit 3 parallelen Bändern in Rot über die Riefen hinweg bemalt, und die freien Stellen zwischen den Bändern sind mit Zickzacks ausgefüllt (Abb. 15). Wie auf den ersten Blick hin sichtbar, weicht dies Gefäss in Form und Bemalung stark von den anderen bemalten Stücken derselben Schicht ab. Die Öffnung ist etwa ebenso gross wie die Höhe. Dies Stück muss wohl aus Nord-Mesopotamien oder Habur stammen. Das einzige verwandte Stück aus dem Karum ist unbemalt und ohne Füsse und in Schicht Ib gefunden. Dagegen sind die nord-mesopotamischen Stücke grösser als unsere. In seiner Behandlung der Gefässe von Tel-Jidle hat Prof. M. E. L. Mallowan auch Stücke dieses Typs aus dem südlichen Nord-Mesopotamien und sogar aus Iran besprochen und ihre vergleichende Chronologie diskutiert²⁴. Unser Gefäss ist nur ein Beleg aus Kaneş der alten Formen, die in Tepe-Gawra und vor allem in Lagaş vertreten und von Prof. Mallowan klassifiziert sind. Das Stück vom Karum ähnelt in Technik und Form am meisten den zeitgleichen anderen Stücken, und ist eins der wenigen Gefässe, die die assyrischen Händler mit sich gebracht haben. Ein bemaltes Gefäss, das 1949 in Ib gefun-

²³ D. van Buren, "Fish Offerings in Ancient Mesopotamia" in *Iraq*, Vol. 7, S. 101 ff.

²⁴ *Iraq* vol. 8, S. 148-9. Seit damals ist nicht mehr derartiges Material dazugekommen. Darum lässt sich der Arbeit von Mallowan nichts hinzufügen.

den wurde ²⁵, gehört in jeder Weise zu diesem Typ, mit Ausnahme des auf den Rand gesetzten Henkels.

* * *

Eine steinerne Gussform, die in Ib im Quadrat S/30 neben einer grossen steinernen Wanne, die beim Metallguss verwandt wurde, und neben Tiegeln gefunden wurde, ist ein würdiger Vertreter auf dem Kaneş von einem Typ, der sein Zentrum hier hat (Abb. 21). Die Form ist 9.1 cm lang und 4.9 cm breit; sie ist 2.4 cm dick. Eine Kerbe auf der Rückseite zeigt an, dass man sie später hat zerschlagen wollen. Der männliche Gott trug anscheinend eine gehörnte Spitzmütze. Oben auf der Mütze, die horizontale Riefen hat, war ein Teil, der wie ein nach oben zu offener Halbmond aussieht. Die Figur hat grosse, vorstehende Augen, ziemlich grosse, lange Nase und gebogene Augenbrauen. Sie trägt den aus dieser Zeit aus Kaneş wohlbekanntem viereckigen künstlichen Bart, der der Länge nach gekämmt ist. Sie hat einen kurzen Hals, und die Schultern sind etwas eckig. In der linken Hand trägt dieser Gott ein an die Schulter gelegtes Szepter, das wie ein Zweig aussieht; in der rechten ein Beil. Das Kleid reicht bis an die Hacken und ist mit kleinen, parallelen Linien geschmückt. Die Göttin trägt, wie alle Stücke dieser Art, eine Art runde Kappe, die die Haarknoten frei lässt. Die weite Oberfläche dieser Kappe ist mit Zickzack-Motiven verziert. Auch die Göttin hat grosse Augen, und die Augenhöhlen sind übertrieben breit. Ihre Nase ist wie die des Gottes, ihr Kinn dagegen ist eine weite Fläche. Im Ganzen aber sieht das Gesicht recht knochig aus; die Wangen sind eingefallen, die Schläfenknochen sichtbar. Sie trägt ein einziges Halsband. Der Oberkörper ist bekleidet; der lange Rock ist mit senkrechten Linien verziert, deren Zwischenräume mit kleinen, schiefen Linien ausgefüllt sind; somit von dem Kleid des Gottes abweichend. Die Göttin hält im Schoss ein nacktes Baby, das seine Arme nach oben zu, zur Brust der Mutter streckt, während seine Beine nach den Seiten gestreckt sind.

Dr. N i m e t Ö z g ü ç hat eine gegossene Bleifigur vom Karum behandelt und dabei ausführlich diesen Typ besprochen ²⁶, weshalb wir hier dies Thema nicht nochmals aufnehmen. Wenn man aber

²⁵ *Kültepe Raporu* 1949, S. 172 und Abb. 337 a-b.

²⁶ *Bulleten*, no. 66, S. 301-303.

sehr ins Detail gehende Einzelheiten weglässt, so stimmt diese Gussform von Kaneş in jeder Weise überein mit drei anderen, die aus Alişar²⁷ oder aus unbekanntem Fundorten stammen²⁸. Mit einer Ausnahme zeigen die männlichen unter diesen Gottheiten, die meist lange Röcke tragen und paarweis auftreten, denselben Stil, tragen aber verschiedenartige Waffen, d.h. Symbole. Auf Grund dieser sehr bedeutenden Abweichung möchten wir annehmen, dass verschiedene Gottheiten dargestellt sind. Dr. N i m e t Ö z g ü ç hat ja schon gezeigt, dass in dieser Periode verschiedene, lokale Göttertypen bestanden haben²⁹. Die Göttin, die bald mit, bald ohne Kind, bald nackt, bald bekleidet, bald auch nur³⁰ halbbekleidet auftritt, stellt die Hauptgöttin, oder, um einen Ausdruck meines Lehrers, Prof. B e n n o L a n d s b e r g e r zu benutzen, die "grosse Muttergöttin" dar. Die Gussform ist durch Tafeln der Schicht Ib der Kolonistenzeit eindeutig datiert.

* * *

Unter dem Boden des Zimmers mit Stele³¹ in dem Haus der Schicht Ib im Quadrat E/6, teils über einer Lehmziegelmauer eines Hauses der Schicht II, teils über dessen Ofen, fanden wir ein Topfgrab, angelegt von den Leuten der Schicht Ib (Abb. 5). Hier lag, an den Hüftknochen des Skeletts angelehnt, eine Statuette einer unbekleideten Frau aus Elfenbein (Abb. 20 a-ç). Diese einzigartige Figur ist 9.3 cm hoch, 2.4 cm breit und 2.3 cm dick. Die Frau trägt einen breiten, runden Hut, der von der Stirn an leicht nach oben zu ansteigt, hat grosse Ohren, deren obere Enden an den Hut reichen, eine flache Nase, grossen Mund und volle Wangen. Die Augenhöhlen sind oval, während die Augen selbst runde Löcher sind. Die wohl aus wertvollem Material angefertigten Pupillen sind also verloren gegangen. Zwischen der zurückweichenden Stirn und dem Hut sind die in der Mitte gescheitelten, nach beiden Seiten gekämmten Haare klar erkennbar. Die Frau hat schmale, abfallende Schultern und Arme mit spitzen Ellbogen. Ihre Finger sind alle einzeln

²⁷ OIP 29, S. 191, Abb. 230, d 154.

²⁸ D. Opitz, "Altorientalische Gussformen" in *Festschrift Max Freiherrn von Oppenheim*, Berlin 1933, S. 198 f. Taf. 7, 11; 8, 12-13.

²⁹ *Kültepe Raporu 1949*, S. 237; *Bulleten*, no. 65, S. 123f.

³⁰ *Bulleten*, no. 10, S. 238, Fussnote 6.

³¹ Für dies Zimmer mit Stele vgl. *Kültepe Raporu 1949*, S. 121 f und Abb. 11, 22.

ausgearbeitet; sie stützt mit ihren Händen ihre Brüste. Der Nabel ist sorgfältig dargestellt; Hüften sind breit und fleischig. Die Knie-scheiben sind naturalistisch dargestellt, und alle einzelnen Zehen sind zu sehen. Die Beine vom Knie an sind kurz und dick. Der Platz, an dem die Geschlechtsteile sein sollten, ist sorgfältig vorgearbeitet, und dann ist ein dreieckiges Stück aus anderem Material fein eingelegt worden. Die Frau steht auf einem Thron, der mit der Figur verbunden ist. Die Rückseite der Figur ist beschädigt und gesprungen an den Stellen, wo sie an den Knochen des Toten anstieß.

Es ist klar, dass es sich um eine Göttin handelt, aber schwierig, Parallelen für sie zu finden und damit ihre Kulturzugehörigkeit zu bestimmen. Wir beschränken uns darum darauf, die wichtigsten der sich vorstellenden Möglichkeiten zu diskutieren. Die bedeutsamste Tatsache ist, dass diese Statuette in einer so alten Schicht, in einem Grab unter dem Raum mit der Stele, in dem die meisten Tafeln der Schicht Ib gefunden sind, aufgefunden wurde. Das nächste Vergleichsstück ist eine Alabasterstatuette, von der nichts anderes bekannt ist, als dass sie aus Kültepe stammt³². Von diesem Stück sind die Arme an den Ellbogen abgebrochen und nachher wieder restauriert; auch der Kopf fehlt; aber der Leib, die Art zu stehen, und der Thron (der allerdings hier ein Geländer hat) sind genau wie bei unserer neuen Statuette. Es ist daher wohl am wahrscheinlichsten, anzunehmen, dass es sich um einen für unseren Fundort typischen Typ handelt. Die nächsten Parallelen für die hethitische Zeit zu unserer elfenbeinernen Göttin sind zwei bronzene Statuetten von Göttinnen aus Alacahöyük³³. Vor allem ähneln die Körperhaltung, der Hut, der Thron und die Brüste der sitzenden Göttin unserer elfenbeinernen Göttin. Von der stehenden, anderen Figur, lässt sich, vom Gürtel an nach oben zu das gleiche annehmen. Ein ganz zweifellos wichtiger Unterschied aber ist, dass die Alacahöyük Statuetten eine Kopfbedeckung tragen, die auch den ganzen Nacken bis zu den Schultern herab bedeckt. Prof. K. Bittel hat

³² *RHA* 30, 1938, S. 207 und Taf. 3, 21 (K. Karamete). Dr. H. Barnett, ein Spezialist für Forschungen an Elfenbeinwerken, hat mich lebenswürdigerweise auf die in Anm. 32, 35 und 36 zitierte Literatur hingewiesen und hat brieflich sich dahingehend ausgesprochen, dass unsere Figur wohl lokales Produkt sei. Ich möchte meinem Kollegen hier für seine lebenswürdige Hilfe danken.

³³ Hamit Z. Koşay, *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, Taf. 67, 1 a-b, 3.

die Alacahöyük-Statuetten zutreffenderweise mit einem zum gleichen Typ gehörenden Relief einer Göttin in Eflatunpınar verglichen³⁴. Wie K. Bittel, so zweifle auch ich nicht daran, dass all diese Göttinnen dieselbe oder einander sehr nahestehende Gottheit dargestellt haben.

Abgesehen von diesem Vergleichsmaterial muss noch ein Idol aus Antalya aus dem III. Jahrtausend v. Chr. herangezogen werden, dessen Mütze³⁵ absolut dieselbe ist wie die unserer Göttin.

Zwar haben wir keine Kunstwerke, die uns über den Stil des Gesichts der Göttinnen in Anatolien aufklären können; aber die fliehende Stirn und die flache Nase der Elfenbein-Figur sind für ostanatolische Typen charakteristisch.

Will man die Vergleiche nach Raum und Zeit weiter ausdehnen, so muss man bis zu den Alabasterköpfen zurückgehen, die M. L. E.-Mallowan im Djemded-nasr-Tempel in Tel-Brak gefunden hat; diese zeigen stark individuell gestaltete Gesichtstypen, aber diese so viel älteren Stücke von Tel-Brak sind nicht ganz so wie unser Stück. Nur scheint zwischen ihnen eine Ähnlichkeit zu bestehen. Wenn die Kültepe-Figur das Produkt lokaler Arbeit ist, und dies geht aus unseren obigen Erläuterungen hervor, dann könnten sie auf einen aus der Richtung Habur und Mari kommenden Einfluss zurückgehen. Ich nehme jedoch nicht an, dass die Göttinnen-Statuette aus dem Habur-Gebiet oder dessen Einflusszone importiert sein könnte. Sie ist ein lokales Produkt; ein Beispiel lokalen Stils und lokaler Schöpfungskraft der Kolonistenzeit und vor allem der Zentrale der Kolonisten, Kaneş.

Die Siegelabdrücke von Zylinder- oder Stempel-Siegeln auf den Tafel-Hüllen haben nach Motif und Stil keine neuen Erscheinungen gegenüber den Funden von 1948-1951 gebracht³⁷. Immerhin aber sind Exemplare von bisher auf Siegeln noch nicht vertretenen Dingen im einheimischen und im assyrischen Stil zum

³⁴ *Bibliotheca Orientalis*, Jaargang X, no. 1-2, 1953, S. 2 ff.

³⁵ *Liv. Ann.* II, 1909, Taf. 26.

³⁶ *Iraq*, vol. 9, 1947, Taf. 1.

³⁷ Hierzu vgl. Nimet Özgüç, in *Kültepe 1949*, S. 226 f; *Belleten*, no. 65, S. 123; *Belleten* no. 66, S. 303 ff.

Vorschein gekommen und dadurch hat unser Siegel-Inventar neue Stücke dazu erlangt. Eine Tafel aus der Schicht Ib mit je zwei Stempelsiegeln auf beiden Seiten ist das zweite solche Stück unter den 9500 Kültepe-Tafeln. Ein Siegel aus gebranntem Ton aus Ruinen der Schicht Ib zeigt auf der Siegelfläche acht Vogelköpfe, die sich um eine gemeinsame Achse drehen (Abb. 22). Wir fanden auf dem Karum häufig dasselbe Motif im gleichen Stil auf Siegelabdrücken auf Hüllen in Schicht II³⁸. Dies neue Stück ist darum wichtig, weil es uns die Form von Stempelsiegeln mit runder Siegelfläche zeigt, die wir von Abdrücken auf Hüllen so gut kannten, und weil diese Siegel so hethitisch sind³⁹. Auch ein Abdruck auf einem aus der Schicht Ib stammenden mondsichelförmigen Gewicht stammt von einem Stempelsiegel mit runder Siegelfläche (Abb. 23). Die Darstellung hier ist sehr verwischt, man kann aber noch erkennen, dass das Siegel einen liegenden Hasen, über dem zwei, einander gegenüberstehende Adler sind, gezeigt hat. Das Siegel zeigt darum, dass eine sehr typisch hethitische Szene schon in der Kolonistenzeit geschaffen war.

Die Grabungen auf dem Karum von Kaneş haben zahlreiche, wichtige Belege für Metallgeräte der Kolonistenzeit gebracht. Es wird nunmehr möglich, von einer Anzahl von Geräten zu sprechen, für die es bisher keine Parallelen in Inner-Anatolien gegeben hat, und wir haben neue Belegstücke für die Metallkunst des ersten Viertels des 2. vorchristlichen Jahrtausends. Ein grosser Teil dieser Metallgeräte stammt aus Gräbern der Schicht II, Ib und war Totenbeigabe. Darunter befanden sich 2 Bronzegefässe, von denen der eine Riefen an der Schulter und nahe am Boden zeigt (Abb. 35 = Schicht II). Der Topf ist zylindrisch; die Öffnung ist nach aussen umgebogen und der Boden ist nach innen eingezogen. Die Töpfe mit und ohne Henkel aus gebranntem Ton aus Schicht Ib sind Nachahmungen dieses Bronztopf-Types. Ebenso war der Bronztopf mit Korbenkel der Prototyp solcher Töpfe in Ton. Auf der Zeichnung des

³⁸ *Bellelen*, no. 66, S. 303.

³⁹ *Arkeoloji Araştırmaları*, vol. 2 (zur Datierung der hethitischen Funde von Alişar) S. 87 f.

⁴⁰ *Alacahöyük Kazısı 1937-1939* (herausg. H. Z. Koşay), Taf. 81,3 und das Titelbild auf dem Umschlag von *Bellelen*, no. 37-40 aus Dündartepe.

Topfs, die Herr M. Akok gemacht hat (Abb. 36), sieht man klar, wie der Henkel an den Leib angesetzt ist; man sieht die Nieten und Haken dort. Zwar haben die Töpfe aus Troja II⁴¹ und aus Alacahöyük-Gräbern⁴² einen anderen Leib, aber immerhin zeigt ihr Auftreten doch, dass verwandte Typen bis in die Mitte des 3. Jahrht. v.Chr. heraufreichen können.

Wir haben keine neuen Arten von Bronzewaffen gefunden, nur neue Belege⁴³ bekannter Typen. Zwei Waffen wurden in Gräbern der Schicht II (Abb. 26-27), zwei andere in Häusern von Ib gefunden (Abb. 24-25). Die 4 Dolche sind sogenannte Griffzungendolche, wie sie in Vorderasien seit sehr alter Zeit auftreten; sie unterscheiden sich nur durch kleine Einzelheiten vom Allgemeintyp. Die Schnittseiten sind dreieckig, die Griffe schmal und lang, oder bei anderen Stücken, kurz und breit; alle Dolche haben nicht sehr deutliche Mittelrippen. Je nach dem Typ haben die Griffe ein einziges Loch nahe am oberen Ende (Abb. 26) oder zwei Löcher nahe am untern Ende (Abb. 25, 27), oder aber zwei Nietlöcher am oberen Rand der Schnittseite (Abb. 24). In den meisten Löchern sind die Nieten noch vorhanden. Ein fünfter Dolch, der zu einem aus Kaneş und anderen Fundorten bekannten Typ gehört, ist dadurch auffallend, dass er eine hohe, wohlgebildete Mittelrippe hat (Abb. 28). Wir wussten schon vorher von im Karum gefundenen steinernen Gussformen für Dolche, dass tiefe, wohlgeformte Vertiefungen zur Herstellung solcher Mittelrippen dienten. Der Dolch ist 18 cm lang und ist eine Beigabe aus der Schicht II. Zwei im gleichen Grab gefundene Lanzenspitzen haben dreieckige Spitzen mit ebenfalls besseren Mittelrippen als die bisher bekannten Stücke⁴⁴ (Abb. 29). Bei der ersten Lanzenspitze, die mit den Lanzenstöcken neben dem Toten lagen, zeigte die Lanze nach Osten, d.h. in das Grab hinein; sie war an die Südwest-Ecke gelegt; die andere Lanze lag ihr gegenüber in der Südost-Ecke, sodass die langen Stangen gut ins Grab hineinpassten. Nach diesem Befund können die Stangen nicht kürzer als 1.15, bzw. 1.25 m gewesen sein.

⁴¹ H. Schmidt, *Schliemann's Sammlung*, Berlin 1902, no. 5819.

⁴² *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, Taf. 178.

⁴³ *Kültepe 1948*, S. 199 ff.; *Kültepe Raporu 1949*, S. 194 f.

⁴⁴ *Kültepe 1948*, S. 200.

Eine Bronze-Sichel von 8.3 cm Länge aus Schicht Ib ist im heutigen Sinn keine Sichel⁴⁵, sondern eher eine in der Hand getragene sichelförmige Waffe⁴⁶ (Abb. 30).

Eine bronzene Ahle von 17.2 cm Länge ist im oberen Teil wunderbar fein mit Ringen verziert (Abb. 31). Sie fand sich auf dem Boden eines Hauses in Schicht II, wodurch sich Parallelstücke aus anderen Orten datieren lassen werden.

Es ist bekannt, dass sich in hethitischen Städten so gut wie keine Gold- oder Silber Sachen finden. Auf dem Karum von Kaneş aber haben wir bisher schon eine beträchtliche Menge solcher Stücke entdeckt. Ausser Ohringe aus Gold (Abb. 32-33) und Goldplättchen, die die Augen und den Mund der Toten bedeckten fanden wir längere, die wie ein Kranz um die Stirn gelegt waren (Abb. 34). Eins dieser Plättchen ist 20.5 cm lang und 3 cm. breit.

⁴⁵ *Kültepe Raporu 1949*, S. 195.

⁴⁶ Dass solche Sicheln, auch wenn der Griff durchlöchert ist und die Sichel länger ist, Waffen waren, zeigte M. E. L. Mallowan in *Iraq*, vol. 9, 1947, S. 165 und Abb. 31, 1.

Res. 1

Res. 2

Res. 3

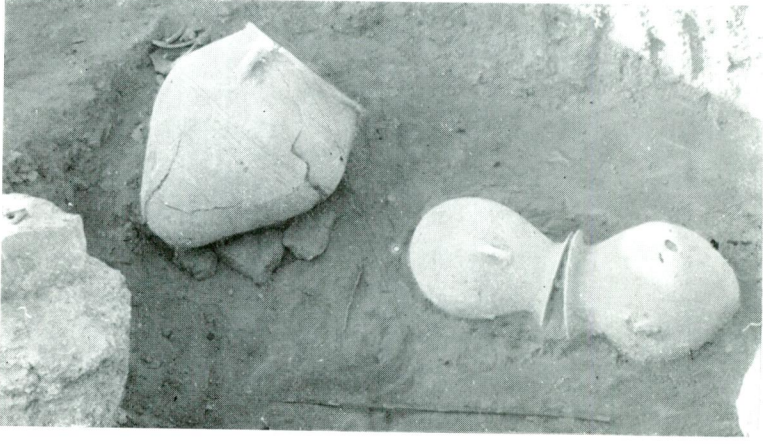

Res. 4

Res. 5

T. Özgüç

Res. 6

← Res. 7

Res. 8 →

T. Özgüç

Res. 9

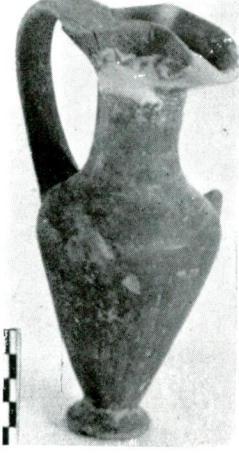
Res. 10

Res. 11

Bulleten C. XVIII

T. Özgüç

Res. 12

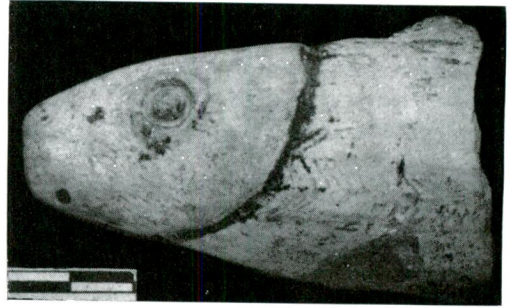
Res. 13

Res. 14

Res. 15

Res. 16

←Res. 17 a

Res. 17 b

Res. 18

Res. 19

Res. 20 a

Res. 20 b

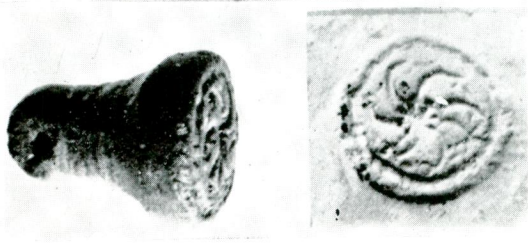
Res. 20 c

Res. 20 ç

Res. 21

Res. 22

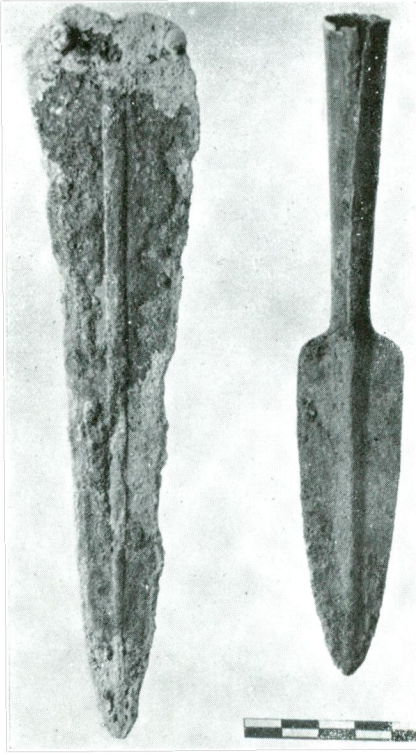
Res. 23

Res. 24 - 26

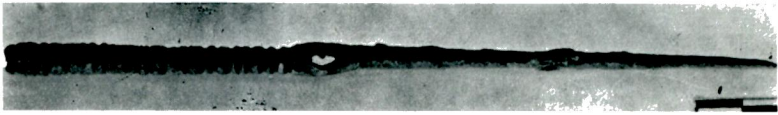
Res. 27

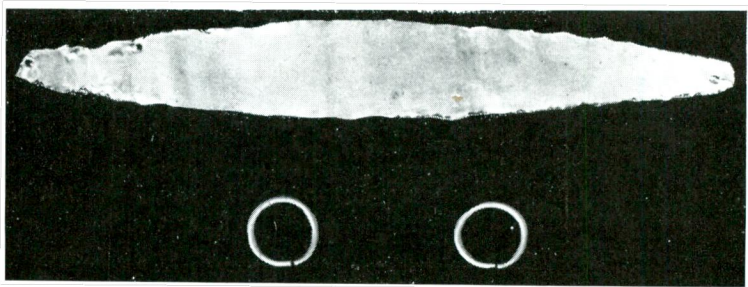
Res. 28 - 29

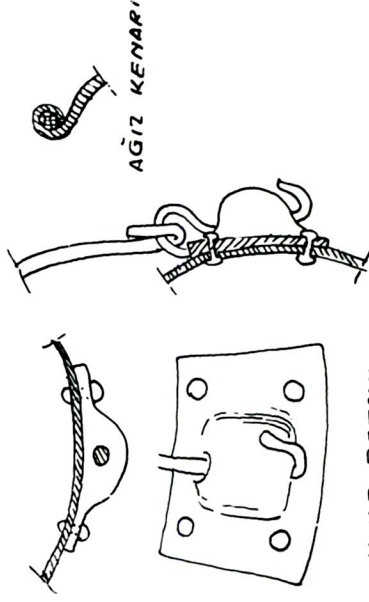
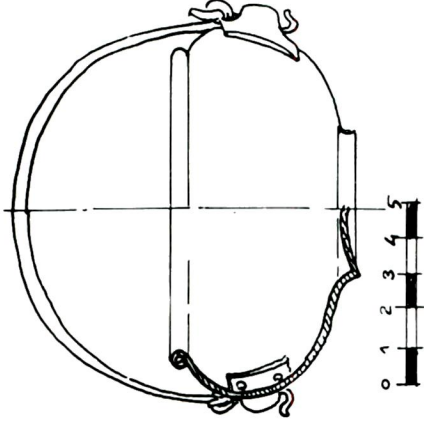
Res. 30

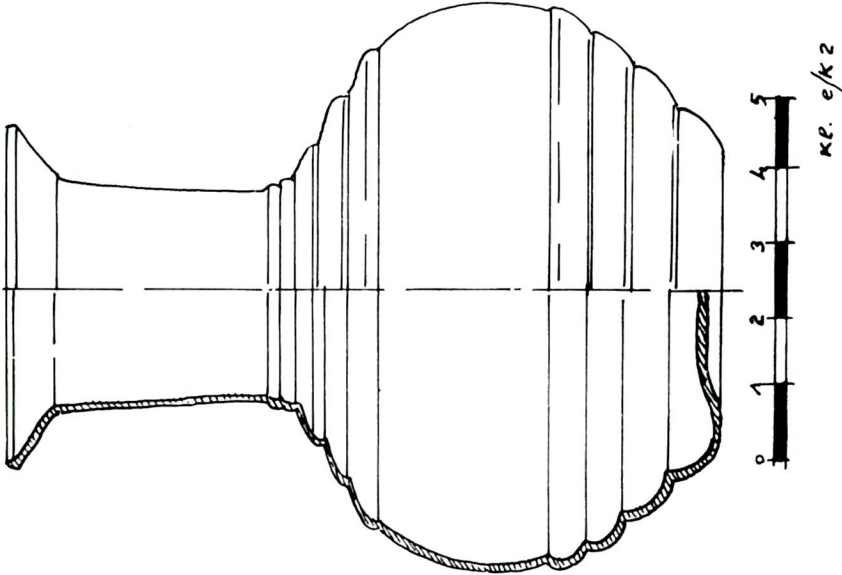
Res. 31

Res. 32 - 34

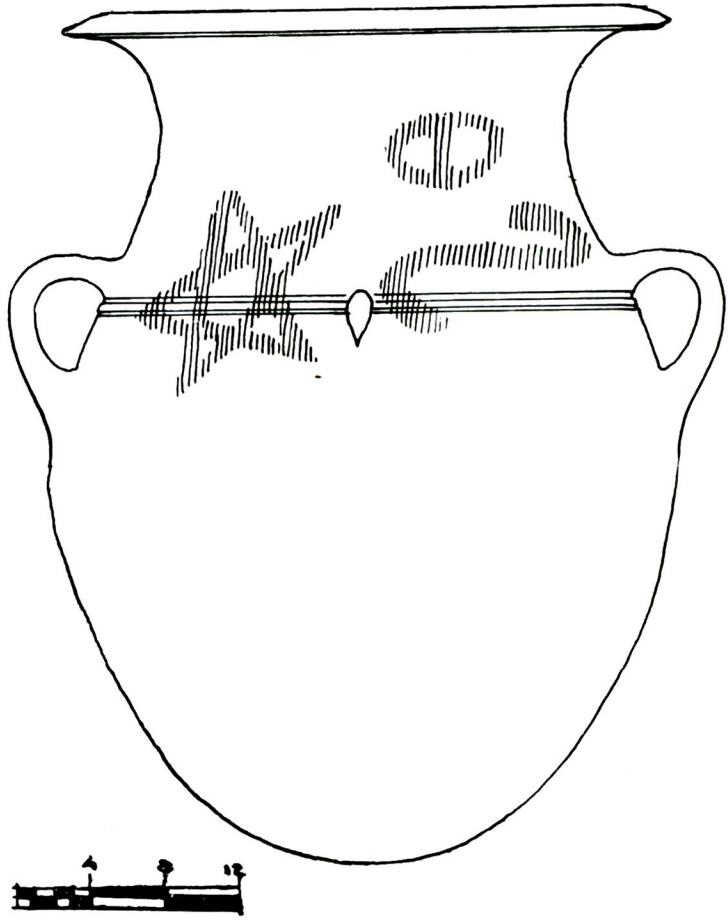

Res 36

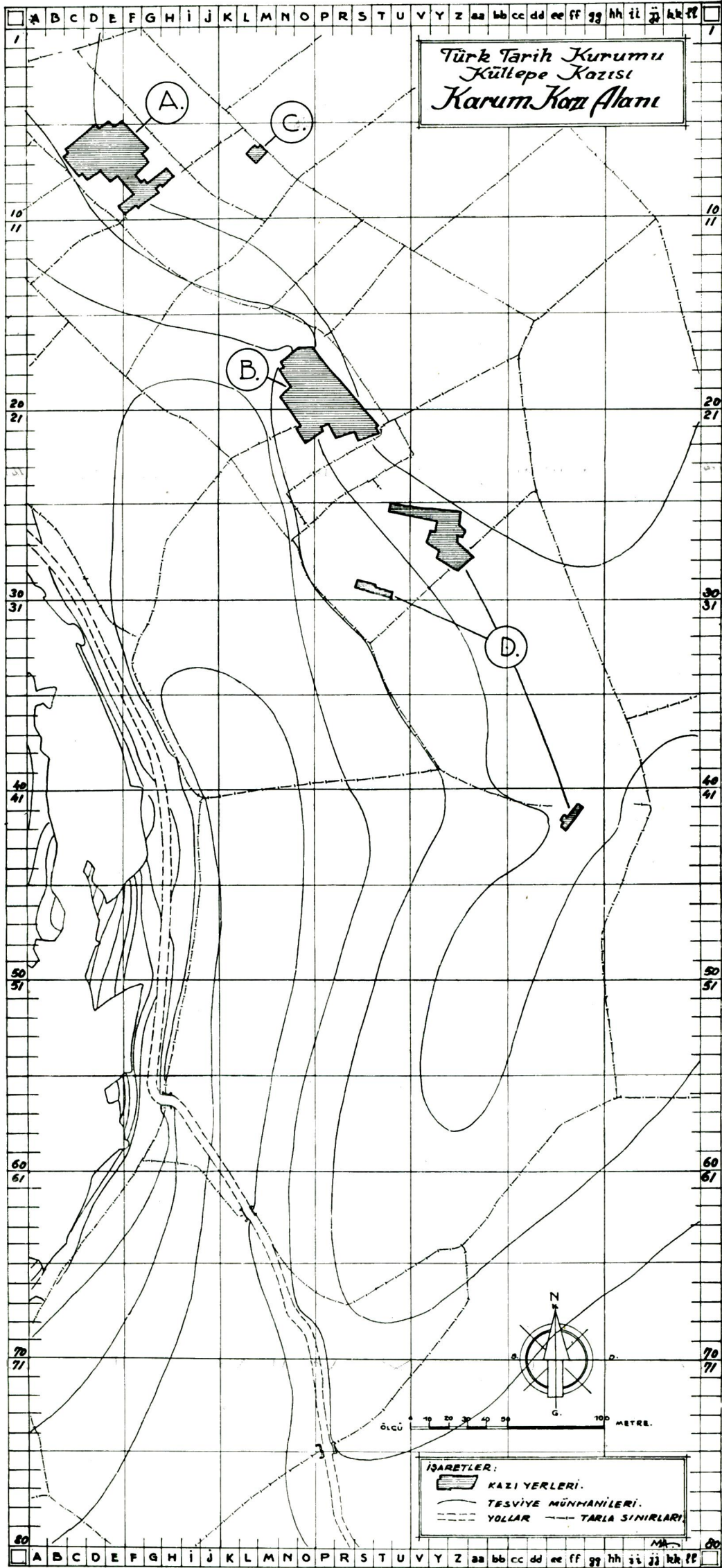

Res 35

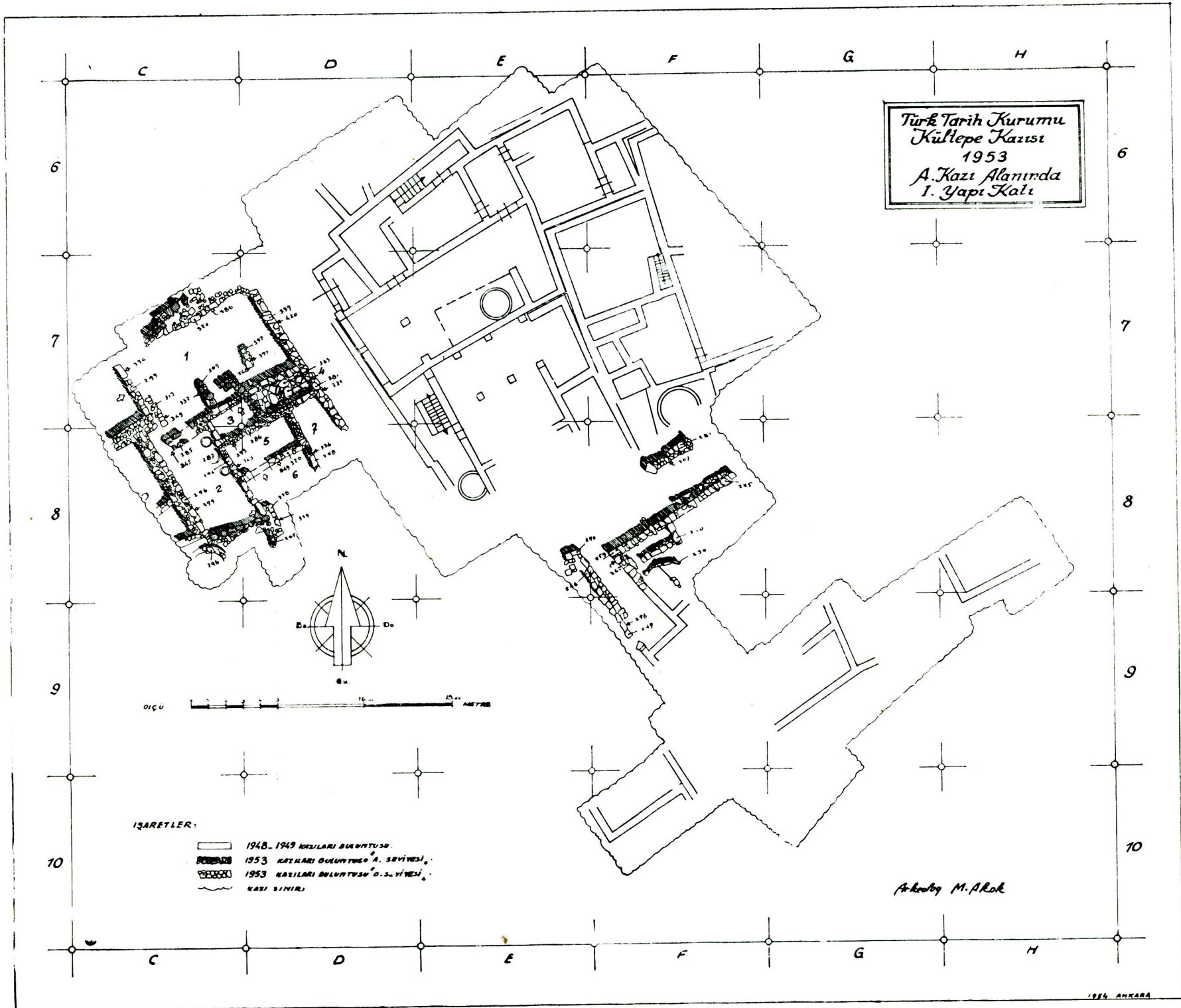
T. Özgüç

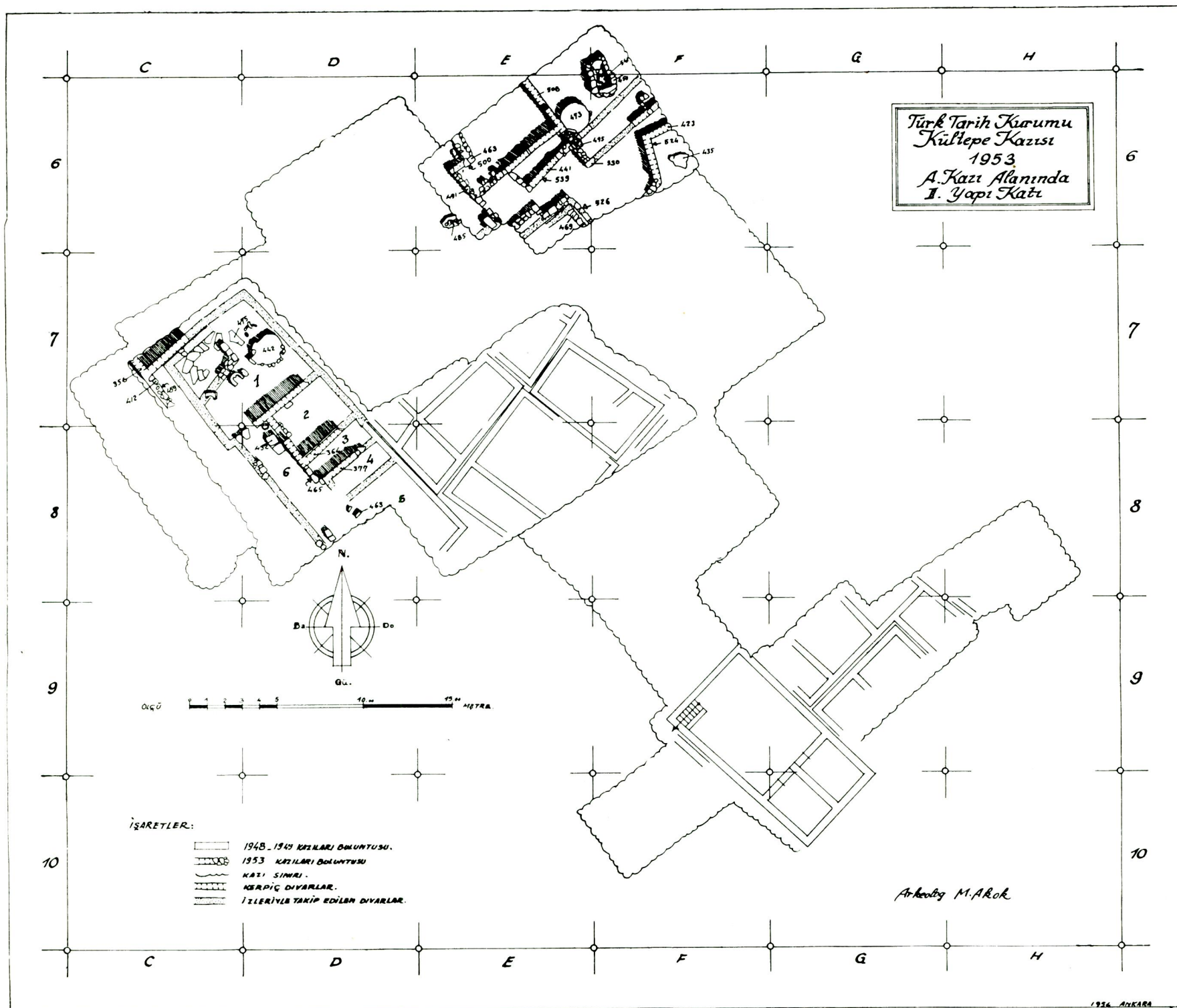
Res. 37

Plan 1

Plan 2

Plan 3

Haberler:

TÜRK TARİH KURUMU'NUN GENEL KURUL TOPLANTISI

Türk Tarih Kurumu'nun Yıllık Genel Kurul toplantısı 24 Nisan 1954 cumartesi günü saat 10 da Ankara'daki merkezinde yapılmıştır. Toplantıyı Kurum Başkanı Ord. Prof. Şemseddin Günaltay açmış, yoklama yapılarak çoğunluğun bulunduğu anlaşıldığından Genel Kurul Başkanlık divanının seçimine geçilmiştir. Yapılan seçimde Başkanlığa Prof. Muzaffer Göker, ikinci başkanlığa Tevfik Bıyıklıoğlu, sekreterliklere, Prof. Dr. Tahsin Özgüç ve Doçent Dr. Tayyib Gökbilgin seçilmiştir.

Birinci oturuma Prof. Muzaffer Göker'in başkanlığında başlanmış, Yönetim Kurulu'nun 1953 yılı çalışmaları hakkındaki raporiyle Denetleme Kurulu raporu okunmuştur. Bu sırada Ord. Prof. Şemseddin Günaltay söz alarak bir uçak kazasına kurban giden üyelerimizden Prof. Remzi Oğuz Arık'ın hâtırasını tâziz için bir dakika ihtiram sükûtunda bulunulmasını teklif ettiğinden bu vazife yerine getirilmiştir.

Başkan, Yönetim ve Denetleme kurulları raporları üzerinde söz isteyenlere söz vermiştir.

Bay Hasan Âli Yücel söz alarak, Kurumun iyi idare edildiğini şükranla kaydettikten sonra, Basimevi çalışmalarını takdirle anmış ve bütçe ile diğer işler hakkında bazı sualler sormuştur.

Bay Tevfik Bıyıklıoğlu bu yıl az miktarda kitap satın alınmış olduğunu, bunun artırılmasını, tercüme ettirilerek parası verilmiş olan kitapları Kurum bastırılmıyacaksa, bunların mütercimleri tarafından bastırılmasına müsaade edilmesini istemiştir.

Bay Hasan Âli Yücel, bu tercümelerin ait oldukları kollara dağıtılarak tetkik ettirilmesini, basılabilecek olanların ayrılmasını, diğerlerinin mütercimler tarafından bastırılmasına müsaade edilmesini teklif etmiştir.

Prof. Şemseddin Günaltay, bu tercümelerin bazılarının kaynak olarak kullanılan kitaplar olduğunu, bunların mutlaka yayınlanmasına lüzum olmadığını, bunlar dışındaki kıymetli eserlerin bastırılabileceğini, bunların kollara gönderilerek tetkik ettirilmesinin yerinde olacağını söylemiştir.

Prof. Mükrimin Halil Yınanç bütün tercümelerin basılması icabettiği mütalâasında bulunmuştur.

Başsekreter Uluğ İğdemir, sorulan suallere gerekli cevapları vermiş, Başkan bunların tatmin edici olup olmadığını sorduğundan soru sahipleri tatmin edildiklerini söylemişlerdir.

Başkan, Yönetim ve Denetleme kurulları raporlarının kabulüyle Yönetim Kurulunun ibrasını oya koymuş, ittifakla kabul edilerek Yönetim Kurulu ibra edilmiştir.

Bütçenin üç kişilik bir komisyon tarafından incelenerek öğleden sonraki oturuma getirilmesi muvafık görülmüş, ve Bayan Fakihe Öymen, Prof. Dr. Hâmit Sadi Selen, Prof. Dr. Halil Demircioğlu Bütçe komisyonuna seçilmiştir.

Prof. Halil Demircioğlu Yönetim Kurulu ve üye tekliflerinin seçimlerden sonraya bırakılmasını teklif etmiş, teklif kabul edilerek seçimlere geçilmiştir. Neticede Ord. Prof. Şemseddin Günaltay, Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Prof. Dr. Cemal Tukin, Prof. Dr. Sedat Alp, Bay Faik Reşit Unat Yönetim Kurulu'na ekseriyetle seçilmişlerdir. Prof. Cavit Baysun, Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek ve Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal müsavî oy aldıklarından çekilen kur'a neticesinde Prof. Cavit Baysun ve Prof. Bekir Sıtkı Baykal Yönetim Kuruluna girmişlerdir.

Haysiyet divanına Prof. Hikmet Bayur, Bay Tevfik Bıyıklıoğlu, Prof. Hâmit Ongunsu, Bay Tahsin Öz ve Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Denetleme Kuruluna Bay Hasan Âli Yücel, Bayan Fakihe Öymen ve Prof. Hâmit Sadi Selen seçilmişlerdir.

Öğleden sonraki oturum yine Prof. Muzaffer Göker'in başkanlığında açılmıştır:

21 Ağustos 1954 de Cambridge'de toplanacak olan XXIII. Müsteşrikler kongresine Kurum adına her koldan bir kişi olmak üzere üç kişinin katılmasına ve gidecek üyelerin kollarca seçilmesine, Kurum'un kuruluşunun 25 nci yıl dönümüne rastlayan 1956 yılında V. Türk Tarih Kongresi'nin toplanması için gerekli hazırlıkları yapmak üzere Yönetim Kurulu'na yetki verilmesine, Genel Kurul'un toplu bir halde Atatürk'ün kabrini ziyaret ederek bir çelenk koymasına, Anıt Kabre Türk Tarih Kurumu'nun şükranlarını ifade eden bir plâkım konması için Yönetim Kurulu'nun inceleme yapmasına, Unesco mümessilliginden çekilen Prof. Arif Müfid Mansel'in yerine Prof. Âfetinan'ın seçilmesine, Kurum kütüphanesine alınacak kitapları seçmek ve gerekli teklifleri Yönetim Kurulu'na yapmak ve her koldan birer kişi olmak üzere Ankara ve İstanbul'da üçer kişilik birer komisyon kurulmasına, 1955 yılında İstanbul'da toplanacak olan Bizans tetkikleri kongresinin memleketin şerefiyle mütenasip bir şekilde organize edilmesi için Yönetim Kurulu'nun icabı halinde hükûmetle temasa geçmesine karar verilmiş ve komisyondan gelen 1954 bütçesi okunarak kabul edilmiştir..

Gündemde görüşülecek başka birşey olmadığından Başkan oturuma son vermiştir. Genel Kurula sunulan Yönetim ve Denetleme kurullarının raporları aşağıdadır :

TÜRK TARİH KURUMU'NUN 1953 YILI ÇALIŞMA RAPORU

Genel Kurulun Sayın Üyeleri,
Kurumumuzun 1953 yılı çalışmalarına ait raporumuzu yüksek katınıza sunuyoruz :

MALİ DURUM

Kurumumuzun 1953 yılı gelir ve giderleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir :

GELİRLER

Bölüm	Gelirin cinsi	Bütçeye konan		Tahsil olunan	
		Lira	K.	Lira	K.
1	1952 yılından devredilen	368.118	93	368.118	93
2	Hükümet yardımı	90.000	—	90.000	—
3	Atatürk tesisi geliri	120.000	—	125.000	—
4	Yayın gelirleri	10.000	—	17.726	46
5	Üye aidatı	100	—	135	—
6	Türlü gelirler	3.781	07	10.377	65
TOPLAM		592.000	00	611.358	04

GİDERLER

Bölüm	Giderin cinsi	Bütçeye konan		Harcanan	
		Lira	K.	Lira	K.
1	Daimî memur uzman ve hizmetlilerin aylıkları, çocuk zamları ve sigorta primleri	77.820	—	68.806	04
2	Yol, tedavi giderleri, elbise bedelleri tazminat ve ikramiyeler	18.402	82	17.338	82
3	İdare giderleri	14.714	—	9.848	18
4	Bilimsel giderler	118.660	94	69.405	80
5	Kütüphane	10.000	—	7.864	11
6	Vergiler	1	—	—	—
7	Kongre ve sergiler	1	—	—	—
8	Tesisat	32.656	73	31.656	73
9	İnşaat	300.000	—	274.552	76
10	Zarar karşılıkları	19.743	51	19.743	51
TOPLAM		592.000	00	499.215	95

Böylece gelirlerimiz giderlerimizden 112,142 lira 9 kuruş fazla olmuş ve bu fazlalık Kurum tasarruflarına alınmıştır.

YAYIN İŞLERİ

Bu yıl içinde şu eserlerin basımı bitmiş ve yayınlanmıştır :

- 1— PROF. CAVİT BAYSUN : *Tezahir-i Cevdet I. Fasikül.*
- 2— DR. TAHSİN ÖZGÜÇ ve DR. NİMET ÖZGÜÇ : *Küllepe Kazısı 1949 Raporu.*
- 3— PROF. YUSUF HİKMET BAYUR : *Türk İnkılabı Tarihi III. cilt, 1. bölüm.*
- 4— TAHSİN ÖZ : *Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmet II'ye ait eserler.*
- 5— DR. SELÂHATTİN TANSEL : *Osmanlı Kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî faaliyeti.*
- 6— PROF. ENVER ZİYA KARAL : *Osmanlı Tarihi VI. cilt.*
- 7— PROF. DR. HALİL DEMİRCİOĞLU : *Roma Tarihi I. cilt, 1. bölüm.*
- 8— PROF. DR. AFETİNAN : *Atatürk ve Türk Tarih Kurumu.*
- 9— Belleten, Sayı : 64-66.

Şu eserlerin basım işi bitmek üzeredir :

- 1— REŞAD KAYNAR : *Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat.*
- 2— PROF. DR. HALİL İNALCIK : *Fatih devri üzerinde tetkikler ve vesikalar.*
- 3— PROF. DR. OSMAN TURAN : *İstanbul'un Fethinden önce yazılmış iki kronolojik eser.*
- 4— ORD. PROF. İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI : *Osmanlı Tarihi III. cilt, II. Bölüm.*

Bu yıl içinde şu eserlerin basımına başlanmıştır :

- 1— İBN KEMAL : *Tevarih-i Âli Osman (Tıbbi basım).*
- 2— SARICA KEMAL : *Selâtinname.*
- 3— PROF. REMZİ OĞUZ ARIK : *Ankara-Konya, Eskişehir-Yazılıkaya gezileri.*
- 4— DR. MEHMET KÖYMEN : *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi.*

Bu yıl içinde şu eserlerin basılmasına karar verilmiştir :

- 1— DR. AHMET TEMİR : *Kırşehir Emiri Nurettin Caca'nın 1272 tarihli Arapça-Moğolca vakfiyesi.*
- 2— DR. HÂMİT KOŞAY : *Büyük Güllücek 1949 Kazısı Raporu.*

Yayın işlerine ait diğer çalışmalar şunlardır :

- 1— Cumhuriyetin XXX. ve Atatürk'ün ölümünün XV. yıldönümü vesilesiyle Atatürk'ün eserleri ve fikirleri hakkında bir armağan kitap hazırlanması.
- 2— Üyelerimizden Tevfik Bıyıklıoğlu "*Trakya'da Millî Mücadele*" adı altında bir eser hazırlıyarak müsveddelerini Kuruma teslim etmiştir.
- 3— Müsveddeleri evvelce Kurum tarafından satın alınmış olan rahmetli Ali Fuat Türkgeldi'nin
 - a) *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye* adlı eserinin Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal tarafından.
 - b) *Edvar-ı İslahat* adlı eserinin Prof. Dr. Şinasi Altundağ tarafından.
 - c) *Rical-i Mühimme-i Siyasiye* ve *Maruf Simalar* adlı eserlerinin Faik Reşit Unat tarafından baskıya hazırlanması.
- 4— Dr. Rifat Osman'ın *Edirne Sarayı* adlı eserinin Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından baskıya hazırlanması.

- 5— Tenkitli baskısı ile tercümesi Prof. Dr. Ahmet Ateş'e havale edilmiş olan *Cami-üt-Tevarih*'in Gazneliler tarihine ait kısmı gelmiş ve incelenmek üzere Orta Çağ Koluna verilmiştir.
- 6— Türk Tarihinin önemli kaynaklarından biri olan İbn Ezrak'ın *Meyyafarikin tarihi*'nin Prof. Necati Lugal ve Doçent Dr. Mehmet Köymen tarafından tercümesiyle birlikte neşre hazırlanması.
- 7— Prof. J. Németh'in Başkanlığı altındaki bir heyet tarafından yazılarak 1940 da Budapeşte'de basılmış olan *Atilâ ve Hunlar* adlı eserin Orta Çağ Kolunun teklifi üzerine Doçent Hasan Eren tarafından türkçeye çevrilmesi.
- 8— De'thier'nin Fatih devrine ait kaynakları ihtiva eden eserinin Yeni Çağ Kolunun teklifi üzerine Prof. Dr. Cemal Tukin tarafından türkçeye çevrilmesi.
- 9— Sinan monografisi için bu yıl içinde Yüksek Mimar Ali Saim Ülgen yeniden 6 parça plân ve rölüveyi bitirerek Kuruma teslim etmiştir.

İSTANBUL'UN 500 ÜNCÜ FETİH YILDÖNÜMÜ MÜNASEBETİYLE YAPILAN İŞLER

Geçen yılki raporumuzda bu münasebetle yapılacak işler ve yayınlanacak eserler hakkında bilgi vermiştik. Hazırlıkların yetersizliğinden Kongreden ve Belleten'in özel sayısından vazgeçilmiş; yalnız bize verilmiş olan eserlerden yukarıda adlarını saydığımız,

- 1— TAHSİN ÖZ : *Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmed II'ye ait eserler*,
- 2— DR. SELÂHATTİN TANSEL : *Osmanlı kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî faaliyeti* basılmış,
- 3— PROF. OSMAN TURAN : *İstanbul'un fethinden önce yazılmış iki kronolojik eser* ile,
- 4— PROF. DR. HALİL İNALCIK : *Fatih Devri üzerinde tetkikler ve vesikalar* adlı eserin baskı işi sona ermiş,
- 5— İBN KEMAL : *Tevarih-i Âli Osman* ile
- 6— SARICA KEMAL : *Selâtinname*'nin basımına başlanmıştır. Bundan başka İstanbul Üniversitesinin tertip ettiği konferanslar haftasına Kurumumuz adına Ankara ve İstanbul'daki üyelerimiz de katılarak konferanslar vermişlerdir.

MİLLETLERARASI KONGRELER

4-11 Ağustos 1953 tarihlerinde Kudüs'te toplanan Milletlerarası VII. İlimler tarihi kongresine Kurumumuz da davet edilmiş olduğundan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi adına bu kongreye gitmekte olan üyelerimizden Prof. Dr. Aydın Sayılı'ya, bir miktar yardım yapılmak ve tüzük gereğince üyelerimizin yazılı oyları toplanmak suretiyle, Kurumumuzu da temsil yetkisi verilmiş ve arkadaşımız bu Kongrede evvelce Kurumumuz adına üzerinde çalışmış olduğu *Rasad kuyusu* hakkında ilgi çeken bir tebliğ yapmıştır.

21-28 Ağustos 1954 tarihlerinde İngiltere'de toplanacak olan Milletlerarası XXIII. Şarkiyatçılar kongresine de davet edilmiş bulunuyoruz. Yönetim Kurulumuz konuları bakımından bizi çok ilgilendiren bu kongreye geniş ölçüde katılmayı uygun bulmuş ve 1954 bütçesine üç kişilik ödenek koymuştur. Keyfiyet

20.I.1954 tarihli genelge ile üyelerimize bildirilerek bu kongreye tebliğ yapmak suretiyle katılmak isteyenlerin şimdiden Kurumumuza başvurmaları rica edilmiştir. Bu husus Genel Kurulumuzun gündemine alındığından ayrıca müzakere konusu olacaktır.

PROF. LOUIS ROBERT'İN KONFERANSI

Collège de France profesörlerinden Louis Robert'in Ankara'yı ziyareti münasebetiyle kendisinden, idare etmekte olduğu İzmir civarındaki Klaros kazıları hakkında Kurumumuz adına bir konferans vermesi rica edilmiş, Sayın Profesör bu ricamızı kabul ederek 26 Ekim 1953 pazartesi günü saat 17,30 da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Hâmid dershanesinde konferansını seçkin bir davetli kitlesi önünde vermiştir. Son aylarda bu konferansı Fransa'da bastırılmış olan Profesör, bunun bir nüshasını Kurumumuz kütüphanesine armağan etmiştir. Konferansın türkçe tercümesi Belleten'de yayınlanacaktır.

COLUMBIA ÜNİVERSİTESİNİN 200 ÜNCÜ YILDÖNÜMÜ MÜNASEBETİYLE YAPILACAK YAYIN VE TÖREN

Kuruluşunun 200 üncü yıldönümü münasebetiyle 1954 yılı içinde muhtelif tören, konferans ve yayınlar yapacak olan Amerika'nın Columbia Üniversitesi, "*İlmî araştırma ve bu araştırmaları yapma yolunda tam bir serbesti, insanlığın bilgi edinme ve bunu serbestçe kullanma yolundaki hakkı*" konusu üzerinde dünya ilim müesseselerini düşünmeye ve yayınlar yapmaya çağırılmıştı. Bu çağrıya Kurumumuz da katılmış ve keyfiyet 1950 çalışma raporumuzla Genel Kurulumuza da arzedilmişti. Önümüzdeki aylar içinde Kurumumuzun bu hususta yapacağı işleri düzenlemek üzere bir komisyon kurulmuştur. Bu münasebetle ya Belleten'in bir sayısını veya ayrı bir eseri bu konuya dair yazılmış yazılara ayırmak, Ankara'da bir tören günü tesbit ederek konferanslar verdirmek ve Üniversitenin panolar halinde hazırladığı sergiden faydalanarak bir de sergi açmak kararındayız. Arkadaşlarımızın bu hususta Yönetim Kurulumuza ellerinden gelen yardımı esirgemiyeceklerini umuyoruz.

KÜTÜPHANE

Bu yıl içinde kütüphanemize 65 i satın alınmak, 286 sı mübadele ve hediye yolu ile 351 cilt eser, 81 i satın alınmak, 230 u mübadele ve hediye yolu ile 311 dergi gelmiştir. Böylece kütüphanemizin kitap sayısı dergi, gazete, harita ve yazmalar hariç olmak üzere 31.828 cildi bulmuştur. Kütüphanemizin müellif ve kitap adına göre yapılmış olan kataloğu tamamen bitmiş, sistematik kataloğun da büyük bir kısmı tamamlanmıştır. Bu yıl içinde 796 sı kitap, 78 i dergi 90 ı gazete olmak üzere 964 cilt yapılmış, 34 eski cilt tamir edilmiştir.

KAZILAR

Bu yıl da Eski Çağ Kolunun tensip ettiği ödeneklerle eski kazılarımızdan Kültepe, Side ve Sinop kazılarına devam edilmiş, Konya civarındaki Karahöyük'te yeni bir kazıya başlanmış, Karatepe'de Millî Eğitim Bakanlığının yardımıyla başlanan restorasyon işleriyle nihai yayınlar için lüzumlu sondaj ve araştırmalara yar-

dım edilmiş, Tarih öncesi araştırmaları ile Fikirtepesi kazısı mevsimin geçmiş olmasından yapılamamıştır. Yalnız Fikirtepesi kazısına bu yıl ilkbaharında devam edilmek üzere ayrılan ödenek verilmiştir.

Bu yıl yapılan kazılar hakkında kazı direktörlerinden aldığımız raporları sunuyoruz :

1— *Karatepe'de çalışmalar :*

Dokuzuncu mevsim Karatepe çalışmaları Türk Tarih Kurumu ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına 30 Mayıs 1953 den 2 Kasım 1953 tarihine kadar Prof. Dr. Bossert ve Dr. U. Bahadır Alkım'ın başkanlığı altında Doçent Dr. Halet Çambel, Yk. Mim. Ark. Lütfi Özin, Arkeolog Handan Alkım, restorator Ali Caravella'dan ve iki teknisyenden mürekkep bir heyet tarafından geliştirildi. Roma'daki Merkezî Restorasyon Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Brandi, Karatepe heykeltraşlık eserlerinin yayın ve onarım işlerini yerinde incelemek maksadiyle kazı yerine kadar gelip bir müddet meşgul oldu ve başrestorator Ali Caravella'ya ilmi direktifler verdi.

Yayın çalışmaları geliştirilirken bilhassa yukarı giriş binasının altında ve aynı giriş binasının doğusuna rastlayan kesimde daha eski devirlere ait duvar kalıntılarının meydana çıkmış olması Karatepe'nin M.ö. 8 inci yüzyıldan daha önce iskân görüldüğünü açıklamakta ve mimarî meselelerin halli için yeni ip uçları vermektedir. Zirvedeki sarayın müteaddit hücrelerinin altında da yine eski duvar bakiyelerinin görülmesi, Asitawandas devrinden evvel Karatepe'nin meskûn olduğunu açıklamakta ve bu müstahkem kalenin tarihine dair arkeolojik meseleler ve belgeler vermektedir.

Karatepe'nin etrafında bir dış surun mevcudiyeti bu mevsim esnasında tesbit edilmiş, bu dış kale duvarına ait muhtelif kalıntılar meydana çıkarılmış ve güney dış kapının izleri pek harap vaziyette meydana çıkarılmaya başlanmıştır. Ancak bu kesimde daha sonraki bir devre ait bir bina, eski kapının mimarî malzemesi kullanılarak inşa edildiği için asıl dış kapının daha o devirde (sondaj esnasında meydana çıkan keramik kalıntılarına bir çatı kiremidi parçasına göre hellenistik devirde) tahribe maruz kaldığını göstermektedir. Bu yeni ip uçları Karatepe'de daha çalışmaların bitmediğini açıklamaktadır. Gerek mimarî, gerek tarihî ve gerek heykeltraşlık eserlerine ve hattâ yazıtlara ait nihaî raporların kaleme alınabilmesi için Karatepe'de daha en az iki mevsim çalışmak icabettiğini belirtmek arzusundayız. Bu sayede ancak ilmi yazıların kaleme alınabileceği fikrindeyiz.

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün teşekkülle karşıladığımız büyük himmeti ve Genel Müd. Dr. C. Kınay'ın ve Şb. Müd. Ark. Ahmet Dönmez ile A. Saim Ülgen'in yakın ilgisi sayesinde Karatepe eserlerinin ciddî bir surette onarımı bu mevsimde geliştirildi. Yüzlerce parçadan mürekkep bazalt kırıkları birleştirilerek adetleri otuzu geçen muhtelif kabartmalar ve kapı arslanlarının tamamlanmaları sağlandı. Bu suretle heykeltraşlık eserlerinin büyük bir kısmı kurtarılmış oldu ve dolayısıyla yayına hazırlandı. Diğer taraftan, Aşağı Giriş binasının üstü tamamen, Yukarı Giriş binasının üstü ise kısmen çatılandı. Bu sayede bir taraftan kızgın güneş, bir taraftan da yağmur ve soğuşun tesiriyle yüzeyleri tabaka tabaka dökülen bazalt ortostatların korunması sağlanmış oldu. Müstakbel mevsimlerde

Karatepe eserlerinin onarımı ile yayın için yeni ve mühim malzemenin meydana çıkacağı ve bu suretle Geç-Hitit heykeltraşlık sanatına yeni örnekler kazandırılacağı kanaatindeyiz.

2— *Kültepe kazısı :*

Kültepe kazılarına Kurumumuzla, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına Dr. T. Özgüç'ün başkanlığında heyet üyelerinden Dr. N. Özgüç, Arkeoloğ M. Akok, Neriman ve Burhan Tezcan, D. Cankut ve A. Gök'ün iştirakiyle devam edilmiştir. Bu seneki mesai, Kolonistler şehriyle, müstahkem Kaniş şehrinde temerküz ettirilmiştir.

Açık bir şehir olan Pazaryeri'nde harabeleri gayet iyi korunan I ve II. kat şehirlerinde mutena bir işçilik ve mütakâmil bir plân örneği gösteren zengin arşivler, ikametgâhlar, atölyeler, depolar ve dükkânlar keşfedilmiştir. Birbirinden 800-1000 metre uzaklıktaki mahallelerin değişik mimarî hususiyetleri gösteren yapıları geniş ve düz caddelere, muayyen mesafelerdeki meydanlıklara göre ve bir plân dahilinde tertiplenmiştir. Ia Katının binaları İmparatorluk çağında birdenbire, öncüsüz olarak ortaya çıktığı zannedilen monümental yapılara prototiplik eden inşai bir bünyeye sahiptir. Ib katının her nevi ihtiyaca kâfi gelecek şekilde kurulmuş olan geniş teşkilâtli binalarının hizmet yerlerinde iri zahire küpleri ve emsali; caddeye nazır odalarında madenî âletler ve bilhassa tartılar, kalıp ve potalar; ikamete tahsis edilen hücrelerinde günlük ev eşyası ve mühürler bulunmaktadır. Gene muayyen odaların tabanları altındaki mezarlarda hem kronolojisi, hem de küp üstünde olması bakımından, Anadolu'da ilk örneği temsil eden hieroglifli vazo; Anadolu'da eşsizliği ile iştihar edecek olan Ana-Tanrı'nın tahtta oturan fildişinden fevkalâde heykelciği, gene tahtlarında oturan çift tanrının sırlı heykelciği ve Suriye menşeli âsar keşfedilmiştir. Karum'da çivi yazısı ve Hieroglifin yan yana kullanıldığı artık bir vakiadır. Kadını, erkeği ve bereketin sembolü olan çocuğu bir arada gösteren taş kalıp, yalnız Kültepe'de gelişen yerli üslûbun bir örneği olmakla kalmayıp, aynı zamanda Eski Anadolu dini, tanrı tipleri için de yeri, tabakası ve hattâ evi belli bir örnek olmaktadır. Kaniş bu çağda yalnız bir ticaret merkezi değil, aynı zamanda büyük bir din merkezidir. Aksi takdirde, muhtelif tanrı tiplerinin, kıymetli idhal malzemesinden yapılmış çeşitli tanrı heykelciklerinin izahı mümkün değildir. Mimarlık eserleri ve küçük buluntuları bakımından, II. kattan kolayca ayrılabilen Ia-b şehirleri, bu iki safha arasında görülen büyük yangına, maddî medeniyet âsarının nev'ini ve üslûplarını değiştirebilecek kuvvetteki hâdiselerin de katıldığını, köklü bir değişikliğin vukuunu göstermektedir.

Binalarının mahallelere göre mâna kazandığı anlaşılın II. beldenin yapıları gene tablet ve eşya ile dolu idi. Buradaki balık rütonu, kayıkçısı ile koç başlı kayık modeli, boğa başı ile süslü fevkalâde meyvelik, bu devir için ünik birer eserdir.

Ancak 20 tanesi Dr. Kemal Balkan tarafından okunmuş olan tabletlere göre, arşivlerin en mühimi *Assur-emuqi* adlı bir tüccara aittir. Dilcinin raporuna göre, vesikalarda şimdye kadar ne Kaniş'de, ne de Nuzi'de görülmüş olan *Eviri-şura* gibi, ilk kısmı Hurrice, ikinci kısmı herhalde Hind-Avrupa menşeli olan şahıs adları yanında, *Eviri-kara* gibi yepyeni bir Hurri ismine ve ilk defa olarak da *Aşağı Memleket* tâbirine raslanmaktadır. Tahsistum —memorandum— denilen vesikalarda

bilinen ve bilinmeyen *limu*'lara raslandığı gibi, bazı mevzularda nisbeten mahdut sayıda ele geçmiş olan vesikaların benzerlerine ve hukukî formülleri bakımından nev'i şahsına mahsus tablet örneklerine ve tabletleri mühim hususiyetler gösteren yerli, *Şarnika*'nın arşivine ait yeni vesikalar keşfedilmiştir. Arşivleri Hrozny tarafından kazılmış olan tüccarlardan bazılarıyla hemzaman olan yenilerinin keşfi, kronoloji ve tabakaların kontrolü bakımından mühim olacaktır. Ib'ye ait iki damga mühürle mühürlenmiş olan tablet, bir nevi aile hukuku ile ilgili olup, Ib'nin kronolojisi ve Kaniş'in II. kattan daha muahhar olan tabletlerinin nev'i konusunda çok kıymetlidir.

Silindir mühür baskılarının motif ve üslupları 1948—1951 yıllarında bulunmuş olanlara mühim bir yenilik getirmemiştir. Bununla beraber, Yerli ve Assur üslubuna dahil örnekler arasında mühürleri bilinmeyen eşhase ait örneklerin ortaya çıktığı ve bu sayede mühür hazinesine yenilerinin katıldığı sabittir. İki damga mühürlü Ib tableti, bu hususiyetle 9000 Kültepe tableti arasında ikinci misali teşkil etmektedir.

Kaniş şehri kazıları da, başlangıçta olmasına rağmen, çok verimli ve mânalı geçmiştir. Fazla tahribata maruz kalmış olan Geç-Roma yapılarının altındaki iki safhalı Frig katı, bu sene daha geniş ölçüde araştırılmıştır. Böylece, bazı vesikalara ve hele coğrafi mevkiine nazaran *Tabal* ülkesine dahil bulunduğu anlaşılan Kaniş'in, M.ö. VII - IX. asırlardaki arkeolojisi hakkında bilgi edinmek ve bu şehrin mak-tamı incelemek mümkün olmuştur. Kaniş M.ö. I. binin ilk çeyreğinde de mühim bir şehir olmalıdır. Çünkü, bizim kazılarımız daha önceki buluntuları teyid edecek mahiyettedir.

Kaniş kazılarının ağırlık merkezini, Hitit tabakalarında yapılan araştırmalar teşkil etmiştir. M.ö. 1200 yıllarında büyük bir yangın neticesinde tahrip ve terk edilmiş olan megaron tipindeki monümental bina, en az iki defa tamir edilmek suretiyle, uzunca bir müddet kullanılmıştır. Büyük odalarından biri, işlenmemiş obsidiyen bloklarıyla dolu olan bu megaron, ikinci salonundaki sütun kaidelerinin yeri, kenara yapılmayan ocağı ile, Batı Megaron'larının İç Anadolu'daki ilk ve en tipik bir misalini vermektedir. Mimarlık tarihi bakımından çok ehemmiyetli olan bu vesikanın daha eski örnekleri de Kaniş'de beklenebilir. Küçük eşyası da bol olan bu kazılar, Kaniş'de diğer Hitit şehirlerinin aksine, Hititlere ait eşyanın Hitit devri boyunca kolayca göze çarpabilen esaslı değişiklikler göstermediğini, daha ziyade muhafazakâr ve hele Karum'un Ia-b katlarına bağlı kaldığını da göstermektedir.

Aynı ocağın Batı kısmında yapılan kazılarda, Hitit katlarını takip eden müstaktil mimarî tabakalarla temsil edilen III. Alishar ve onun altında da Alishar Ib'ye tekabül eden tabakalar incelenmiş ve III. Alishar'a ait bilinmeyen yeni vazo tipleri bulunmuş ve ayrıca Kaniş'in su mermerinden —Alabaster— yapılmış kurs biçimli tek ve çok başlı, bir gövdeli maruf idollerinin de bu medeniyetin malı olduğu, iyice anlaşılmıştır. Ayrıca Kaniş'de Ib'nin III. Alishar'ı takip ettiği, Depasların Ib'nin son safhasına ait olduğu, bol misallerle tevsik edilmiştir. Şimdi Ön-tarihte Anadolu medeniyetlerinin kronolojisi her zamankinden daha aydın bir safhaya girmiş bulunmaktadır.

Bugün birbirini tamamlayabilecek bir duruma girmekte bulunan Kaniş ve Kaniş-Karumu kazıları, kısaca işaret ettiğimiz hususiyetleriyle, bizi ilk Anadolu

medeniyetinin muhtelif meseleleri üstünde tutmakta, eserlere ve maktalara dayanan çıplak müşahedelerden doğan isabetli tefsirlere doğru istikametlendirmektedir. Bu arada, Müzelerimiz de bu devrin eserleri bakımından, bütün dünya ölçüsünde, rakipsiz bir hale gelmektedir.

3— Side ve Perge kazıları :

1946 yılından beri Antalya (Pamphylia) bölgesinde Kurumumuz adına yapılmakta olan araştırma ve kazılara bu yıl da devam edilmiş ve üyelerimizden Prof. Dr. Arif Müfid Mansel'in başkanlığında Prof. G. Bean (Epigrafist) Lem'i Merye (Y. Mimar) Doçent. Dr. Jale İnan, Asistan Dr. Semavi Eyice, Asistan Adnan Pekman, eşi Sevim Pekman ve öğrenci Ergon Ataçeri'den kurulan heyet 28 Eylül ile 31 Ekim 1953 arasında Side ve Perge'de çalışmıştır.

Side'de, şehir surunun dışındaki geniş nekropolün batısında, denize yakın bir yerde bulunan ve kısmen ayakta duran anıtsal bir mezar binası ve müstemilâtu üzerinde 1951 yılındanberi yapılan araştırma ve kazılar bu yıl tamamlanmış ve binanın bütünü meydana çıkarılmıştır.

Kazi heyetinin çalışmalarını üzerinde topladığı bu mausoleumdan başka şehrin içinde tamamlayıcı mahiyette bazı araştırmalar ve sondajlar da yapılmıştır. Nitekim 1948 yılında kazılmış olan şehir agorasının bir köşesinde yer alan yarım daire şeklinde taş bir fasada sahip bir bina kazılarak burasının önceden zannedildiği gibi bir çeşme binası olmayıp sadece bir "exedra" olduğu tesbit edilmiştir. Diğer taraftan şehir surunun dışında ve şehrin esas kapısının tam karşısında yer alan ve üzerinde henüz hiçbir esaslı inceleme yapılmamış bulunan anıtsal "nimfeum" binasında küçük çapta araştırmalar yapılmış, bina çalı çırpıdan temizlendikten sonra cephede bulunan mimarî bloklar meydana çıkarılmış, aynı zamanda binanın dış hudutları tesbit edilmiştir. Anadolu'nun en büyük nimfeum'larından biri olan bu önemli âbidenin gelecek yıl esaslı bir surette araştırılması heyetçe kararlaştırılmıştır.

Ötedenberi Side'nin Bizans binaları üzerinde çalışmış ve bunlara dair doktora tezi yapmış olan Semavi Eyice, 1948 senesinde kazılan ikinci büyük direkli cadde üzerindeki bazilikanın müstemilâtından üç odalı bir binayı araştırmış, orta salonun içinde dört sütun arasında büyük bir havuz bulmak suretiyle buranın bir vaftiz binası olduğunu tesbit etmiş, ayrıca bu bazilikanın civarında ve piskoposluk sarayı olduğu anlaşılan binalar gurubunun batısında Yunan haçı plânında küçük, fakat iyi muhafaza edilmiş bir kiliseyi meydana çıkarmış, diğer taraftan agora'nın batısında ve geç-antik şehir surunun hemen önünde yükselen büyük bir Bizans binasının zemininde sondajlar yaparak gayet geniş cehennemlik tertibatı bulmuş, böylece burasının bir hamam olduğunu meydana çıkarmıştır. Bizans hamamlarına dair bilgimizin ne kadar noksan olduğu gözönünde bulundurulacak olursa, büyük bir kısmı ayakta duran bu binanın önemi kendiliğinden anlaşılır.

Heyetin esas kazı faaliyeti bu yıl Perge'de teksif olunarak Asistan Adnan Pekman ve Sevim Pekman'ın nezareti altında bu şehrin Hellenistik devre ait esas kapısı araştırılmıştır. Bu kapı, ötedenberi bilindiği gibi güzel bir taş işçiliği ile temayüz eden iki yuvarlak kule, bunların arasında, üzeri kemerlerle örtülü bir kapı ve onun gerisinde etrafı yüksek duvarlar ile çevrili oval şeklinde bir avludan iba-

rettir. Oldukça güç bir amelîyeden sonra avlunun içini dolduran taş ve enkaz tabakası kaldırılmış, bu arada Roma İmparatorluk devrine ait bir hayli mimari ve heykeltraşî esere rastlamak mümkün olmuştur. Avlu duvarları üzerinde yapılan tetkikler hellenistik devirde duvarların içinde dik dörtgen şekilde, üzerleri kemerli altışar hücre bulunduğunu, sonraları Romalılar zamanında, burası bir şehir kapısı olmaktan çıkıp bir süs binası halini aldıktan kulelerin hemen yanında, yumuşak kalker taşıyı yontmak suretiyle, her iki tarafa birer hücre daha ilâve edildiğini, bu suretle elde edilen yedişer hücreye üst kısımda yine her iki tarafta yedişer hücre daha katıldığını meydana çıkarmıştır. Bu devirde duvarlar kalın bir harç tabakası ile örtülmüş ve bunların üzeri, halen mevcut deliklerin gösterdiği gibi, mermer levhalarla kaplanmıştır. Duvarların önünde ise, iki kat üzere tertiplendirilmiş hücelere tekabül etmek üzere, yüksek bir pluteum üzerinde iki katlı bir sütun mimarisini vazolunmuştur ki bu mimariye ait sütun ve saçaklık parçalarına rastlamak mümkün olmuştur. Bunlar sayesinde hiç olmazsa kâğıt üzerinde, bu enteresan mimarinin bir estitüsyonunu yapmak kabil olacaktır. Mermer ile kaplı olduktan başka, tektonik bir çerçeve içine alınmış oldukları anlaşılan hücrelerin içinde kitabeli kaideler üzerinde birtakım heykeller duruyordu ki, bunların bir kısmını oldukça iyi bir durumda bulmağa muvaffak olduk. Kapının civarında Roma devrine ait büyük bir binanın (hamam) methali önünde, giyimli bir kadın heykelinin alt kısmı ve buna ait kitabeli bir kaide bulunmuştur ki, burada Plankia Magna M. Plankios Varos'un ve şehrin (yani Perge'nin) kızı, aynı zamanda şehrin ünlü ilâhesi Artemis Pergaia'nın rahibesi olarak gösterilmekte, binaenaleyh bu kadının imparatorluk devrinde (II. - III. yüzyıl) şehre büyük iyiliklerde bulunmuş olduğu buradan da meydana çıkmaktadır. Avlunun hellenistik devirde tam bir oval teşkil ettiği, arka tarafında ise, Side şehir kapısında olduğu gibi oda şeklinde bir geçit ihtiva ettiği kabul olunabilir. Fakat Romalılar zamanında avlunun duvarlarında bu zengin dekorasyon vücuda getirildikte avlunun arkasındaki duvar kısımları kesilmiş ve bu suretle açılan yere üç gözlü bir tak oturtulmuştur. Avlu duvarlarının mimarî tezyinatı ile ahenkli bir surette imtizac eylediği anlaşılan ve heykel ve kitabeler ile süslenmiş olduğu görülen bu takım meydana çıkarılması gelecek seneki programa ithal edilmiştir. Ancak o zaman avlunun umumî heyeti hakkında bir fikir edinelecek ve belki de bu değişikliklerin yapıldığı tarihi kesin olarak tesbit etmek mümkün olacaktır.

4— Sinop kazısı :

Üyelerimizden Dr. Afif Erzen'in Başkanlığında Sinop kazılarına devam edilerek çalışmalar sona erdirilmiştir.

1953 yılı yazında mesai, arkaik çağa ait tabakaların meydana çıkarılması mevzuuna teksif edilmiş ve kolonizasyon meselesinin halli için şehrin kazılmağa müsait noktalarında yeni sondajlar yapılmıştır. Üç senelik mesainin neticesini şu şekilde hülâsa etmek mümkündür :

1) Elde edilen malzemeye göre Sinop'un Yunanlılar tarafından ancak VII. yüzyılın sonunda kolonize edilmiş olduğu kesin olarak tesbit edilmiştir. Gerek şehir dahilindeki ve gerekse şehir mezarlığında yapılan çalışmalarda meydana çıkan en eski malzeme erken Korinth seramikle geç tipte şarkkârî seramiktir. Bu itibarla

Sinop'un VIII. asırda Yunanlılar tarafından iskân edilmiş olduğunu beyan eden yazılı vesikalar teyit edilmemiştir.

2) Sinop'ta, Yunanlılardan başka yalnız fryglerin izlerine rastlanmıştır. Elde edilen Fryg malzemesinin tarihleri kesin olarak belli Yunan vazolarıyla bulunmuş olması fryg seramiğinin kronolojisini tayine yaramıştır. Bu sayede bilhassa geç tipteki fryg vazolarının VI. asrın ilk yarısında kullanılmış olduğunu tesbit etmek mümkün olmuştur.

Bunun haricinde Herodot'un Sinop'ta oturduklarını beyan ettiği Kimmer'lere ve daha başka birinci bin kavimlerinin kalıntılarına rastlamak mümkün olmamıştır.

3) Sinop Yarımadasının iki liman arasında kalan kısmı ile, şehrin yakın civarında prehistorik devre ait iskân izlerine rastlanamamıştır. Buna mukabil Kastamonu yolu üzerinde Sinop'tan 16 kilometre kadar uzaktaki Demirciköy'de Bakır çağı malzemesi ve katları veren bir höyükte sondajlar yapmak mümkün olmuştur. Burası Samsun'dan sonra Cenup Pontos'un bilinen ikinci prehistorik istasyonu olmakla temayüz eder. Sinop bölgesinde Hitit seramiğine de tesadüf edilmemiştir.

4) Heyetimiz eski Sinop mezarlığını sistematik bir şekilde araştırarak bütün devirlere ait mezar örneklerini gün ışığına çıkarmış ve ölü gömme âdetini tetkik ederek mezarlığın eskiliği hakkında da bir fikir sahibi olmuştur.

5) Sinop hafriyatında önünde bir sunağı ve üç bir tarafı stoalarla çevrili bir mâbed meydana çıkarılmıştır. Şimdiye kadar Pontos bölgesinin ilk malûm olan mâbedi olmak bakımından bilhassa zikre şayandır.

6) Hafriyat neticesinde Korinth Attika ve Doğu Yunan merkezlerine ait seramikle Helenistik devre giren çeşitli sanat eşyası birinci derecede eserlerdir. Tesadüfî buluntularla birlikte Pontos bölgesi hakkında esaslı bilgiler elde edilmiş olduğu gibi müzelerle de fevkalâde kıymette eserler kazandırılmıştır.

Hafriyatta ve hafriyat dışında elde edilen Helenistik ve Roma çağı eserlerine Dr. Ludwig Budde, Sinop ve Pontos tarihi Dr. Afif Erzen, arkaik çağa ait eserlerle kolonizasyon meselesi Prof. Ekrem Akurgal tarafından işlenerek Tarih Kurumu yayınları arasında neşredilecektir.

5— *Karahöyük kazısı* :

Kurumumuz adına, Ankara Üniversitesi Orta Anadolu araştırma istasyonunun ve Müzeler Umum Müdürlüğünün iştirakiyle üyelerimizden Prof. Dr. Sedat Alp'ın başkanlığında yapılmış olan Konya Karahöyük kazısı 17.IX.1953 tarihinde başlamış ve 28.X.1953 tarihinde sona ermiştir. Hafriyat, Prof. Ekrem Akurgal, Müzeler Umum Müdürü Dr. Cahit Kınay ve Prof. Sedat Alp tarafından yürütülmüştür. Kazıda D.T.C. Fakültesi Arkeoloji asistanlarından Dr. Yusuf Boysal, Baki Ögün, Müzeler Umum Müdürlüğünden Bayan Nihal Koloğlu, Müzeler Umum Müdürlüğünden fotoğrafçı Selâhattin Öztartan, D.T.C. Fakültesi Hititoloji Kürsüsü öğrencilerinden Hayri Erten, Fakülte desinatörü Hüseyin Demiralp ve İzmir Müzesinden ressam Hasan Arçınlı vazife almışlardır.

Heyetimizin kazı faaliyeti ilk mevsimde Höyüğün merkez kısmı ile kuzeyinde ve kuzey-doğusunda teksif edilmiştir. Höyüğün merkezinde 10×20 ölçüsünde iki çukur açılmış ve ilk tabakada bir Hitit mezarlığı meydana çıkarılmıştır. Yakıldıktan sonra gömülmüş olan ölümler, külleri, iskelet kalıntıları ve çeşitli hediyeleri ile

birlikte tesbit edilmiş ve kemik kalıntıları tetkik edilmek üzere Kurumumuz üyelerinden Ankara Üniversitesi Paleontoloji Kürsü Profesörü Dr. M. Şenyürek'e teslim edilmiştir. Bu mezarlar milattan önce 1200 yıllarında Konya bölgesinde ölüleri yakma âdetinin geniş ölçüde yaygın olduğunu göstermektedir.

Höyüğün kuzeyinde biri 20 x 50 ölçüsünde olmak üzere üç çukur açılmış ve Hitit İmparatorluk devrinin son safhası genişliğine incelenmiştir. Bulunan eserler sayesinde Höyüğün merkez kısmındaki birinci tabaka ile kuzey kısmındaki ilk tabakanın aynı zamana ait olduğu kesin olarak tesbit edilmiştir.

Kuzeydeki 20 x 50 ölçüsündeki büyük çukur, Hititlerin şehir mimarisi bakımından önemli ip uçları vermiştir. Bu arada bir cadde ve ev plânları elde edilmiştir. Şimdiye kadar başka kazı mahallerinde rastlanmamış bulunan konsantrik dairelerle süslü ocak neveleri ve renkli ve rensiz kireç ve sıva ile kaplanmış duvarlar Hititlerin ev kültürünün yüksekliği hakkında yeni örnekler vermiştir.

Karahöyük'te bulunan seramik, Orta Anadolu'da diğer yerlerde bulunan seramiğe nazaran daha mat renkler arz etmekle beraber form bakımından çok zengin ve çeşitlidir. Bazı parçalar şimdiye kadar başka yerlerde tanınmayan bir zerafet ve inceliktedir. Ele geçen kaplar arasında kısmen tam olarak kısmen de parça halinde bulunmuş olan yüksek kalitede koç, boğa ve ördek ritonları hususî bir önemi haizdirler. Bu arada Hitit sanatında ünik bir parça olan ve el kitaplarına geçebilecek bir değerde bulunan riton şeklindeki çıplak dişî tanrı heykeli bilhassa anılmaya şayandır.

Karahöyük'te elde edilen küçük buluntular diğer bazı kazı yerleri ile her bakımdan boy ölçülebilecek durumdadır. Bunlar arasında arslan başlı, yine elleri ile göğüslerini tutmakta olan fayanstan mamûl küçük bir dişî tanrı heykelciği ile çeşitli hayvan figürleri yer almaktadır. Ellerinde birer dağ keçisi tutmakta bulunan ve gövdesinin her iki tarafında birbirine aksi istikamette bakan arslanları gösteren sivri külâhlı bir Hitit tanrısına ait kalıp, eski tiplerin imparatorluk devrinin sonlarına kadar yaşadıklarını göstermesi bakımından mühimdir.

Karahöyük'te bulunan taş kapların zerafeti de bu bölgede taş işçiliğinin yüksek seviyesinin canlı bir delilidir.

Ele geçen madenî eserler arasında gayet itina ile yapılmış balta, orak, iğne, mühür, yüzük ve gümüş safihalar bilhassa kaydedilmeğe değer bir durumdadır.

Karahöyük ilk mevsimde epigrafik malzeme bakımından da bazı eserler vermiştir. Mezar kapları ve sair kaplar üzerinde görülen hiyeroglif işaretleri ve dokuma ağırlıkları üzerinde bu eşyanın sahiplerinin adlarını gösteren hiyeroglif mühür baskıları şimdiye kadar hiçbir kazı yerinde görülmemiş bir zenginlikte olup Karahöyüğün yazılı vesikalar vermesi bakımından büyük ümitler vaat etmektedirler. Hiyeroglifler ile yazılı şahıs adları örneklerinin artması, Hitit Hiyerogliflerinin son yıllarda süratle gelişmekte olan çözümünü daha da hızlandırabilecektir.

Karahöyüğün Hititler ve Bakır Çağı devirlerinde geniş bir iskâna sahne olan diğer tabakalarının ve Höyüğün diğer kısımlarının araştırılması müteakip yıllara bırakılmıştır. Bulunan eserler hazırlamakta olduğumuz teferruatlı raporumuzda neşredilecektir.

Karahöyük, Hititlerin Anadolu'ya gelişlerini, Hitit medeniyetinin inkişaf merhalelerini, imparatorluğun yıkılış problemlerini ve Konya bölgesinin bilhassa Batı,

Güney ve Güney-doğu ile münasebetlerini incelemek üzere ele alınmıştır. Bu problemlerin çözülmesi ancak kazının devamı ile mümkün olacaktır. Bilhassa çivi yazılı vesikalar bulunduğu takdirde gerek genişliği, gerekse verdiği eserlerin değeri bakımından çok mühim olan bu merkezin Hititler devrinde hangi şehre tekabül ettiği kesin olarak anlaşılacak ve bölgenin tarihi aydınlanacaktır.

Heyetimizin araştırma faaliyeti yalnız Karahöyüğe inhisar etmemiş, bölgenin diğer kısımları da tetkik konusu olarak ele alınmıştır. Bu arada Fasıllar, Eflâton pınar âbideleri, diğer birçok höyükler arasında Çukurkent, Çorça, Çardak höyükleri ve Acemhöyük ile Yazıhöyüğü ziyaret edilerek incelenmiştir. Ayrıca imparatorluk devrine ait nadir hiyeroglif kitabeleri vermiş bulunan Emirgazi de ziyaret edilerek yeni bir hiyeroglif kitabesi bulunmuştur. Halen bu kitabe üzerinde çalışılmaktadır.

BASIMEVİ

Basımevimiz bu yıl içinde 50.958 lira 90 kuruşluğu Kuruma, 45.468 lira 94 kuruşluğu dışarıya olmak üzere 96.427 lira 84 kuruşluk iş yapmıştır. Diğer müteferrik gelirlerle birlikte gelirler toplamı 97.101 lira 61 kuruştur. Böylece basımevinin geliri geçen yıldan 34.394 lira 4 kuruş fazla olmuştur. Buna karşılık ücret ve işletme masrafı olarak giderler toplamı 65.484 lira 68 kuruştur. Aradaki 31.616 lira 93 kuruş basımevinin kârı olarak gözükmekte ise de, 201.614 lira olan basımevi demirbaşlarına %10 hesabiyle 20.059 lira 87 kuruş amortisman ayrıldığından kâr haddi 11.557 lira 6 kuruşa düşmektedir. Ancak, geçen yıllardan devredilen 12.341 lira 97 kuruş zararı bu kârı karşılamak icabettiğine göre, hakikatte basımevinin gelecek yıla devredilmiş 784 lira 91 kuruş zararı mevcuttur. Buna karşılık amortismanlarımızın toplamı 47.187 lira 81 kuruşa çıkmaktadır.

Basımevimize bu yıl, bir döküm ve bir de baskı makinesi ile diğer lüzumlu küçük makineleri almak üzere bütçemize 70 bin lira ödenek konmuş ise de, makineler için zamanında ithal müsaadesi alınmadığından bunları satın almak mümkün olamamıştır. İthal müsaadeleri son günlerde çıkmış olan makinelerimizin önümüzdeki aylar içinde gelerek yeni binamıza kurulmasını bekliyoruz.

Basımevi binamıza gelince: Temel atma törenini Nisan başında ve Genel Kurulunuzun toplandığı günlerde yaptığımız Basımevi binası mukavele gereğince Eylül sonunda bitmesi icabederken, müteahhidin işi iyi organize edememesi yüzünden gecikmiş, araya kış da girdiği için ikmalî 1954 ilkbaharına kalmıştır. Halen pek az noksanı kalan binamıza Mayıs ayı içinde yerleşebileceğimizi umuyoruz. Yeni makinelerimiz geldikten sonra Basımevimizin verimi bir misli artmış olacaktır.

Raporumuza son verirken hepinizi saygı ve sevgi ile selâmlarız.

DENETLEME KURULU RAPORU

TÜRK TARİH KURUMU GENEL KURULU BAŞKANLIĞINA

Türk Tarih Kurumu ile teşekkülü matbaanın 1953 takvim yılı bütçe hesapları ve gelir ve gider işleri, kayıtlar ve mahfuz vesikalar üzerinde, tarafımızdan 11.4.1954 tarihinde tetkik edilmiş ve aşağıda gösterilen sonuçlara varılmıştır :

Türk Tarih Kurumu işlemleri :

1— Kurumun 1951 yılı hesabını tetkik eden heyetin 15.3.1952 tarihli raporunun “Düşünceler” kısmının 21 numaralı fıkrasında bahsolunan ve Kurum ile matbaa işlerinin günden güne inkişafı sebebiyle mevcut ve gayri kâfi hesap sisteminin, daha geniş ve vazih bir şekilde intikal ve inkılâp ettirilmesi hakkındaki temenni, 1953 yılı başından itibaren tahakkuk ettirilerek yevmiye ve kebir defteri muhtevi Amerikan sistemi ile yeni bir hesap sistemi kurulmuş, esas defterle muavin defterleri muntazaman yürütülerek muhasebe, bugünkü ihtiyacı karşılar bir hale getirilmiştir.

2— Esas defteri kayıtlarına göre, 1952 yılından 1953 yılına devredilmesi icabeden bakiyeler :

	Lira	K.
1 Merkez Bankası Ankara ve İstanbul Şubelerinde	2.648	11
2 İş Bankası Ankara Şubesinde	282.701	92
3 Basımevinin Kuruma borcu	6.594	76
4 Basımevi tesisi masrafı (Kurum tasarrufu)	167.457	01
5 Akreditif	939	71
6 Avans bakiyesi	33.039	31
7 Gelir hesabı bakiyesi	368.118	93
8 Kurumun hurufat vesaire satışından hasılatı olup emanet hesabında ayrıca muhafaza edilen	1.108	05
	862.607	80

olup bu bakiyelerin, 1, 2, 5 ve 8 sıra numaraları ile gösterilenlerin 1953 defteri hesaplarına nakilleri tamam olarak yapılmıştır. 3 sıra numarasındaki (Basımevinin Kuruma borcu) 6.594,76 lira “Basımevi cari hesabı”na, Basımevi kayıtlarından naklen geçirilen 8.878,24 lira meyanına ithal olunmuş ve 4 sıra numarasındaki “Basımevi tesis masrafı” hesabında bulunan 167.457,01 lira ile her ikisinin baliği 174.051,77 liraya mukabil 164.670,23 + 8.878,24 = 173.548,47 lira kaydolunarak binnetice 503,30 lira noksaniyle nakil yapılmıştır.

6 sıra numarasındaki 33.039,31 avans bakiyesi devrolunurken :

Lira	K.	
168	07	Mimar Pronin
55	00	Selâhattin Arpaç
805	00	Zihni Taşkiran
101	65	Doyçe Oryent Bank
1.129	72	

lira tahsil imkânı bulunamamasından avans yekûnundan tenzil edilmek ve bu miktar, Kurumun alacakları meyanında olup keza tahsil imkânı olmıyan

Lira	K.	
769	01	Varoğlu Yayınevi
2.242	12	Gustav Vock
106	61	Berrak Kitapevi
<hr/>		
3.117	74	

lira ile birleştirerek $1.129,72 + 3.117,74 = 4.247,46$ lira meyanında borçlu hesaplara alınmak suretiyle $1.129,72$ lira avans bakiyesinden tenzil olunarak yeni sene avans hesabına $31.909,59$ lira devredilmiştir. Halbuki 1952 senesi avans bakiyesi $33.039,31$ liranın yeni sene avans hesabına aynen alınarak tahsil kabiliyeti olmıyan $1.129,72$ liranın aynı mahiyette bulunan $3.117,74$ lira ile birlikte ayrı bir madde halinde tahsili kabil olmıyan mebalığ olarak borçlu hesapta gösterilmesi ve hattâ bir Muhasebe müzekkeresi ile imha olunarak hesaptan çıkarılmaları muvafık olurdu.

7 sıra numarasındaki gelir hesabı bakiyesi $368.118,93$ lira 1953 senesi bütçesi gelir tahminatı meyanına alınarak $592,000$ lira meyanında "Gelir Bütçesi" hesabına nakledildiği görölmüştür.

1952 senesi esas defteri "Kıymetler hesabı"nda bulunmıyan ve eski muhasebe sistemi ile kayıt harici kalmış olan :

Lira	K.	
80.249	77	Malzeme anbarı
52.189	00	Belleten anbarı
327.060	30	Kitap anbarı

mevcut kıymetleri de 1953 senesi esas defterinin "Kıymetler hesabı"na, muavin defterlerindeki kayıtlara istinaden nakil ve kaydedilmek suretiyle muhasebe kaydı içine alınmıştır.

3— 1953 yılı bütçesi, 1952 bütçe geliri bakiyesi $368.118,93$ liranın "Geçen yıldan kalan" namıyla devri de dahil olarak 592.000 lira gelir ve masraf kısmı da aynı mikdarla kabul edilmiş; buna nazaran; sene zarfında muhtelif fasıllar tahminatından $20.249,79$ lira gelir fazlası elde edilerek gelir yekünü $611.358,04$ liraya balığ olmuştur.

Bütçenin gider kısmının 8 nci tesisat faslındaki 70.000 liradan sene zarfında $37.343,27$ lira tenzile mukabil 2 inci "Yol ve tedavi giderleri, elbise bedelleri, tazminat ve ikramiyeler" faslındaki 8.000 liraya, $10.402,82$; 3 üncü "İdare giderleri" faslındaki 11.200 liraya $3.514,00$; 4 üncü "Bilimsel Giderler" faslındaki $114.978,00$ liraya $3.682,94$ ve 10 uncu "Kıymet ve maliyet zararları" faslına da $19.743,27$ ki, ceman $37.343,27$ lira münakale yapılarak sene içinde yekünen $499.215,95$ lira sarf ve $592.000,00$ liralık gider tahsisatından $92.784,05$ lira tasarruf temin edilmiştir.

4— 1952 senesinden müdevver avans hesabı zimmet bakiyesi $33.039,31$ liradan, yukarıda izah edildiği üzere $1.129,72$ lirası tahsili imkânı olmadığı beyaniyle ve diğer dört kalem meyanında $4.247,46$ lira olarak tefriken 1953 senesi defterinin

“Borçlu hesabı”na çürük alacak olarak nakledilmiş olmasından 1953 senesi avans hesabında 31.909,59 lira görülmekte bulunmuş ve 1953 senesi zarfında da, muhtelif sebep ve zaruretle ceman 57.305,50 liralık avans ita olunup müdevver miktarla sene-i haliye tediyatının yekûnu olan 89.215,09 liradan 45.001,15 lira tahsil veya mahsup olunarak sene nihayetinde 44.213,94 lira avans bakiyesi kalmıştır.

5— Kurumun, geçen senelerde, muhasebe kaydı haricinde ve ayrıca Bankada tutulan ve sene-i haliyede satılarak yeni yaptırılmakta olan Matbaa binasına tahsis edilen 200.000 liralık tahvilleri hariç olmak üzere, 31.12.1953 tarihi itibarıyla 1954 senesine müdevver mevcut ve matlubatı ile düyunatı aşağıda gösterilmiştir:

AKTİF			PASİF	
Lira	K.		Lira	K.
1.878	34	Kasa	Kurum tasarrufu	1.209.064 52
66.049	11	Bankalar	Basımevi cari hesabı	14.051 80
685.237	66	Kıymetler	Muhtelif alacaklılar	8.839 00
478.790	21	Borçlular		
<hr/>			<hr/>	
1.231.955	32		1.231.955	32
254.561	15	Nazım hesaplar	Nazım hesaplar	254.561 15
<hr/>			<hr/>	
1.486.516	47		1.486.516	47

Türk Tarih Kurumu Basımevi :

6— Kurumda yeni kurulan hesap sistemi ile mütenazır ve 1951 senesinden beri yürütülmekte olan ve gerek esas ve muavin kayıtları ve gerek vesaiiki itibarıyla mazbut, muntazam bulunan Basımevi kayıtları ve müsbet evrakı da heyetimizce tetkik edilmiştir.

Tetkiklere nazaran, 1952 senesi muhtelif hesap bakiyeleri 1953 senesi hesaplarına tamamen nakledilmiş ve cari muamelât ile 31.12.1953 tarihli bilanço vaziyeti:

AKTİF			PASİF	
Lira	K.		Lira	K.
1.039	67	Kasa	T. T. K tesisat hesabı	199.916 12
14.051	80	Tarih Kurumu carî hesabı	Muhtelif alacaklılar	48.199 06
30.624	30	Tahsil edilmemiş baskı ücreti		
201.614	50	Demirbaş		
784	91	Zarar		
<hr/>			<hr/>	
248.115	18		248.115	18

olup matbaa bu seneki kazancından yüzde on nisbetinde 20.059,87 lira amortisman ayırmış ve binnetice 784.91 lira zararla seneyi kapatmıştır. Mevcut makine ve sair tesisatın ileride esaslı tamir ve teccitlerine karşılık olarak amortisman ayrılmış olması her veçhile memnuniyeti ve takdiri mucip olup, bu hale göre müesseseyi zararlı telâkki etmemek icabeder. Ancak, amortisman bedeli olarak şimdiye kadar ayrılmış olan 47.187,51 lirayı basımevi hesabında muhafaza etmiyerek bütün tesislerin sahibi olan Kuruma devir ve tevdi eylemek daha doğru ve yerinde olacaktır. Amortisman bedellerinin, müessesede bırakılarak birkaç sene teraküm ettirildikten sonra toptan kuruma verilmesi hakkında serdolunan mütalâa, müesseseyi ileride kuruma mühim bir yekûn teslimi zaruretiyle müşkül bir malî duruma sokabileceğinden, muvafık görülmemiş ve her seneki amortisman balığının kuruma devri daha uygun bulunmuştur. Ancak, müesseseden sene nihayetlerinde devir ve teslim edilecek işbu mebalığın, kurum esas defterinde açılacak "Amortisman hesabı"na kaydedilerek orada toplanması ve müessese makine ve tesislerinde vukua gelecek esaslı tamir ve teccitlerin, kurumu da sıkıntıya maruz bırakmaksızın, bu hesaptaki mebalığın temin olunması icabeder.

Bu noktada bir hususun dahi nazara alınmasını muvafık buluyoruz; basımevini bugünkü malî ve hesabî şekil ile değil, tahsis olunacak bir mütedavil sermaye ile yürütmek ve bu meyanda, makineler ve hattâ bina için bir kira tesbit olunarak ve amortismanı Kurumca yapılarak işletmeyi kendi bünyesinde çalışmaya; kâr ve zararını sermayesine mal eylemeye imkân verecek bir şekle koymak daha faydalı olacağı mütalâasındayız.

7— Kurumun muhasebe kayıtlarıyla vesaikinin tanzimindeki itina ve intizam her veçhile memnuniyeti mucip görülmüş ve Başsekreter ile muhasebecinin, malî ve hesabî işlerdeki bilgili ve faal çalışmasının Yüksek Kurulun takdirine arzı bir vazife addedilmiştir.

Saygılarımızla

FAKİHE ÖYMEN
Türk Tarih Kurumu
Üyesi

PROF. H. SADI SELEN
Türk Tarih Kurumu
Üyesi

PROF. REMZİ OĞUZ ARIK
Vefat ettiğinden buluna-
mamıştır

FUAT ERCİYEŞ
Emekli Çalışma Bakanlığı
Müsteşarı

MAZLUM BULAK
Büyük Millet Meclisi Muhasebe
Müdürü

TÜRK TARİH KURUMU 1953 TAKVİM YILI
BİLÂNÇOSU

Aktif	Pasif	
1.878 34 KASA	Kurum tasarrufu 1.209.064 52	
66.049 11 BANKALAR	Basımevi cari hes. 14.051 80	
	Muhtelif alacaklılar 8.839 00	
İş 57.310 86		
Merkez Ankara 5.405 25		
Merkez İstanbul 3.333 00		
685.237 66 KIYMETLER		
Demirbaş 201.951 40		
Malzeme anbarı 70.838 02		
Kitap anbarı 405.791 61		
Kütüphane 6.346 63		
Telif tercüme 310 00		
478.790 21 MUHTELİF BORÇLULAR		
Müteferrik hes. 473 97		
Çürük alacaklar 4.247 46		
Ciltleme masrafı 21.071 34		
Bina inşaatı 322.279 61		
Kitapçılar 42.404 40		
Basılmakta olan eserler 44.099 49		
Avanslar 44.213 94		
1.231.955 32	1.231.955 32	
254.561 15 Nazım hesaplar	Nazım hesaplar 254.561 15	
1.486.516 47 Toplam	Toplam 1.486.516 47	

31.12.1953

Muhasebeci

SAİM HÜNEL

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ 1953 YILI
BİLÂNÇOSU

Aktif	Pasif
1.039 67 Kasa	Tarih Kurumu tesisatı hes. 199.916 12
14.051 80 Tarih Kurumu cari hes.	Muhtelif alacaklılar 48.199 06
30.624 30 Tahsil edilmemiş baskı ücreti	
201.614 50 Demirbaş	
784 91 Zarar	
248.115 18 Toplam	Toplam 248.115 18

31.12.1953

Muhasebeci

SAİM HÜNEL

BASIMEVİNİN 1953 YILI KÂR VE ZARAR
TABLOSU

48.624 23 Ücretler	Baskı ücretleri 73.318 98
1.708 75 Fazla mesai	Muhtelif 673 77
2.926 25 Sigorta primleri	Döküm ücretleri 23.108 86
1.728 58 Muamele vergisi	1953 zararı 784 91
10.496 87 İşletme masrafları, müteferrik masraflar	
20.059 87 1953 amortismanı	
12.214 97 1952 den müdevver zarar	
97.886 52 Toplam	Toplam 97.886 52

31.12.1953

Muhasebeci

SAİM HÜNEL

TABLE DES MATIERES

Articles, Etudes :	Page
ŞENYÜREK, PH. D. MUZAFFER SÜLEYMAN : A Study of a Skull of Promephitis from the Pontian of Küçükyozgat (en anglais; 15 illustrations)	279
TEMİZER, RACI : Trouvailles faites au Hüyük de Karapınar (en turc; 19 illustrations, 3 plans)	317
ÖZGÜÇ, TAHSİN — AKOK, MAHMUT : Le Mausolée et la Forteresse de Melik - Gazi (en turc; 20 illustrations, 4 plans)	331
ORAL, M. ZEKİ : Le "Vakfiye" de Yatağan Mürsal (en turc)	337
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İ. HAKKI : Lettre envoyée à Sultan Korkud, gouverneur d'Antalya, au sujet des Chevaliers de Rhodes (en turc)	347
Rapports :	
ÖZGÜÇ, DR. TAHSİN : Fouilles faites à Kültepe en 1953 (en turc; 37 illustrations, 3 plans)	357
————— : Traduction allemande du texte ci-dessus	373
Informations :	
Réunion de l'Assemblée générale de la Société d'Histoire Turque	391

BELLETEN

REVUE PUBLIEE PAR LA
SOCIETE D'HISTOIRE TURQUE

Tome : XVIII

No : 71

Juillet 1954

ANKARA — IMPRIMERIE DE LA SOCIETE D'HISTOIRE TURQUE

1 9 5 4